

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Michal Čvančara

Vznik a počáteční vývoj naftového průmyslu v Libyi

The Origin and Early Development of The Oil Industry in Libya

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 11. května 2014

.....
Michal Čvančara

Klíčová slova (česky):

Libye, nafta, ropa, průmysl, hospodářství, OPEC, zahraniční obchod, legislativa, ekonomika, Kaddáfí

Klíčová slova (anglicky):

Libya, oil, industry, economy, OPEC, foreign trade, legislation, economics, Gaddafi, export

Abstrakt (česky):

Tato práce pojednává o vzniku a počátečním vývoji naftového průmyslu v Libyi, časově ji lze vymezit zhruba lety 1951 až 1970. Autor si za hlavní sledované období zvolil 60. léta, kdy došlo k neuvěřitelně rychlému naftovému boomeru v Libyi, který měl za následek téměř stoprocentní orientaci exportu země na ropný průmysl. Text je primárně rozdělen do pěti hlavních kapitol, z nichž jsou některé pro lepší přehlednost dále členěny na menší podkapitoly. Jednotlivé kapitoly se věnují historicko-politickému pozadí těžby libyjské nafty, samotnému průběhu těžby a působení naftových společností v Libyi, legislativnímu procesu, který se týkal naftového průmyslu a společenským podmínkám ovlivněných novým hospodářským zaměřením Libye. V závěru práce se autor pokouší zdůvodnit vliv státního převratu Muammara Kaddáfího na libyjský naftový průmysl.

Abstract (in English):

This work discusses about the origin and early development of the oil industry in Libya that could be set from 1951 to 1970. The author determined the time period of 60's as a main subject period because there was an incredibly rapid boom of petroleum in Libya, which resulted in the almost total orientation of the country's export to the oil industry. Text is primarily divided into five main chapters, some of which are further divided into smaller subsections from reason of better clarity. The individual chapters are devoted to historical and political background of Libyan oil extraction, mining and actual proceeding of oil companies in Libya, to legislative process which related to the oil industry and social conditions affected by new economic focus of Libya. In conclusion, the author focuses on the impact of Muammar Gaddafi's coup d'état to the oil industry in Libya.

OBSAH

Předmluva	6
Úvod.....	7
1. Počátky naftového hospodářství v Libyi	10
2. Legislativní proces a určování cen nafty	17
2. 1 První novelizace Naftového zákona - 1961	17
2. 2 Libye v OPEC.....	21
2. 3 Hádky o cenu, cesta k novelizaci Naftového zákona	23
2. 4 Rok změny – 1965.....	27
2. 5 Naftová legislativa na pozadí státního převratu	33
3. Pracovní podmínky v naftovém průmyslu.....	39
4. Průběh těžby a působení naftových společností v Libyi v 60. letech	47
4. 1 Situace na přelomu 50. a 60. let	47
4. 2 První pozitivní výsledky, budování infrastruktury, NOLCOL.....	52
4. 3 Vývoz nafty, růst těžby, první spory (1963-1965)	55
4. 4 Poslední koncese, společnost Occidental, Šestidenní válka	62
5. Vliv státního převratu v září 1969 na naftový průmysl	69
Seznam použité literatury a pramenů.....	80
Archivní dokumenty.....	80
Literatura	80
Online zdroje.....	81
Periodika a ostatní	82
Seznam zkratk	84
Přílohy.....	ii
Příloha 1	ii
Příloha 2	iii
Příloha 3	ii
Příloha 4	vi
Příloha 5	vii
Příloha 6.....	vii
Příloha 7	viii
Příloha 8	ix
Příloha 9.....	x
Příloha 10	xi

Předmluva

Téma této práce jsme si vybrali následkem vypuknutí arabského jara na začátku roku 2011. Pozornost k Libyi nám pomohla nasměrovat svébytná postava Muammara Kaddáfího. Libyjská ekonomika byla orientovaná výhradně na obchod s naftou. Začali jsme proto pátrat po důvodech této hospodářské orientace.

Téma severní Afriky působí na českého historika poněkud exoticky. V českém prostředí proto nenalezneme mnoho publikací, z kterých bychom mohli čerpat dostatečné informace. V poslední době se situace mírně lepší, zejména díky knihám od Petra Zídka a Karla Siebera, vydaných v letech 2006 (*Československo a francouzská Afrika 1948-68*),¹ resp. 2009. (*Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*).² V roce 2010 vyšla v českém překladu kniha Alberta Houraniho *Dějiny arabského myšlení*.³ Všechny tyto knihy jsou však spíše syntetické povahy a pro studium konkrétnější problematiky nepostačují.

Kostrou této práce jsme tedy zvolili archivní dokumenty Ministerstva zahraničních věcí ČR v Praze (AMZV). Tamější dokumenty poskytují dokonalý vhled do problematiky libyjského naftového průmyslu, zejména v průběhu 60. a první poloviny 70. let, a obsahují rovněž řadu ekonomických detailů a tabulek, které se v naučné literatuře nevyskytují. Informace pochází ze dvou velkých fondů – z fondu Politických zpráv z Libye (Tripolisu) a z fondu Teritoriálních odborů – Tajných. V textu hojně citujeme archiválie, které jsme zejména u číselných a jiných statistických údajů ověřovali prostřednictvím zahraniční literatury, zejména anglo-americké produkce. Hlavní oporu při výzkumu v AMZV nám poskytly především publikace od Dirka Vandewalla a Geoffa Simonse, pojednávajících o politických a hospodářských dějinách moderní Libye.

V textu používáme pro citační normu ČSN ISO 690:2011. Seznam zkratk, mj. užívaných pro citování archiválií, uvádíme za seznamem použité literatury.

¹ ZÍDEK, Petr. *Československo a francouzská Afrika 1948-1968*. Praha: Libri, 2006. 1. vydání. ISBN 80-7277-305-4.

² SIEBER, Karel – ZÍDEK, Petr. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 1. vydání. ISBN 978-80-86506-76-0.

³ HOURANI, Albert. *Dějiny arabského světa od 7. století po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2010. 1. vydání. ISBN 978-80-7422-059-3.

Úvod

V této práci se pokusíme popsat všechny podstatné faktory, které ovlivnily vznik a vývoj naftového průmyslu v Libyi. Libye získala v roce 1951, po několika staletích osmanské, resp. italské koloniální nadvlády, kýženou nezávislost, ovšem pouze na papíře. Nový stát zcela závisel na finanční pomoci západních velmocí a trpěl nesmírně zaostalým hospodářstvím. V průběhu 50. let dvacátého století patřila Libye mezi nejchudší státy světa, což působilo poněkud paradoxně, uvážíme-li blízkost k evropským břehům, stovky kilometrů dlouhé pobřeží táhnoucí se podél Středozemního moře a možnost obchodu s tradičními partnery, zejména s Alžírskem, Egyptem a Itálií. Po celá 50. léta patřily mezi hlavní vývozní artikly Libye olejnata semena a tráva esparto, která se využívala k výrobě papíru. Západní velmoci, zejména USA a Velká Británie, si za poskytování pravidelných finanční příspěvků do libyjské státní pokladny vyměnily vlastní stálou přítomnost v podobě vojenských základen, strategicky umístěných na dohled od nevyzpytatelného Egypta.

Situace se rázně změnila na přelomu 50. a 60. let, kdy došlo k prvním významnějším nálezům stop ropy ve studních, které vrtala americká společnost Esso Standard za účelem nalezení ložisek spodních vod. Absence dostatečného zavlažování a obecný nedostatek pitné vody znamenal pro libyjské hospodářství dlouhodobě opomíjený problém. První tanker s libyjskou ropou vyplul od libyjských břehů v září 1961 pod firemní vlajkou společnosti Esso. V průběhu 60. let každým rokem závratně stoupala hodnota denní výtěžnosti, a tak se nafta postupně stala nejdůležitějším, posléze jediným vývozním artiklem. Každý rok se v Libyi zvyšoval počet naftových společností, provádějících geologické průzkumy nerostného bohatství, které jim vláda pronajímala formou koncesí. V polovině 60. let měly naftové společnosti takto rozparcelováno 95 procent území Libye. Zájem o naftové koncese vysoce převyšoval nabídku. Libyjská nafta patřila od počátku mezi nejkvalitnější na světě, nesmírnou výhodou znamenala i blízkost Libye k Evropě, jelikož zde po skončení druhé světové války permanentně rostla poptávka a evropské vlády se snažily zvýšenou poptávku uspokojit za každou cenu.

O Libyi se proto kvůli naftě začaly zajímat de facto všechny vlády světa, navzdory dominanci amerických společností na tamějším ropném trhu. Zvyšování těžby a růst příjmů do libyjské státní pokladny nezůstal stranou zájmu veřejnosti, která si v průběhu 60. let opakovaně stěžovala, že z peněz, pocházejících z nerostného bohatství, nevidí žádné investice do neropných odvětví hospodářství, do vzdělávacích institucí ani do kultury. Libyjský státní aparát trpěl po celou dobu existence monarchistického režimu nesmírnou mírou korupce. Faktor

korupce spolu s faktorem přílišného vměšování se zahraničních politiků, resp. naftových odborníků do libyjských vnitrostátních záležitostí napomohly úspěšnému přijetí Kaddáfího převratu v září 1969. V průběhu 70. let se sice ukázalo, že ani Revoluční vláda, později přeměněná na papírovou vládu lidových kongresů a výborů, fakticky v čele s Kaddáfím, nechce zamezit vysoké míře korupce, přesto byla v prvních letech mnohem oblíbenější než režim krále Idrise. Revoluční vláda kladla důraz na arabský nacionalismus a snažila se o nalezení jakési třetí cesty, alternativy mezi kapitalismem a komunismem.

Vzhledem k událostem, které se odehrály na libyjském území, jsme sledované období vymezili zhruba rokem 1951, kdy Libye získala nezávislost, a rokem 1970, kdy začala zapouštět své pevné kořeny Kaddáfího revoluční režim. Těžiště naší práce pak spočívá v 60. letech, kdy lze sledovat přímo naftový boom v celé severní Africe a kdy se v libyjském naftovém průmyslu odehrály všechny zásadní události, které ovlivnily chod libyjské ekonomiky.

Výsledný text je uspořádán do pěti hlavních kapitol, z nichž jsou některé pro lepší přehlednost rozčleněny na menší podkapitoly. Celkové řazení textu je zvoleno chronologicky a na popisované události nahlíží optikou naftového průmyslu.

V první kapitole popisujeme základní politická a historická fakta týkající se Libye. Libye se roku 1951 získala staletí očekávané nezávislosti. Dokázala si s ní poradit, nebo se pouze nacházela v nové etapě kolonialismu, který bychom mohli nazvat ekonomický? Jaké faktory vlastně způsobily stoprocentní přeorientování libyjské ekonomiky, ačkoli za cenu permanentního opomíjení ostatních hospodářských odvětví? Měla vůbec Libye šanci vyhnout se všem nástrahám plynoucím z ropného průmyslu?

Ve druhé kapitole pojednáváme o legislativním procesu, kterým se Libye snažila pojitit pro sebe co největší díl štědrých zisků. Obvyklou dobovou praxí, tedy činnost těžařských zahraničních společností, umožněnou prostřednictvím dvoustranných mezinárodních smluv, se libyjská vláda rozhodla zaměnit za důkladně vypracovanou vnitrostátní legislativu, kterou zakomponovala do ústavy, ale především vymyslela jeden z nejoriginálnějších naftových zákonů v dějinách naftu produkujících zemí. V roce 1962 navíc Libye vstoupila do organizace OPEC, aby získala silnější pozici při vyjednávání s naftovými společnostmi v zemi. Skutečně se podařilo zamezit všem problémům, nebo se důrazem na vnitrostátní legislativu Libye připravila o zbytečně moc příjmů plynoucích z naftového průmyslu?

Třetí kapitola se věnuje oblasti sociálních dějin, popisu pracovních podmínek a způsobu zaměstnávání libyjských dělníků v naftovém průmyslu. Pokud se v průběhu 60. let Libye

přeorientovala výhradně na obchodování s vytěženou ropou, znamenala tato situace rovněž snížení nezaměstnanosti v důsledku migrace pracovních sil ze zemědělství do naftového průmyslu? Jak reagovala tehdejší společnost na stále rostoucí počet zahraničních společností v Libyi?

Ve čtvrté kapitole se zabýváme samotným průběhem těžby ropy v Libyi, působení naftových společností a jejich sporům s vládou. Prostor věnujeme nejvýznamnějším naftovým společnostem a jejich vzájemnému vztahu s vládou, veřejností i nadnárodními organizacemi v čele s OPEC. Jak ovlivnila strmě rostoucí hodnoty výtěžnosti Šestidenní válka? Jak si Libye ekonomicky vedla ve srovnání s okolními ropy produkujícími státy? Poskytoval OPEC Libyi nadnárodní ochranu před těžaři, nebo se Libyi snažil spíše vnucovat vlastní představy o řízení naftového průmyslu?

V závěrečné páté kapitole popisujeme vliv státního převratu Muammara Kaddáfího v září 1969 na naftový průmysl v zemi. Pokud se skutečně dostal k moci dnes všemi demokratiemi opovrhovaný diktátor, jak je možné, že se revoluční režim těšil po řadu let masové oblibě veřejnosti? Kaddáfí se postupně rozhodl pro znárodnění naftových společností v Libyi a pro spolupráci se SSSR. Zároveň si však uvědomoval, že nemůže zcela přerušit vztahy se Západem a USA, které Libyi poskytovaly finanční i vojenskou pomoc. Kaddáfí se tedy pokusil o nalezení jakési třetí cesty, alternativy mezi západním kapitalismem a východním komunismem, o vytvoření specifického arabského nacionalistického socialismu, de facto lidové džamáhírije. V závěrečné kapitole se proto pokoušíme osvětlit důvody, které tomuto režimu umožnily zapustit hluboké kořeny. Záříjový převrat se stal rovněž mezníkem, který časově vymezuje sledované období této práce, zabírající se vznikem naftového průmyslu v Libyi.

1. Počátky naftového hospodářství v Libyi

Otázka libyjské nafty si zasluhuje zcela mimořádnou pozornost. Libyjský ropný boom, který odstartoval na začátku 60. let, zcela změnil hospodářskou strukturu země. Na přelomu 50. a 60. let se Libye nacházela na samotném vrcholu žebříčku nejchudších zemí světa,⁴ největší položku vývozního artiklu tvořila tráva esparto, která se užívala k výrobě papíru. Objev černého zlata a neuvěřitelně rychle se rozvíjející naftový průmysl během 60. let znamenaly kompletní přestavbu libyjského národního hospodářství. V roce 1969 tvořila 99,8 procent libyjského exportu ropa.⁵ V této kapitole se pokusíme postihnout všechny podstatné události, které umožnily takový rozmach naftového průmyslu v Libyi.

Poprvé se v Libyi narazilo na ropu úplnou náhodou roku 1914 během vyvrtávání vodní studny v Sidi Mesri poblíž Tripolisu. Italská protektorátní vláda se nadchla možností, že by se v její geograficky nejbližší kolonii mohla nacházet ropa. Ve 20. a 30. letech Italové vrtali další studny kvůli zoufalému nedostatku vody pro zavlažování polí. Při každém vrtu mimoděk doufali v další nálezy černého zlata. Některými vrty skutečně narazili na stopy ropy a metanu. Jak se bohužel při následných rozborech ukázalo, šlo o suroviny velmi nízké kvality a hodnoty. Roku 1935 byl vybrán italský profesor Ardito Desio, aby vypracoval geologickou mapu Severní Afriky, podle které by se dala lépe vysledovat přítomnost plynu a ropy při vrtání vodních studní. Roku 1937 došlo k dalším významnějším objevům poblíž Tripolisu. Od roku 1940 se vrty přesunuly do oblasti Sirtské pánve;⁶ tady už Italové, konkrétně naftařská společnost Aziendi Generale Italiana Petroliche (*AGIP – pozn.*), hledali ropu, nicméně měli zastaralé vybavení a jejich průzkum přerušily boje druhé světové války v severní Africe.

Po druhé světové válce doporučovalo čím dál víc ekonomů, aby se Libye začala orientovat na těžbu ropy. Na začátku 50. let se ropný trh všeobecně považoval za nasycený.⁷ Navíc většina naftového průmyslu na Blízkém východě díky válce trpěla již řadu let nulovým přílivem investic do modernizace technologií. Rozhodujícím se nakonec ukázalo stanovisko tzv. velkých společností (*Majors – pozn.*). V 50. letech se takto označovalo osm vertikálně

⁴ JUMR Václav - KOTRBA, Štěpán. Libyjské otazníky. Historie a východiska. *Britské listy* [online]. 26. 3. 2011 [cit. 1. 2. 2012]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/57915>.

⁵ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-1974, Libye, kr. 3, k. 262/111, čj. 021.388/71.

⁶ Oblast Sirtské pánve (*Gulf of Sirte – pozn.*) se nachází na severolibyjském pobřeží Sirtského zálivu, přibližně 80 kilometrů východně od města Syrta.

⁷ VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 1st Edition. ISBN 978-0-512-61554-9. p. 53.

integrovaných nadnárodních ropných společností, které ovládaly světovou ropnou produkci od roku 1911⁸ do prvního ropného šoku v 70. letech. Mezi Majors patřily společnosti Standard Oil of New Jersey, Royal Dutch Shell, British Petroleum, Gulf Oil, Texas Oil, Standard Oil of California, Mobil Oil, později k nim přibyla Compagnie Francaise des Pétroles. Do konce 60. let kontrolovalo těchto osm společností asi ¾ světové ropné produkce a více než 80 procent ropné produkce na Blízkém východě. Během 50. a 60. let pozice Majors pozvolna slábla s příchodem tzv. nezávislých společností (*Independents – pozn.*). Independents tvořilo asi 30 menších ropných společností vlastněných státem či soukromými osobami. Majors však měly silnější pozici, kontrolovaly produkci ropy, rafinování i odbyt naftových výrobků. Díky tomu měly Majors mnohonásobně vyšší finanční prostředky, tudíž si mohly dovolit i těžbu v rizikovějších oblastech.

Majors projevíly okamžitě po skončení druhé světové války zájem o průzkum libyjské pouště. Lídrem průzkumů se stala společnost Esso Standard, jedna z poboček Standard Oil of New Jersey. Společnost Esso prováděla od roku 1945 ropný výzkum v Libyi a již roku 1947 její geologové tvrdili, že v libyjské poušti se nacházejí uplatnitelné zásoby kvalitní ropy. Podle pozdějších zpráv československého zastupitelského úřadu v Tripolisu se společnosti Esso podařilo získat dřívější výsledky průzkumu profesora Desia, díky čemuž získala tato společnost nedostižný náskok.⁹ Výzkum se ovšem značně zpomalil kvůli hnutí za nezávislost.

Dne 24. prosince 1951 získala Libye nezávislost. Nový stát byl však ve všech hospodářských odvětvích závislý na západních zemích. Nejvyšší příjmy do státního rozpočtu plynuly z pronájmu vojenských základen Wheelus Field (USA) a El Adem (Velká Británie). Již brzy se měla Libye stát jedním z největších producentů ropy na světě. Právě od ropných peněz si libyjská vláda slibovala pozvolné snižování závislosti na Západu. K uskutečnění tohoto cíle potřebovala Libye vypracovat kvalitní legislativu. S odstupem času můžeme směle potvrdit, že libyjské zákonodárství v oblasti naftového průmyslu patřilo k nejdůmyslněji propracovaným vůbec.

⁸ Roku 1911 byl Winston Churchill jmenován prvním lordem námořní flotily jejího Veličenstva. Krátce po svém nástupu do funkce Churchill oznámil rozhodnutí o změně paliva v královském loďstvu. Z drahého uhlí se mělo přejít na levnější ropu. Viz: SIMONS, Geoff. *Libya. The Struggle For Survival*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan Press Ltd, 1996. 2nd Edition. ISBN 0-333-65170-7. p. 189.

⁹ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63; a také viz: SIMONS, Geoff, op. cit., p. 190.

Již v libyjské ústavě z roku 1951, konkrétně ve článku 38, najdeme potvrzení, že „udělování koncesí na využití přírodního bohatství země je v zákonodárné moci federální vlády Libye, jelikož je třeba zajistit koordinaci provinčních správ, provinční zprávy pak mají v této otázce pouze výkonnou moc“.¹⁰ Samostatný libyjský stát byl od počátku jakýmsi produktem Západu, celá země rozdělená do tří provincií s místními vládami měla zajistit lepší správu rozlehlého území, na němž se i po vyhlášení nezávislosti udržely desítky kmenových uskupení, respektujících vlastní, nikoli oficiální, vládní autority. Přenesení zákonodárných pravomocí na federální vládu proto můžeme chápat jako snahu o posílení oficiální vládní autority, tedy parlamentu a krále.

Dne 18. září 1953 uveřejnil deník Official Gazette plné znění Zákona o nerostném bohatství.¹¹ Tento zákon stanovil, že veškeré nerostné bohatství na povrchu i pod povrchem země je majetkem libyjského státu a pouze stát může udělit souhlas pro umožnění těžby. Zároveň načrtl první podmínky, za kterých mohly ropní společnosti provádět průzkum. Zákon ovšem dosud nepovoloval uskutečnění průzkumných vrtů, ani se nezmiňoval o udělení licencí na těžbu ropy. Teprve královským dekretem ze 7. listopadu 1953 povolila vláda devíti cizím naftařským společnostem provádět v Libyi předběžná geologická pozorování na celém území země.¹² Pozorování se prováděla nejprve letecky, což přineslo ještě vyšší zájem o terénní průzkum. Vyhláška ministerstva financí z 19. října 1953 otevřela ropným společnostem dveře k libyjské naftě. Vláda zde deklarovala ochotu přijímat žádosti o udělení koncesí k průzkumu naftového bohatství a jeho dalšího využití, přičemž jedinou podmínkou bylo, aby se jednalo o známou a zavedenou petrolejářskou společnost, která mohla prokázat schopnost zahájit a především ufinancovat veškeré práce.¹³

Důležitý mezník pro naftový průmysl v oblasti severní Afriky znamenal rok 1955. Tehdy došlo k objevení ropy v Edjelehu na alžírské Sahaře. Poprvé se tak ukázalo, že by se v severní Africe mohla nacházet ropa v dostatečném množství pro komerční využití. Pozornost naftových společností se opět zaměřila na Libyi, protože i zde dosavadní průzkumy potvrzovaly

¹⁰ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

¹¹ V originále „Minerals Law no. 9“. Viz: VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 54; a také viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

¹² Jednalo se konkrétně o sedm společností Majors – Mobil Oil Company, Standard Oil Company of New Jersey, Royal Dutch Shell, Compagnie Francaise des Pétroles, British American Overseas, Texaco Overseas Petroleum Company, Oasis Oil Company, a o dvě společnosti Independents – Nelson Bunker Hunt a Libyan-American Oil Co. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

¹³ Tamtéž.

využitelnost těžby. Libyjská vláda neponechala nic náhodě a 18. července 1955 vydala Naftový zákon.¹⁴ Ve své době šlo patrně o nejpropracovanější státem vypracované legislativní opatření v otázce průzkumu a těžby nafty. Během procesu schvalování zákona ještě nedošlo k žádnému potvrzení ropných zásob v Libyi, chyběly i povrchové znaky jako například hořící unikající ropný plyn či asfaltová jezírka.¹⁵ Tvůrci zákona, mezi nimi i řada zahraničních expertů, tak ještě před vypuknutím těžby v Libyi dokázali zamezit tvorbě kartelů mezi těžaři. Znění zákona opět potvrzovalo článek 38 ústavy, že ropa na území Libye se nachází ve vlastnictví státu.

Jednání o Naftovém zákonu vedl premiér Mustafa Bin Halim, spoléhající se na tým zahraničních expertů složený primárně ze zástupců těžařských společností. Článek 2 Naftového zákona ustanovil, „že právo udělovat koncese na využití naftového bohatství má Naftová komise, která bude ustavena u příslušného ministerstva a bude mít vlastní rozpočet, do něhož budou plynout všechny poplatky, daně, renty a zdanění zisků. Komise bude provádět rozdělování příjmů mezi jednotlivá místa“.¹⁶ Každá ze tří provincií měla obdržet trojí částku. Nejprve padesátiprocentní daň z příjmů těžařských společností, které se vybíraly v rámci administrativních hranic každé provincie. Dále šlo o poplatky za dolovací právo, tzv. royalties, které byly později stanoveny na 12,5 procent ze zisku v těžební oblasti. Závěrem měly provincie od Naftové komise získávat poplatky za udělení licencí k těžbě na jejich správním území. Částky, které Naftová komise získala z rent a podílů na ziscích se měly rozdělit v poměru 15 procent federální vládě, 15 procent příslušné provinční vládě a zbylých 70 procent nově vzniklé Rozvojové radě na financování federálních rozvojových programů.¹⁷ Pro úplnost dodejme, že všechny výše zmíněné poplatky a daně ze zisku se začaly vyplácet až po zahájení komerční těžby, přičemž společnosti měly právo si z této částky odečítat náklady až do výše 20 procent z celku na průzkum a výstavbu těžebních zařízení. Zpětné zdanění mělo těžaře ještě více motivovat k nalezení ropy.

Při projednávání zákona se angažovali i zástupci Independents, kteří se názorově shodovali s vládou. Podmínky se nastavovaly tak, aby co nejvíce omezily vliv Majors společností a posílily vliv vlády. Došlo k omezení počtu licencí na jednu společnost. Licence mohly být i odňaty, pokud nechávala těžařská společnost ležet vymezené území ladem,

¹⁴ V originále „*Libyan Petroleum Law no. 25*“. Viz např.: AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

¹⁵ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 191.

¹⁶ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

¹⁷ Tamtéž.

neprováděla na něm průzkum ani těžbu. Uprázdňené licence pak vláda dále přerozdělovala.¹⁸ Nejdůležitějším bodem v otázce udílení licencí se stalo nařízení o návratu licencí. Každá cizí společnost se musela ve prospěch libyjské vlády vzdát po pěti letech 25 procent území z udělené licence a dalších 25 procent po osmi letech. Tyto podmínky měly donutit naftové společnosti k nastolení co nejvíce konkurenčního prostředí. Zároveň se každá společnost musela zaměřit na velmi rychlý průzkum území vymezeného udělenou licencí, aby si po pěti, resp. osmi letech mohla ponechat tu nejvýnosnější část. Navrácené části licencí pak zpravidla tvořily suchá místa, popř. ekonomicky nevýhodné oblasti k těžbě. Vládního cíle však bylo dosaženo, neboť naftové společnosti mezi sebou skutečně rozjely závod. Do roka od vyhlášení Naftového zákona bylo uděleno 51 licencí 17 společnostem.¹⁹ V polovině roku 1961 se už počet udělených licencí zvýšil na 82 a to ve vlastnictví 20 zahraničních společností.²⁰ Tento raketový vzestup neměl obdoby v žádné jiné naftu produkující zemi. Naftový zákon nastavil podmínky efektivní soutěže o ropné koncese, vyvážený mix poplatků a pobídek, z nafty měl plynout dostatek peněz do státní kasy. Vcelku úspěšně se zamezilo dosavadní běžné praxi v ropném průmyslu, kdy se jednorázově prodaly koncese, a všechno bohatství teklo za hranice země. Do libyjské státní poklady přibývaly pravidelné částky.

Již jsme se zmínili o existenci Naftové komise, která fungovala mezi lety 1955-1963. Jednalo se o poloautonomní veřejný orgán zřízený při federální ministerstvu ekonomiky. Skládala se ze čtyř osob, které jmenovaly federální a provinční vlády. Komise řídila a obstarávala styk s naftovými společnostmi. Mezi další úkoly komise patřilo vypracování norem na těžbu ropy, získání koncesí pro těžbu a výzkumu, a vůči vládě uspokojivě vyřešit otázku, komu vlastně budou ropné příjmy patřit. Za účelem udělení licencí došlo k rozdělení země na dvě severní (Zóna I a II) a dvě jižní (Zóna III a IV) zóny, jejichž hranici určovala 28. rovnoběžka. Zóny se snažily respektovat nejen geografická naleziště ropy, ale také hranice jednotlivých regionů. Majors společnosti dávaly od počátku najevo, že budou chtít co nejvíc ušetřit na stavbě ropovodů, takže se zajímaly primárně o území na severu, co nejbližší Středozemnímu moři, aby minimalizovali náklady na dopravu. Premiér Bin Halim jejich krok předvídal, a proto prosadil ve spolupráci se zástupci Independents do Naftového zákona omezení území na jednu koncesi pro severní oblast (tedy v Zónách I a II) na 30 tisíc km², zatímco koncese v jižní části zaručovaly území o rozsahu 80 tisíc km². Došlo tak k silnému

¹⁸ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 191; AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-1964, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

¹⁹ Tamtéž; a také viz: PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

²⁰ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

konkurenčnímu boji mezi naftovými společnostmi, jelikož se snažily přeplatit jedna druhou, aby získaly k těžbě právě území co nejbližší pobřeží. Každá společnost navíc mohla získat jen omezený počet koncesí. Během deseti let musely všechny společnosti snížit své těžební území zaručené koncesí na 1/3 (Zóna I a II), resp. 1/4 (Zóna III a IV) původního rozsahu. Koncese se totiž zpravidla udělovaly tomu, kdo přišel jako první a předložil dostatečné záruky bezpečné a ekonomicky výhodné těžby. Komise příznivě hodnotila i kladný vztah naftových společností k zaměstnávání Libyjců při průzkumech, investice do nenaftových oblastí, například do budování dopravní infrastruktury.

Roku 1958 bylo již 55 procent území Libye skrze koncese pronajato celkem 14 zahraničním ropným společnostem.²¹ Jelikož v této době došlo k potvrzení ropných zásob v Alžírsku, předpokládal se i u Libye automatický výskyt stejně bohatých nalezišť. Koncese číslo 1 byla udělena společnosti Esso Standard, která prováděla průzkum mezi Ubari Sand Sea a alžírskou hranicí. První vrty prováděla společnost od června 1957. Terénní průzkum komplikovala řada problémů. Libye se 95 procenty území rozkládá na poušti, kterou však netvoří písečné duny, ale většinou kameny a skály. Další nebezpečí skýtaly asi tři miliony nevybuchlých min z druhé světové války.²² Ani jeden z válčících států po válce nezanechal mapu s jejich rozmístěním. Potíže činil rovněž nedostatek vody, kterou potřebovali těžaři pro získání tlaku ve vrtných studnách.

Úspěšný vrt se podařil společnosti Esso v koncesi č. 1 na začátku roku 1958 ve studni Atshan No. 2. Studna začala produkovat ropu v množství 500 barelů denně. Vzhledem ke značné vzdálenosti do Tripolského přístavu však neznamenal tento objev úspěch. Esso se rozhodlo pokračovat dalšími vrty v koncesi č. 6 mezi Sirtským zálivem a oblastí Gebel Zelten. Do roku 1959 se na geologických průzkumech nenašla jediná známka ropy, přestože naftové společnosti již na průzkumných vrtech utratily přes 42 milionů liber.²³ Rok 1959 však znamenal změnu, když došlo k několika nálezům ropy, v již ekonomicky významném množství, srovnatelném s úrovní produkce v Kuvajtu a Saúdské Arábii. Měření v červnu 1959 v oblasti Zelten Number One, koncesi patřící společnosti Esso, odhalilo množství ropy 17 500 barelů denně. Další průzkum v oblasti Zelten Number Two v srpnu 1959 objevil ropu v množství produkce 15 000 barelů denně. Průzkumné vrty navíc potvrdily v Zeltenu přítomnost ropy

²¹ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 192; AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-1964, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

²² *Esso in Libya*. Tripoli, (Esso Standard Libya Inc.), 1965.

²³ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 192; AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-1964, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

v hladině ne hlubší než 6 000 stop pod povrchem, čímž potvrdily překypující zásoby černého zlata v oblasti Sirtské pánve. Esso se stalo dominantní naftovou společností v Libyi.

Nicméně po objevech Esso přišly i objevy dalších naftových společností. Skupina Oasis Group objevila v koncesi č. 59 ropu v oblasti Waha Field v množství 7 000 barelů denně, krátce poté našla i další ropu v koncesi č. 32 v oblasti Dahra Field. Září 1959 znamenalo úspěch pro skupinu Amoseas, která narazila na naftu v koncesi č. 47 v oblasti Beida Field. Konečně, 1. listopadu 1959 v koncesi č. 12 v oblasti Amal Field objevily ropu společnosti sdružené do americko-německého konsorcia Mobil-Gelsenberg. Další objevy následovaly v příštích letech. Ropný boom se naplno rozjel.

2. Legislativní proces a určování cen nafty

V této kapitole se blíže podíváme na legislativní procesy, které pomáhaly zformovat výslednou podobu naftového hospodářství v 60. a na počátku 70. let, zmíníme i několik faktorů, které měly zásadní vliv na stanovování konečných výkupních cen nafty a na stanovení výše vládních příjmů z naftového průmyslu. Pozornost si vynutí také libyjská aktivita v OPEC.²⁴

2. 1 První novelizace Naftového zákona - 1961

V kapitole „*Počátky naftového hospodářství v Libyi*“ jsme již uvedli některé nejstarší zákony, které pomáhaly koordinovat rozjíždějící se ropný boom. Nejdůležitějším z nich byl bezesporu Naftový zákon no. 25²⁵ z roku 1955. Původní Naftový zákon se ovšem záhy ukázal nedotažený, a to i přes důmyslné právní kličky, které jsme vyzdvihli v první kapitole. Roku 1955 ještě libyjská vláda neměla k dispozici kompletní přehled o rozsahu nerostného bohatství v zemi, tudíž se snažila v nejvyšší možné míře prosazovat politiku otevřených dveří vůči zahraničním těžařským společnostem. Po pěti letech existence Naftového zákona nastal prostor ke změně ze dvou důvodů. V prosinci roku 1960 předaly některé těžařské společnosti 25 procent svých koncesí vládě, což odpovídalo ustanovení naftového zákona, kdy po každých pěti letech musela těžařská společnost odevzdat čtvrtinu území pronajatého v koncesi, jež se následně stávala uvolněnou a vláda ji mohla znovu pronajmout. Druhým důvodem se stalo datum 1. ledna 1961, kdy došlo k uveřejnění stavu předpokládané produkce nafty, neboť většina průzkumných vrtů již byla dokončena.²⁶

Hlavním cílem novelizace Naftového zákona se roku 1961 stala vládní snaha o spravedlivější využití výtěžků z nafty pro zlepšení národního důchodu i podmínek libyjského hospodářství. Vládní zásahy však směřovaly i k posílení vzájemné konkurence mezi naftařskými společnostmi, aby se ještě více urychlily průzkumy a konečně se začalo se

²⁴ OPEC – Organisation of the Petroleum Exporting Countries; česky Organizace zemí vyvážejících ropu; Mezivládní organizace sdružující 12 zemí exportujících ropu. Viz: Organisation of Petroleum Exporting Countries. *About Us* [online]. Vienna: OPEC. [Cit. 10. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/17.htm.

²⁵ Viz kapitola 1 „*Počátky naftového hospodářství v Libyi*“.

²⁶ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 021.284-04/61.

samotnou těžbou ropy.²⁷ Pro vládu znamenala problém neschopnost vydobýt si před zahraničními společnostmi vůbec nějakou autoritu, neboť v Libyi chyběli jak odborníci, tak potřebný kapitál. Společnosti si nedělaly hlavu z dodržování vládních opatření, jako například povinnosti pojišťovat se u domácích, tj. libyjských společností, nedodržovala se ani vládní doporučení k využívání přednostně domácích dopravců před vlastními, tj. zahraničními, nedbalo se ani protestů veřejnosti na platové diskriminace mezi Libyjci a cizinci.²⁸ Nutno dodat, že libyjská vláda trpěla vysokou mírou korupce, takže vycházela vstříc spíše těžařům než vlastní veřejnosti.

V roce 1961 postupně došlo k vydání tří dodatků k Naftovému zákonu z roku 1955, konkrétně se jednalo o dodatky ze dní 3. července, 9. listopadu (*královské dekrety – pozn.*) a 23. prosince (*vyhláška ministra pro naftové záležitosti – pozn.*). Uveďme zde nejpodstatnější změny, kterými vláda chtěla do budoucna demonstrovat větší míru autority než doposud. Největší boj se strhl následkem pozměnění článku 10 o podmínkách vrácení části území pronajatého vládní koncesí. Nově měla být vrácená plocha po pěti letech od pronajmutí koncese takové rozlohy, aby se po uplynutí pětileté lhůty mohla opět pronajmout jako plnohodnotná koncese.²⁹ Problém v tomto případě znamenaly praktiky společností, které vracely zákonem stanovených 25 procent území, ale jen zřídka v celku. Častější praxe se vyznačovala rozdělováním území na „střepiny“, z nichž se poskládala ona čtvrtina celkového výměru, nutná pro navrácení státu. Změna článku 10 samozřejmě zneklidnila většinu těžařských společností. Ozývaly se výhrůžky o zastavení průzkumů i příprav k započetí těžby. Nespokojenost společností s článkem 10 se tak stala hlavním důvodem k vydání královského dekretu z 9. listopadu 1961. Nový dekret společnostem zaručil, že nemusely přijmout změnu právní úpravy, pokud by nedošlo k oboustranné dohodě mezi vládou a společnostmi. Dekret zároveň umožnil společnostem provést přeregistraci, kdy vlastním přijetím nových podmínek mohly společnosti i nadále vracet po pěti letech 25 procent území koncese vládě podle původního ustanovení Naftového zákona z roku 1955; jinými slovy mohly společnosti po přeregistraci i nadále vracet území rozdělené do mnoha malých částí, vrácená část nemusela být v jediném celku,³⁰ čímž se červencová změna článku 10 stala zbytečnou. Ministerská vyhláška ze dne 23. prosince 1961

²⁷ Na počátku roku 1961 se nafta v Libyi ještě netěžila pro komerční účely a ani se nevyvážela. Naopak bylo stále třeba naftu do Libye dovážet. Vládní naftové příjmy zatím plynuly pouze z pronájmu koncesí k průzkumu území. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

³⁰ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 021.278-62/10.

rovněž zmiňovala článek 10, když povolovala vrácení koncesí nikoli v celku, ale ve dvou částech, pokud by tyto měly větší rozlohu než 12 tisíc km², případně nabízela individuální možnosti řešení. Na příkladu tahanic o článek 10 můžeme hezky vidět nerozhodnost libyjské vlády. Na jedné straně chtěla prosadit vyšší autoritu, na straně druhé však téměř vždy podlehla sebemenším výhrůzkám těžařských společností, protože se obávala možnosti přijít o pohádkové zisky z naftového průmyslu.

Změny se roku 1961 dočkal i článek 12, v němž libyjská vláda nově požadovala, aby společnosti nabídly nevyužitou přepravní kapacitu, zejména naftovody, jiným společností, které by na blízkých koncesích mohly zahájit komerční těžbu.³¹ V prosincové vyhlášce se tato změna doplnila o usnesení, že si podmínky domlouvají společnosti mezi sebou.³² Jinými slovy se už nejednalo o povinnost nabídnout vlastní přepravní capacity, nýbrž o klasický pronájem.

Nejnejpříjemnější změnu pro naftové společnosti však skýtala úprava článku 13 Naftového zákona o stanovení důchodů a výtěžků z nafty. Vládě se zdálo, že průzkumy ropných vrtů se neúměrně protahují a že už by se nafta těžit mohla. Každým dnem, kdy vyvážení nafty vázlo, totiž Libye přicházela o milionové sumy, které jí věštili zahraniční ekonomové. Z těchto důvodů dospěla vláda k rozhodnutí zvýšit de facto všechny poplatky spojené s průzkumem, což mělo ve výsledku ponouknout naftařské společnosti k urychlenému zahájení těžby. Dosavadní jednorázový poplatek 500 liber za koncesi se změnil na 100 liber za každých 100 km². Nominální roční nájem během prvních pěti let od poskytnutí koncese se zvýšil na 2 500 liber za každých 100 km²; tento poplatek se měl platit od data, kdy bylo na koncesi dosaženo vrtů, zabezpečujících produkci nafty v komerčním množství. Koncesionáři měli navíc platit 3 500 liber za každých 100 km² v rámci každého pětiletého cyklu a v případě následného prodloužení koncese do rukou téže společnosti se nájem koncese zvýšil na 5 000 liber za každý další rok trvání smlouvy.³³ Podle představ vlády nyní měly naftařské společnosti co nejrychleji zahájit těžbu. V reálné situaci však společnosti zatajovaly úspěšné průzkumné vrty, při kterých narazily na naftu, aby tak oddálily nutnost odevzdávat vyšší poplatky.

Na základě článku 13 se vláda obrátila na nejvýznamnější v Libyi působící společnost, Esso Standard, nájemce koncese č. 6 v Zeltenské oblasti, kde byly dosaženy dosud

³¹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 021.278-62/10.

³² AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

³³ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

nejúspěšnější naftové vrtý.³⁴ Vláda po společnosti Esso požadovala zaplacení novelizovaného zvýšeného poplatku 2 500 liber za 100 km² rozlohy koncese č. 6, která již jako jedna z mála splňovala podmínky komerční těžby nafty. Zvýšený poplatek chtěla vláda uhradit již s platností od září 1959, kdy došlo k uskutečnění prvních úspěšných vrtů. Takový požadavek zněl poněkud sporně, neboť se vláda snažila uplatnit regresivní znění novelizovaného Naftového zákona. Společnost Esso regresivně aplikovaný požadavek odmítla, čímž si vysloužila ostré pokárání ministerského předsedy Ben Othmana při projevu v Missuratě.³⁵ Libyjská vláda pověřila předsedu Naftové komise Muhameda Al-Siffata, aby se obrátil k právnímu poradnímu orgánu nezávislých expertů v Londýně. Londýnský orgán jako arbitr sporu podpořil libyjský výklad naftového zákona, takže se společnost Esso rozhodla všechny novely akceptovat a přijmout regresivní výklad novely Naftového zákona. Začátkem července 1961 předal zástupce společnosti Esso libyjskému ministrovi financí šek na 1 323 853 liber jako zvýšený poplatek za koncesi č. 6 za období září 1959 – leden 1962, čímž libyjská vláda dosáhla desetinásobného zvýšení renty z koncese č. 6.³⁶ Spor mezi vládou a společností Esso znamenal první velké vítězství vládního tábora a obrovskou vzpruhu znamenal také pro veřejnost, která se nyní dokázala dívat na rozjíždějící se naftový průmysl více pozitivně.

Dodejme ještě, že ve zcela novém článku přidaném k Naftovému zákonu vláda zakotvila padesátiprocentní podíl na skutečných ziscích naftových společností. V článku 16 pak byl zakotven rozsah a druhy zařízení naftových společností, které mohly být osvobozeny od dovozního cla; jedinou podmínkou zde bylo, že přednostně se mají všechny stroje získávat z místních zdrojů. Vláda si novými dodatky k Naftovému zákonu posílila pozici, stala se pro společnosti rovnocennějším partnerem, než doposud. Všechny společnosti musely na nové podmínky přistoupit, jelikož odmítnutí by znamenalo neposkytnutí nových koncesí k pronájmu. Vláda navíc skutečně několik měsíců od března 1961 neposkytovala žádné nové koncese, aby důraz na nové podmínky náležitě demonstrovala.

³⁴ Ze studny H/6 plynulo 17 500 barelů denně, studna č. 2 dávala výtěžnost 15 000 barelů denně. Viz: AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

³⁵ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.848-61/0101; AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

³⁶ Tamtéž.

2. 2 Libye v OPEC

Libye tedy měla na konci roku 1961 vyřešený vnitřní právní systém ohledně naftového hospodářství, bylo však třeba také koordinovat těžbu v mezinárodním měřítku. Dne 14. září 1960 založilo na Bagdádské konferenci pět zemí³⁷ těžících ropu organizaci OPEC. Datum vzniku se překrývalo s počátkem ropného boomu v Libyi. Jedním z hlavních cílů OPEC bylo udržet ceny ropy na stávající hladině, ačkoli díky objevům nových nalezišť na přelomu 50. a 60. let měla cena ropy logicky spíše klesat. Země sdružené v OPEC si zároveň přály zlepšit daňové podmínky u zemí vyvážejících ropu.³⁸ Kolem roku 1960, kdy se na trhu začal projevovat přebytek ropy, se společnosti typu Majors rozhodly snížit cenu ropy na Blízkém východě o 18 centů za barel, což je vyšlo na 132 milionů dolarů, takže se rozhodly pro ponechání původní cenové hladiny.³⁹ Tato hýbání s cenou však přiměla zmíněných pět zemí k nutnosti založení organizace, která bude vyjednávat s jednotlivými společnostmi ze silnější pozice, než kdyby tak činily jednotlivé země zvlášť.

V době svého vzniku kontroloval OPEC 90 procent světové produkce ropy. Libye se Bagdádské konference zúčastnila pouze jako pozorovatelský stát, protože ještě neměla rozběhnutou těžbu a obávala se, aby úspěšný vstup do OPEC nepopudil zahraniční těžářské společnosti. Libye se alespoň postavila na podporu práva členských zemí podílet se na určení ceny nafty z jejich území – tento argument se může jevit jako klíčový pro pozdější vstup Libye do OPEC.

Dne 12. srpna 1961 společnost Esso Standard oficiálně vyhlásila cenu libyjské nafty na 2,21 dolarů za barel.⁴⁰ Esso tak učinila z pozice společnosti, která v této době jako jediná těžila ropu. S výší ceny vyjádřila nespokojenost Naftová komise, která si představovala cenu vyšší kvůli údajně vysoké kvalitě nafty.⁴¹ Esso stanovenou cenu obhajovala srovnáním se zahraničím. V Kataru se barel ropy prodával za 1,95 dolarů za barel, přičemž hustota tamější ropy byla vyšší než u libyjské; v Alžírsku se barel ropy prodával za 2,65 dolarů za barel; ve Venezuele pak za

³⁷ Irák, Írán, Kuvajt, Saúdská Arábie a Venezuela.

³⁸ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 193.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 029.686/61-10; AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 021.278/62-10.

⁴¹ Hustota nafty produkované společností Esso Standard se pohybovala v hodnotách 39-39,9 podle Amerického naftového úřadu (*American Petroleum Institute – pozn.*). Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 029.686/61-10.

3,10 dolarů za barel.⁴² Esso navíc ujistila vládu, že roku 1964 hodlá začít se stavbou rafinerie v Libyi, jejíž produkce bude schopna uspokojit vnitřní potřebu naftových produktů v zemi. Proti stanovení ceny společností Esso se však postavila i vláda, které se nelíbilo, že si chce cenu libyjského nerostného bohatství určovat společnost samostatně. Esso i vláda argumentovaly sporným právním výkladem článku 14 Naftového zákona, který stanovil, že „*určující cenou se rozumí cena libyjské surové ropy odpovídajícího typu a specifické váhy na palubě lodi v libyjském přístavu, která je dohodnuta mezi naftovou komisí a držitelem koncese*“.⁴³ Obě strany se přely především v otázce, zda k dohodě mezi komisí a společností Esso došlo již při samotném pronájmu koncese, nebo zda bylo třeba cenu dohodnout samostatně. Tak či onak, do konce roku 1961 vyvezla společnost Esso 820 tisíc tun ropy v ceně 2,21 dolarů za barel a v témže roce začaly na této ceně trvat i další naftové společnosti v Libyi, přičemž si udržení stávající ceny kladly jako podmínku pro přistoupení na novelizaci Naftového zákona.⁴⁴

Pravděpodobné zdůvodnění vstupu Libye do OPEC by tedy mohlo znít následovně. Libyjská vláda trvala na tom, aby v otázce stanovení ceny za vyvezenou naftu měla konečné slovo federální vláda, nikoli společnosti, protože by takové jednání mohlo v jistém smyslu znamenat útok na státní suverenitu. Konečně i první článek Naftového zákona z roku 1955 hovořil jasně o tom, že veškeré nerostné bohatství na území Libye bylo vlastnictvím státu, byť výjimky se připouštěly v případě pronájmu koncesí.⁴⁵ Aby se stala silnější v procesu vyjednávání, vstoupila Libye do OPEC, kde se jí zastaly silnější státy s delší tradicí těžby ropy. Libye však nevstoupila do OPEC ani v listopadu 1961, i přes nátlak venezuelského ministra pro naftové záležitosti Antonia Pereze. Do OPEC Libye vstoupila, resp. byla přijata až v červnu 1962. Můžeme si jen domýšlet důvody pro poněkud váhavější vstup do této organizace. Výše už jsme zmínili faktor strachu před popuzením zahraničních těžbařů, kteří by si mohli vyložit členství v OPEC jako projev nedůvěry ze strany vlády. Vláda tedy mohla chtít nejprve rozběhnout těžbu a vývoz ropy, teprve poté mohla nabýt jistoty, že společnosti už v zemi zůstanou. Na konci prvního pololetí roku 1962 činila denní výtěžnost libyjské ropy už 300 000 barelů denně a stále se zvyšovala. Dalším důvodem mohla být obava libyjské vlády z vlastní slabosti před ostatními členskými zeměmi OPEC. V momentě, kdy v Libyi těžba ropy teprve začínala, ostatní členské státy měly již pověst zemí s tradicí těžby ropy. Libye se tudíž mohla

⁴² AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 029.686/61-10.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 021.278/62-10.

⁴⁵ El Source Book. *The Petroleum Law* (25/55) [online]. 11 May 2012. [Cit. 26. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.eisourcebook.org/cms/Libyan%20Petroleum%20Law,%20Amended%202002.pdf>.

obávat hned na počátku vlastního naftového boomu ztráty vlastního vlivu na rozhodování ve vnitrostátních záležitostech, což by při úspěšném tažení proti naftovým společnostem při výše zmíněné novelizaci Naftového zákona, znamenalo citelný neúspěch před libyjskou veřejností. V neposlední řadě mohly být důvodem rovněž peníze. V červnu 1962 se Libye zavázala platit do fondu OPEC roční členský příspěvek ve výši 40 000 liber.⁴⁶ Po rychlém rozběhnutí těžby ropy na přelomu let 1961 a 1962 se zmíněná částka může zdát jako nepodstatné drobné, ovšem připomeňme, že po většinu padesátých let patřila Libye mezi nejchudší země na světě, roku 1951 ji Světová banka dokonce označila za nejchudší zemi světa.⁴⁷ V polovině roku 1962 už si však Libye mohla dovolit platit členství v prestižní mezinárodní organizaci díky příjmům z vývozu ropy. Mohli bychom spekulovat i o vlivu USA, které měly v zemi vojenské základny a do jisté míry mohly ovlivňovat libyjskou zahraniční politiku, ovšem dostali bychom se na úroveň nepodložených spekulací.

2. 3 Hádky o cenu, cesta k novelizaci Naftového zákona

Krátce po libyjském vstupu do OPEC v červnu 1962 začala organizace požadovat vyšší míru zdanění naftařských společností v Libyi, aby se daňová zátěž dostala na roveň ostatních členských států. V roce 1963 OPEC navrhl, aby se dosavadní dolovací poplatky (*royalty* – pozn.) staly oddělenými poplatky za těžbu ropy, což by nahradilo setrvávající stav, kdy dolovací poplatky tvořily součást daně z příjmů. OPEC se skrze posílenou autoritu snažil zvednout finanční zátěž těžařů ve prospěch národních vlád. Společnosti Majors však kroky OPEC kritizovaly a trvaly na tom, aby se dolovací poplatky od daně z příjmu odečítaly, popř. aby získaly nějaké úlevy. Libyjská vláda i OPEC tedy veřejnosti deklarovaly jasný vzkaz, že do budoucna hodlají zvýšit svoje finanční podíly z těžby. Naopak pro naftové společnosti to znamenalo nutnost lobbovat na nejvyšších vládních místech pro zachování současného stavu. Od roku 1962 se těžařské společnosti pokoušely lobbovat za novelu stávajícího Naftového zákona, který za daných podmínek poněkud zvýhodňoval společnosti Independents. Krátce řečeno, společnosti Majors, které působily obvykle jako nadnárodní korporace, si mohly dovolit platit vyšší poplatky i těžbu v rizikovějších oblastech (*viz kapitola 1 – pozn.*), zatímco společnosti Independents takovými zdroji nedisponovaly. Kolísavou finanční základnu kompenzovala společností Independents libyjská vláda snižováním poplatků a většími

⁴⁶ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.778/62-9.

⁴⁷ Podle Světové banky činil v roce 1951 průměrný příjem na jednoho obyvatele méně než padesát dolarů za rok. Viz: JUMR, Václav – KOTRBA, Štěpán, op. cit.

daňovými úlevami, neboť se domnívala, že vyšší míra spoléhání se na Independents nepřinese do země takovou politickou závislost a provázanost politiky s hospodářstvím, jako by tomu bylo u Majors. Po vstupu Libye do OPEC však taková praxe začala společností Majors vadit, tudíž se rozhodly vsadit na kartu rozkmoření Independents s vládou. Majors prohlásily, že pokud jim libyjská vláda zavede stejné úlevy jako Independents, popř. úlevy Independents zcela zruší, nebudou již bránit souhlasu s požadavky navrhovanými OPEC ohledně změny u dolovacích poplatků.⁴⁸ Mezi Independents se vzedmula vlna zděšení, když na veřejnost prosákly informace, že vláda skutečně zvažuje pozměnění Naftového zákona, což by znamenalo mnohem větší finanční zátěž pro Independents, než doposud. Independents poukazovaly na to, že daňová zvýhodnění si zasloužily tím, jak pomáhaly objevovat rozsáhlá ložiska ropy v zemi, a dále svým nasazením při uplatňování libyjské ropy na evropském trhu.⁴⁹ Přes veškerou snahu vláda novelizaci Naftového zákona schválila v roce 1965, narůstající spory mezi Majors a Independents pro to však netvořily hlavní důvod.

V průběhu roku 1963 se v novinách sem tam objevily kritické komentáře⁵⁰ o tom, jak společnosti vědomě zatajovaly skutečnou výtěžnost studní. Noviny často kritizovaly absenci potřebného aparátu k řádné kontrole těžařských společností, jelikož kontrola a ověřování tvrzení společností se kvůli nedostatku kvalifikovaných domácích pracovních sil přenechávala odborníkům ze zahraničí. Připomeňme, že výtěžnost studní měla rozhodující vliv na stanovení poplatků z koncesí i na konečnou výši dolovacích poplatků. Kritice se nevyhnuly ani praktiky nedokončování vrtů, pokud si těžařská společnost již byla jista obsahem ropy ve studni. Tímto způsobem se hrálo o čas, neboť povinnost platit vyšší poplatky se odvozovala od data uskutečnění prvního úspěšného vrtu. Řada společností se tedy stále místo aktivní těžby raději věnovala hledání suchých míst,⁵¹ z nichž pak vyčleňovala oněch 25 procent území pronajatého koncesí, které po pěti letech musela navracet státu. Ve snaze nepohněvat si naftové společnosti navíc Naftová komise jako nejvyšší kontrolní orgán nevyvíjela přílišnou činnost. V březnu 1963 proto došlo ke změně, když Fekiniho vláda rozhodla o zrušení Naftové komise. Veškeré kontrolní pravomoci převzalo nově vzniklé Ministerstvo pro naftové záležitosti spolu

⁴⁸ FIRST, Ruth. *Libya. The Elusive Revolution*. New York: Holmes & Meier Pub, 1975. 1st Edition. ISBN 978-0841902114. p. 141.

⁴⁹ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 194.

⁵⁰ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

⁵¹ Tamtéž.

s Nejvyšší radou pro naftu.⁵² Předsedou rady se stal sám premiér Fekini, další členy rady tvořili někteří ministři. Fekiniho vláda se v rámci „čištění naftové politiky“ snažila nejprve o vypracování první ucelené koncepce pro vývoj naftového hospodářství, druhým nejdůležitějším úkolem se stala nutnost pronajmout nové koncese, jelikož nevyřízené žádosti se hromadily už rok. Sám premiér Fekini si v rozhovoru pro Ar-raïd v listopadu 1963 vytkl za osobní cíl úplné vymýcení korupce, která dle jeho slov byla u koncesionářských tendrů „všudypřítomná“.⁵³ Nové koncese se měly udílet prostřednictvím tendrů, rozhodujícím faktorem se stala nabídka nejvyššího podílu ze zisků určeného pro vládu. Fekiniho vláda se rozhodla přizvat k tendrům dosavadní těžaře i v zemi dosud nepůsobící společnosti, ve snaze ještě více rozdmýchat konkurenční prostředí v naftovém průmyslu.

Krátce poté došlo rovněž k založení Libyjské národní naftové společnosti⁵⁴ (*LNOC – Libyan National Oil Company*). Od nově vzniklých institucí si vláda i veřejnost slibovaly větší možnosti kontroly naftařských společností a do budoucna se měly – zejména díky společnosti LNOC – stát prostředkem pro získávání kontaktů se zahraničními ropnými společnostmi a získávat jejich know-how.

Ačkoli se Libye neustále snažila zlepšovat formy kontroly ropného průmyslu, hádky o stanovení ceny za barel nafty dále přetrvávaly. Poté, co společnost Esso roku 1961 vyhlásila cenu nafty na 2,21 dolarů za barel, přidala se v roce 1963 i společnost Oasis, která začala za tutéž cenu vyvážet naftu z oblasti Dahra.⁵⁵ Dne 20. srpna 1963 uveřejnil deník Tarabulus al

⁵² V anglicky psané literatuře se setkáváme s termínem „*High Council of Petroleum Affairs*“. Viz: SIMONS, Geoff, op. cit.; VANDEWALLE, Dirk, op. cit.; WRIGHT, John. *Libya*. London: Ernest Benn, 1969. 1st Edition. ISBN 978-0510395216. V česky psaných dokumentech, tj. diplomatických zprávách a rešerších, se setkáváme s termínem „*Nejvyšší rada pro naftu*“ nebo s termínem „*Nejvyšší naftová komise*“. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64; AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

⁵³ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64.

⁵⁴ Pozor na záměnu – roku 1963 došlo k založení *Libyan National Oil Company* (LNOC), která působila do dubna 1968, kdy došlo k založení společnosti *Libyan Petroleum Company* (LIPETCO). Dne 12. listopadu 1970 pak došlo zákonem číslo 24/1970 k založení společnosti *National Oil Corporation* (NOC), která na Kaddáfího pokyn převzala zodpovědnost za veškeré záležitosti spojené s těžbou a vývozem libyjské nafty. Společnost NOC působí dodnes, byť vlivem nedávného svržení Muammara Kaddáfího k exportu ropy téměř nedochází. Viz: National Oil Corporation. *NOC in Brief* [online]. Tripoli: NOC. [Cit. 10. 4. 2014]. Dostupné z: http://en.noclibya.com.ly/index.php?option=com_content&task=view&id=167&Itemid=55.

⁵⁵ Pouštní oblast přibližně 200 kilometrů jihovýchodně od města Syrta a přibližně 150 kilometrů jižně od města Ras-Lanuf. Obě dvě města se nacházejí na severolibyjském pobřeží u Syrského zálivu.

Gharb srovnání cen za barel ropy – u Libye uvedl hodnotu 2,23 dolarů, u Íránu 1,78 dolarů, u Saúdské Arábie 1,80 dolarů.⁵⁶ Uvedená cena stále neodpovídala požadavku libyjské vlády, která chtěla navýšit cenu ropy nejprve na 2,41 dolarů za barel, přičemž tuto cenu po řadě jednání kompromisně snížila na 2,31 dolarů za barel. Ve srovnání s produkcí okolních zemí se může požadovaná cena jevit jako vysoká. Vláda však argumentovala vysokou kvalitou libyjské nafty. Zastánci nízké ceny svůj názor podporovali tvrzením, že libyjská nafta obsahovala vysoký podíl soli a síry, takže se musela čistit v rafineriích, což se nutně projevovalo v nižší ceně surové nafty. Vláda se tomuto tvrzení bránila kritikou, že vysoký obsah soli a síry způsobovala neodborná manipulace s tlakovým zařízením na mořskou vodu.⁵⁷ Jelikož spory a vzájemné osočování nebraly konce, zorganizovala společnost Esso v létě 1963 novinářskou výpravu do svých rafinérií v Evropě, kde novinářům demonstrovala nákladnost celého procesu rafinace. Libyjské novináře argumenty společnosti uznali, vyjma dvou, kteří označili celou výpravu za „*nechutnou propagaci*“,⁵⁸ ovšem pro svá tvrzení neuvedli žádné zásadní argumenty. Naftové společnosti v Libyi, které mezitím stupňovaly průzkum, strašily konkurencí sovětské méně kvalitní nafty, pokud dojde ke zvýšení ceny. Vláda se proto načas nechala utiшит v Naftovém zákoně deklarovaným finančním podílem státu na těžbě a vývozu nafty v poměru 50:50, který zároveň stanovoval, že nové koncese mohly být udělovány pouze společnostem, které uznávaly Naftový zákon i se všemi stanovenými dodatky. Oproti cizině se navíc libyjská naftová legislativa vyznačovala možností lepší regulace a kontroly, neboť v Libyi podléhaly veškeré naftové záležitosti vnitrostátnímu právu, zatímco v cizině probíhala těžba nafty na základě dvoustranných mezinárodních smluv.

V roce 1963 již byla pronajata většina libyjského území – oblast s rozlohou více než 950 000 km². Jisté rezervy se nacházely ještě v kontinentálním šelfu, kde bylo v tomto roce pronajato 28 943 km², a dále v území, které měl libyjský stát získat díky navráceným koncesím. V průběhu roku 1963 se někteří politici a ekonomové domnívali, že padesátiprocentní podíl z ropných zisků je stále malý.⁵⁹ Na konferenci arabských států produkujících naftu (*OAPEC – pozn.*) však Libye potvrdila, že tento podíl považuje stále za přijatelný a i nadále se hodlá při stanovení ceny spoléhat na své vlastní zákonodárství. V roce 1964 prosákly na veřejnost úvahy vlády o další změně Naftového zákona. Hlavním důvodem pro novelizaci se stala změna

⁵⁶ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

⁵⁷ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, kr. 2, k. 262/312, k. 021.024/64.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

z dosavadního čistého dělení 50:50 na dělení 60:40 ve prospěch vlády, protože ekonomové spočítali, že libyjská vláda dosahovala z vývozu nafty nižších příjmů než ostatní arabské země. Ekonomové dále uvedli, že se tak dělo kvůli nevhodně nastaveným podmínkám Naftového zákona, který umožňoval těžařským společnostem započítávat dolovací poplatky do padesátiprocentního podílu libyjské vlády, čímž se fakticky podíl ze zisku snižoval hluboko pod padesát procent.⁶⁰ Tisk začal prosazovat, aby vláda nové koncese neudělovala stávajícím koncesionářům, nýbrž jiným společnostem, které v zemi zatím těžbu neprováděly a dal by se u nich očekávat vstřícnější přístup ke stanovení jiného poměru než 50:50.⁶¹ Celé léto 1964 se proto neslo ve znamení protestů proti největším naftovým společnostem v Libyi – Esso a B. P., o čemž pojednáme v samostatné kapitole.⁶²

2. 4 Rok změny – 1965

V roce 1965 čelila vláda několikerému nátlaku – tisk burcoval veřejnost tvrzením, že naftové společnosti odvádějí vládám celkově nižší poplatky zatajováním skutečné výtěžnosti vrtných studní;⁶³ společnosti Majors tlačily na vládu kvůli nespokojenosti s daňovými slevami vyhrazenými pro Independents; naftové společnosti v čele s Esso trvaly na právní závaznosti respektovat stanovení ceny za barel ropy těžaři bez posvěcení vládou; a konečně OPEC přes dva a půl roku vedl konzultativní jednání s největšími naftovými společnostmi o změnách koncesních dohod, výpočtu výše dolovacích poplatků i poskytovaných slev. Zůstávalo nad veškerou pochybnost jasné, že musí brzy dojít ke změně, která by utlumila vášně mezi všemi aktéry sporu. V roce 1965 tak došlo ke dvěma zásadním událostem – konání konference OPEC v Tripolisu a velké novelizaci Naftového zákona z roku 1955.

Konference OPEC se konala ve dnech 7. – 13. července 1965 v libyjském Tripolisu, neboť OPEC chtěl v hádkách o stanovení ceny posílit pozici Libye nad těžaři. Konference se zúčastnily Indonésie, Irák, Írán, Katar, Kuvajt, Libye, Saúdská Arábie a Venezuela. V čele libyjské delegace stál ministr naftového průmyslu Fuad Kabaazi. Na konferenci se mělo jednat o dvou hlavních tématech – stanovení pevné a jednotné ceny za vyváženou naftu, a dále o stanovení vývozních kvót nafty pro jednotlivé členské země OPEC. Navzdory snahám o tajná

⁶⁰ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64-9.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Viz kapitola 4.

⁶³ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 020.174/66-9.

jednání se na veřejnost poprvé dostaly informace o tzv. gentlemanské dohodě libyjské vlády s naftovými společnostmi. Ačkoli čtvrtým rokem probíhaly spory o tom, kdo má vlastně pravomoc ohledně stanovení ceny za barel ropy, společností Esso nastavené na 2,21 dolarů za barel, vyplynulo, že naftové společnosti ve skutečnosti vyplácejí jen 1,67 dolarů.⁶⁴ Skutečný podíl vlády z každého vyvezeného barelu nafty pak činil přibližně pouhých 0,80 dolarů včetně všech možných souvisejících poplatků. Libyjská vláda tak nutně musela trvat na navýšení konečné ceny za barel.

Velmi důležitou roli při stanovení cen přitom hrály i rozdílné náklady těžby v jednotlivých zemích OPEC, které přímo ovlivňovaly hodnotu exportu této suroviny. Ve všech členských zemích OPEC byla cena nafty stanovena největší působící naftovou společností a do vysoké míry závisela na výši vládních podílů a dolovacích poplatků, které se odevzdávaly nad smluvně stanovené vládní podíly. Naftové společnosti proto logicky zaváděly a zvyšovaly těžbu v místech s nejnižšími výrobními náklady a zároveň nejnižšími dolovacími poplatky. Jak se zvyšovala a modernizovala těžba nafty, navyšovaly se úměrně i poplatky společností vůči národním vládám. Téměř všechny naftu produkující země finančně na těžbě ropy zcela závisely, tudíž musely hospodářský život podřizovat naftovému průmyslu. Vývoj podmínek v naftovém průmyslu v Libyi tedy celkem věrně kopíroval průběh naftového hospodářství v ostatních členských zemích OPEC. Rozdíly spočívaly jednak v „*mladosti a nevyvinutosti*“ libyjského naftového průmyslu a dále pak ve všeobecné průmyslové zaostalosti, ruku v ruce jdoucí s kapitálovou slabostí mladého libyjského státu.

Z výše uvedených důvodů nepřekvapí, že všechny delegace se na konferenci rozhodly pro zvýšení cen nafty. Otázkou zůstávalo, jak přimět naftové společnosti, aby s vyššími cenami souhlasily a zároveň zvýšily těžbu nafty. Člen libyjské delegace na konferenci OPEC prohlásil v rozhovoru se sovětským velvyslanecským radou a s československým chargé d'affaires Ladislavem Bernáškem, že „*prosazení vyšší ceny nafty u společností nebude jednoduché a největší překážkou pro realizaci bude činit prodej sovětské nafty do západní Evropy*“.⁶⁵ V rozhovoru se libyjský delegát netajil nechvalnými praktikami těžbařských společností v Itálii a SRN, kde sovětské firmy prodávaly svoji naftu o deset procent levněji než ostatní naftové společnosti, což libyjské vládě i všem ostatním národním vládám OPEC poněkud svazovalo ruce při nátlaku vůči naftovým společnostem.

⁶⁴ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-1969, Libye, kr. 1, k. 262/118, čj. 026.723.

⁶⁵ Tamtéž.

Po skončení konference v Tripolisu oznámil tisk veřejnosti, že jednání dopadla úspěšně pro OPEC. Jednotlivé delegace se snažily přimět libyjskou vládu k souhlasu a prosazení vyšších cen nafty, neboť některé společnosti při prodeji libyjské nafty poskytovaly až čtyřicetiprocentní slevy, což se členským zemím OPEC zdálo přehnané. Libyjská vláda přislíbila vyjednat změny s naftovými společnostmi, OPEC souhlasil s podporou libyjských delegátů při vyjednávání.⁶⁶ V tomto bodě by se mohlo zdát, že Libye přistupovala ke členství v OPEC poněkud pasivně a pouze přejímala návrhy ostatních delegátů. Můžeme však konstatovat, že minimálně v otázce zvýšení konečných cen nafty bojoval OPEC za zlepšení libyjské situace. Skutečná prodejní cena libyjské nafty se různila. Do Velké Británie se prodával barel ropy za 1,65 – 1,67 dolarů, do Itálie za 1,55 dolarů,⁶⁷ oficiální cena pak zůstávala stanovená na 2,21 dolarech za barel. Výrobní náklady při těžbě nafty patřily v Libyi k vůbec nejnižším na světě,⁶⁸ takže v období od roku 1955 do roku 1965 proinvestovaly naftové společnosti v zemi přibližně 1,4 miliardy dolarů. Libyjská vláda i OPEC se proto snažily zasazovat o zvýšení těžby všemi možnými prostředky, u největších naftových společností vláda přistoupila i na umělé zvyšování tlaku ve studních pomocí mořské vody, ačkoli tento postup se dříve dočkal velké kritiky právě kvůli znehodnocování kvalitní libyjské nafty.⁶⁹ Navzdory snahy zvyšovat národní důchody se OPEC nikdy nesnažil stanovit cenu nafty v peněžním vyjádření, ale chtěl dosáhnout pouze zvýšení procentuálního včetně snahy vyrovnat ve všech členských zemích libyjský vzor v poměru 50:50. Podílová rovnost libyjských finančních podílů z naftových zisků byla umožněna jednak díky péči věnované této otázce v základním Naftovém zákonu z roku 1955 a dále díky faktu, že naftový průmysl v Libyi podléhal vnitrostátnímu zákonodárství a nebyl vytvořen jako jinde na základě dvoustranných mezinárodních smluv mezi společnostmi a národními vládami.

⁶⁶ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 020.174/66-9.

⁶⁷ V obou zemích se surová ropa posílala ke zpracování do rafinerií společnosti Esso Standard. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-1969, kr. 1, k. 262/118, čj. 026.723.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Libyjská nafta patřila podle mnohých odborníků v surovém stavu k nejčistějším na světě. Procesem zvyšování tlaku mořskou vodou docházelo na nalezištích s nejčistší ropou k zanášení zdrojů nadměrnými dávkami chloridu sodného a surová ropa musela v rafineriích projít náročnějším způsobem čištění, což ve výsledku prodražovalo celý proces. Přesolování ropy navíc vláda před konferencí v Tripolisu roku 1965 kritizovala, zatímco naftové společnosti tímto argumentem odůvodňovaly nutnost držet vývozní cenu surové nafty nízkou, aby se celková prodejní cena příliš neprodrazila vlivem nákladnější rafinace. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-1964, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64; a také viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-1964, Libye, kr.1, k. 262/211, čj. 026.507/60-10.

Samostatným libyjským cílem se pak stalo vybudování domácí rafinerie, aby mohla země profitovat i ze zpracování vlastního černého zlata, které se dosud muselo rafinovat v Evropě.

Cestou, která prosadit staronové cíle, se stala největší novelizace Naftového zákona od jeho vzniku v roce 1955, k níž došlo krátce po skončení Tripolské konference. Ke schválení novelizace došlo navzdory protestům společností Independents, jež měly být nově zdaněny rovnocenným způsobem jako Majors, ačkoli zdaleka nedisponovaly stejnými finančními možnostmi. V roce 1965 vláda nutně potřebovala posílit vlastní pozice oslabením mocenského vlivu těžařských společností.

Dne 15. září 1965 jmenovala vláda komisi pro jednání s naftovými společnostmi. Vedoucím komise jmenovala náměstka ministra financí pro celní otázky Khalifa Musu. Komisi připadl úkol vést jednání s naftovými společnostmi o změnách koncesních dohod na základě navrhované novely Naftového zákona, který mj. zahrnoval nový způsob výpočtu dolovacích poplatků a nové horní hranice cenových úlev, poskytovaných při konečném prodeji nafty.⁷⁰ Jednání komise probíhala velice zdlouhavě zejména kvůli odporu Independents. Anglický týdeník The Economist dne 30. října 1965 uveřejnil článek s názvem „*Libyan Threats Towards Independents*“⁷¹ (*Libye vyhrožuje společností Independents – pozn.*), ve kterém se redaktoři postavili na stranu Independents a zahájili novinářský útok proti zamýšlené novele Naftového zákona. The Economist hodnotil kroky libyjské vlády jako opatření, které mělo způsobit dezorganizaci a anarchii v době, kdy stál libyjský naftový průmysl na pomyslné půli cesty. Prosazení novelizace by zásadním způsobem ovlivnilo možnosti těžby u Independents, takže by napříště v naftovém průmyslu působily pouze společnosti Majors.

Článek vyvolal prudkou reakci v libyjském tisku, musela se k němu vyjádřit snad všechna média. Deník Ar-raïd dne 4. listopadu 1965 v článku „*Nemůžeme ztrácet 53 milionů dolarů ve prospěch Independents*“ mj. psal, že „*The Economist i druzí musejí pochopit, že veškeré daňové poplatky v Libyi, vyplácené společnostmi Majors, činí více jak 90 centů za barel nafty, zatímco ze strany Independents činí tyto poplatky pouhých 29 centů za barel. Pokud vyjdeme z celkového rozdílu 61 centů za každý vyvezený barel ropy, znamená to, že libyjský stát byl jen za dosavadní průběh roku 1965 ošizen společnostmi Independents o více než 53 milionů dolarů*“.⁷² Vláda, tisk i veřejnost se tedy začaly stále více stavět za Majors, ačkoli se dříve právě

⁷⁰ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 020.174/66-9.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 020.174/66-9.

největší nadnárodní společnosti dočkávaly té nejostřejší kritiky za záměrné protahování průzkumů, nevybudování rafinerie v Libyi, nevyužívání domácích dopravců, diskriminaci zaměstnanců z řad domácího obyvatelstva, apod. K uvedenému musíme dodat, že Esso Standard, jako největší naftová společnost v Libyi, která v roce 1965 vyvážela celých 60 procent celkového objemu vytěžené libyjské nafty, dávala od počátku najevo souhlas se změnou Naftového zákona, což názorně demonstrovala vyplácením 99 centů za každý vyvezený barel ropy, přestože měla stanovené tytéž koncesní podmínky jako společnosti Independents.

Jedním z dalších důvodů, proč Independents odmítaly přistoupit na změny Naftového zákona, byla skutečnost, že tyto společnosti obvykle nevlastnily rafinerie nafty v Evropě – většina z nich měla základny v USA. Doprava surové nafty ke zpracování do USA by dále zvyšovala náklady, a proto Independents často prodávaly surovou naftu s velkou slevou a nadále ji nezpracovávaly. Independents se rovněž odvolávaly na dosud platné ustanovení Naftového zákona, že bez souhlasu naftových společností není možno pozměňovat tento zákon, neboť by tím došlo k poškození a krácení práv společností.⁷³ Na druhou stranu, vláda mohla přistoupit k neposkytování koncesí těm společnostem, které odmítaly na změny přistoupit, čímž je de facto donutila k přijetí nových podmínek. V tabulce přílohy 1⁷⁴ uvádíme seznam společností, které se změnou Naftového zákona souhlasily, a těch, které stály v opozici.

V polovině listopadu 1965 ukončila libyjská komise oficiálně svá jednání s naftovými společnostmi. Navzdory neúplnému souhlasu ze strany těžbařských společností a také pod silným tlakem veřejnosti i OPEC bylo vládě doporučeno provést změny v Naftovém zákoně z roku 1955. Dne 20. listopadu 1965 byl uveřejněn královský dekret o změně Naftového zákona, který ve dnech 8. a 9. prosince prošel schvalovacím procesem v obou komorách parlamentu, čímž vstoupil v platnost jako nový zákon. Dolovací poplatky se měly nově započítávat naftovými společnostmi do kategorie nákladů, nikoli do obnosů, které společnosti vyplácely v rámci padesátiprocentního podílu na zisku z vývozu a těžby. Pro lepší přehled uvádíme v příloze 2⁷⁵ tabulku výpočtů důchodů libyjské vlády z těžby nafty starým a novým způsobem. Přestože nový způsob výpočtu důchodů stále lehce zvýhodňoval Independents, táhla se jednání s těmito společnostmi až do konce března roku 1966, kdy s novelizací Naftového zákona souhlasilo i zbývajících sedm společností z celkových 25, které v prosinci

⁷³ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 020.174/66-9.

⁷⁴ Viz Příloha 1.

⁷⁵ Viz Příloha 2.

1965 se změnami nesouhlasily.⁷⁶ Independents dokonce hrozily zastavením těžby v Libyi, aby přiměly vládu ke kompromisnějšímu řešení. Obavy panovaly především z celkových vyšších nákladů, neboť v roce 1965 v Libyi stále nebyla vybudovaná dostatečná dopravní infrastruktura, tudíž se transit ropy z koncesí pronajatých Independents, které si kvůli omezenějším zdrojům mohly dovolit pouze koncese v odlehlějších částech země, neúměrně prodražoval.

Novela Naftového zákona dále zvýšila částky nájemného za průzkum v rámci pronajaté koncese. Od prvního do patnáctého roku měla společnost platit 2 500 liber, od šestnáctého do dvacátého roku se částky zvýšila na 3 500 liber a po dvaceti letech vzrostla již na 5 000 liber za každých 100 km². Celkové zvyšování mělo společnosti přimět k urychlení celého procesu těžby, jelikož v momentě, kdy denní výtěžnost na příslušné koncesi dosáhla hodnoty 15 tisíc barelů denně, začala povinnost platit namísto nájemného za průzkum právě dolovací poplatky. Potvrzení se dočkala i podmínka, kdy každá společnost musela vracet libyjskému státu po pěti letech od udělení koncese 25 procent pronajaté plochy, po osmi letech dalších 25 procent a po deseti letech opět 25-30 procent území. Obecně se předpokládalo, že stát znovunabytému území pronajme za nových a výhodnějších podmínek právě těm společnostem, které již na tomto území naftu těžily.⁷⁷ Toto ustanovení si kladlo za cíl vytvořit vysoce soutěživé prostředí a motivovat každou naftovou společnost k udržování co nejvyšších standardů při dodržování pracovních podmínek, udržování vysoké hodnoty denní výtěžnosti a především neustále zavádět nové technologie a budovat infrastrukturu. Vláda dala najevo, že bude usilovat, aby se naftové společnosti podílely i na výstavbě a modernizaci libyjských rafinerií, stavbě petrochemických továren, aj., přičemž podotkla, že v brzké době proběhne další kolo udělování nových licencí a to i v místě jedné z nejžádanějších lokalit – v Sirtice.⁷⁸

Královským výnosem byly inkorporovány i požadavky OPEC na změnu u daňových úlev a celkových prodejních slev vyvážené nafty. Podle novely Naftového zákona nesměly tyto přesahovat podíl 7,5 procent z dohodnuté ceny 2,21 dolarů za barel nafty v roce 1965 a v roce 1966 měl tento podíl klesnout na 6,5 procent. Tato změna vyplývala ze snahy prosadit libyjskou naftu v konkurenci na evropském trhu. Libyjská vláda si nechala nadiktovat podmínky od OPECU, ačkoli původně předpokládala výši slev až do deseti procent.⁷⁹ Připomeňme však, že

⁷⁶ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 022.868/66.

⁷⁷ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 020.174/66-9; AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-1964, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

⁷⁸ *Petroleum Intelligence Weekly*, 13 September 1965.

⁷⁹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 020.174/66-9.

před rokem 1965 některé naftové společnosti prodávaly libyjskou naftu se slevou až 40 procent. Snižování prodejní slevy opět nelibě nesly Independents, které slevy poskytovaly kvůli nutnosti rafinovat exportovanou ropu v Evropě. Nakonec se však Independents musely nutně podvolit podmínkám libyjské vlády i OPEC, v Libyi proto opět posílil vliv Majors na úkor Independents.

Prostředkem k reálné aplikaci norem stanovených novelou Naftového zákona v roce 1965 se mělo stát upření pronájmu nových koncesí kterémukoliv zájemci, který by odmítl přijmout podmínky nového zákona. Navzdory silným slovům si však vláda uvědomovala závislost země na exportu ropy, a proto stále ve vysoké míře umožňovala individuální dvoustranné dohody s naftovými společnostmi, např. v otázce přenesení dolovacích poplatků do položky všeobecných nákladů, neoficiálních slevách, apod. Po reformě Naftového zákona se tak libyjská ekonomika stále nacházela v rukách zahraničních ropných společností.

2. 5 Naftová legislativa na pozadí státního převratu

Začátkem roku 1966 jmenovala vlády čtyřčlennou Nejvyšší radu pro naftové otázky v čele s ministrem pro naftové záležitosti Kaabazim. Rada vydala doporučení, aby nové koncese byly přidělovány těm společnostem, které již koncese v Libyi měly a vykazovaly dobré výsledky v těžbě a prodeji nafty.⁸⁰ Okolnosti rozhodnutí Nejvyšší rady popisujeme v kapitole 4. Do poloviny roku 1966 leželo na stole Ministerstva pro naftové záležitosti přes sto nabídek od více než padesáti naftových společností. Libyjská vláda však ve stejné době zastavila vydávání nových koncesí na téměř pět let⁸¹ – tudíž nové koncese byly pronajaty až za revoluční vlády Muammara Kaddáfího; vláda se pokoušela vydat cestou libyzace ropného průmyslu. Nové koncese se měly vydávat pouze těm společnostem, které byly ochotny nalít kapitál do národní společnosti LIPETCO, která vznikla v dubnu 1968.

Ministerstvo pro naftové záležitosti vydalo 1. června 1966 prohlášení k otázce libyzace naftového průmyslu.⁸² V souvislosti s rychlým růstem naftového průmyslu a jeho potřebou pracovní síly, přikládalo ministerstvo velký význam otázce vzdělání a přípravě libyjských občanů při práci v naftovém průmyslu. Článek o naftě zavazoval majitele koncesí, že do deseti let od zahájení činnosti na pronajatých územích, musí být prováděna libyzace způsobem, kdy z celkového počtu zaměstnanců společnosti bude 75 procent zastoupeno libyjským

⁸⁰ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 022.868/66.

⁸¹ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 60.

⁸² AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 025.418/66-4.

obyvatelstvem. Nezbytné zůstávalo, aby vesměs nekvalifikovaní Libyjci získali potřebné vzdělání. Naftové společnosti se však k vyhlášce Ministerstva nafty postavily překvapivě kladně a přislíbily zahájení vzdělávacích kurzů pro Libyjce. Ministerstvo rovněž kladlo důraz, aby oněch 75 procent netvořili pouze pomocní dělníci, nýbrž aby tito zaměstnanci získali zaměstnání rovnoměrně ve všech funkcích společností. Při zasílání přihlášek o pracovní místo se proto měla zaslat kopie i příslušnému odboru Ministerstva pro naftové záležitosti, kde se měl vyhodnotit celkový profil uchazeče, který byl následně umístěn na nejvhodnější pozici. Vláda rovněž vyčlenila padesát míst na libyjské Vyšší průmyslové škole pro libyjské studenty, kteří by po pětiletém studiu přešli pracovat do naftových společností – nutným předpokladem pro budoucí úspěch však bylo přimět společnosti k poskytnutí zahraničních odborníků, kteří by pedagogicky působili v těchto školách. Naftové společnosti totiž všeobecně odmítaly poskytovat technickou a ekonomickou přípravu pro libyjské studenty, spokojovaly se pouze s kurzy angličtiny.⁸³

Libyjská vláda se tedy chtěla vydat cestou státem vlastněných ropných společností, které by její ropě zaručily uplatnění na evropském trhu. Vláda rovněž doufala v mezivládní dohody a vzájemnou spolupráci, tedy praxi obvyklou v jednadvacátém století. V roce 1969 se vláda snažila prosadit ještě větší kontrolu nad ropným průmyslem, pokoušela se zejména přesně finančně vymezit poplatek za vytěžený barel nafty. Regulace 8 roku 1969 ukládala naftovým společnostem povinnost poskytnout vládě s předstihem informace o předpokládaných vrtech, jelikož si vláda uvědomovala, že dosavadní audity a veškeré kontroly si provádějí společnosti samy prostřednictvím zahraničních odborníků, kterých se v Libyi nedostávalo.⁸⁴ Regulace 9 z téhož roku přenesla pravomoc určovat cenu za vyvezenou ropu ze společností na vládu⁸⁵ - tuto tolik kýženou změnu však vláda nestihla schválit před záříjovým převrácením, který svrhl monarchii a k moci vynesl kolegium důstojníků v čele s Muammarem Kaddáfím.

Kaddáfí zdědil velmi výkonný systém, jelikož předchozí vlády se od roku 1955 do roku 1969 snažily o maximalizaci kontroly a o vybudování co nejsilnější pozice. Libye nastavila systém, v němž vláda disponovala poměrně širokými pravomocemi mocnou pozici. Společnosti Majors se nacházely ve výhodnější pozici než Independents, které neměly k dispozici takové finanční zdroje a dominantní globální postavení, aby si mohly dovolit trvat před revoluční vládou na svých podmínkách. V prosinci 1969 došlo k ustavení výboru, který měl diskutovat o

⁸³ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 025.418/66-4.

⁸⁴ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 60.

⁸⁵ Tamtéž.

zvýšení vývozních cen ropy se zástupci těžařských firem. Ve stejné době také došlo ke snížení povolené produkce pro jednotlivé společnosti, které bylo výsledkem spolupráce s alžírskou vládou, která rovněž odstartovala řadu agresivních opatření směřujících proti francouzským ropným zájmům v Alžírsku.⁸⁶

Kaddáfího lednový projev v roce 1970 zahájil novou etapu libyjské naftové politiky, shrnuté do pěti požadavků vůči naftovým společnostem. V otázce legislativy zaujal první bod, ve kterém razantně požadoval zvýšení ceny libyjské nafty.⁸⁷ Na veřejnost pak dále prosákly informace, že Libye požadovala zvýšení ceny barelu ropy z 2,21 dolarů na 2,31 dolarů, což by pro libyjskou státní pokladnu znamenalo ročně 120 milionů liber navíc. Zprávu však později dementoval ministr pro naftové záležitosti Mabrouk po návratu z jednání z Alžírsko. Podle jeho slov Alžírsko požadovalo za svou ropu 2,65 liber za barel.⁸⁸ Libyjská vláda se rozhodla úžeji spolupracovat s Alžírskem. Začala vyvíjet aktivitu na přípravě zasedání ministerské rady OAPEC naplánované na 23. května 1970 v Kuvajtu, kde měly být za členy přijaty Alžírsko a země Arabského zálivu. Libyjská vláda se dohodla s alžírskou na společném postupu, který měl vyloučit opakování situace, aby naftové společnosti mohly manévrovat mezi oběma zeměmi. Obě vlády se rozhodly vyvíjet bezprostřední tlak na naftáře, zejména v otázce cen a přímého podílu obou zemí na těžbě a dalších fázích zpracování nafty. Do konce května 1970 mělo dojít k vypracování návrhu na vytvoření smíšené alžírsko-libyjské naftové společnosti, která by se zaobírala všemi fázemi procesu zpracování nafty.⁸⁹ Alžírská vláda se dále zavázala přijmout k zaškolení padesát Libyjců a poskytnout vlastní naftové experty.

Vyjednávání mezi libyjskou revoluční vládou a naftovými společnostmi probíhalo od začátku roku 1970. Libyjci hrozili snížením ropné produkce v zemi⁹⁰ - v prvním čtvrtletí roku 1970 se pohybovala průměrná denní těžba ropy v Libyi okolo 3,59 milionů barelů oproti 2,93 milionům barelů v roce 1969.⁹¹ Z nejasných příčin došlo k narušení ropovodu Tapline syrským buldozerem, což mělo za následek snížení libyjské ropné produkce o jeden milion barelů denně. Společnost Shell odmítala přistoupit na nové podmínky, zvýšení ceny ropy a zároveň snížení produkce, načež jí libyjská vláda odstavila terminál. Společnosti Independents v čele se

⁸⁶ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 60.

⁸⁷ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 022.692/70.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 198-199.

⁹¹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 022.692/70.

společností Hammer Occidental se naopak poměrně rychle podřídily novým podmínkám. Na počátku 70. let už Independents produkovaly v Libyi více než 50 procent ropy,⁹² takže po vyslovení souhlasu s podmínkami revoluční vlády je nutně musely následovat i společnosti Majors. Majors se navíc v jistém smyslu nacházely „lehčí“ pozici v rozhodování, poněvadž po vyslovení souhlasu všech společností Independents se pozornost revoluční vlády obrátila k Majors s ultimátem, aby do týdne souhlasily s novými podmínkami, nebo budou znárodněny.⁹³ Všechny společnosti Majors tedy urychleně podepsaly smluvní závazky s novými vládními požadavky. Libyjská ropa se brzy ustálila na ceně 2,53 dolarů za barel, což byla druhá nejvyšší cena ropy hned po USA. Sám Kaddáfí toto zvýšení cen nazval „*napravením nespravedlnosti minulosti*“.⁹⁴

Naftové společnosti se však jednáním Revoluční rady Libye cítily ohroženy, a proto na květen 1970 naplánovaly schůzku v západoněmeckém Belsenu. Společnosti také 50 ze 72 vrtných souprav z Libye odvezly do SAR, protože se obávaly znárodnění.⁹⁵ Diplomatické zprávy dále informovaly o zachování odhadu těžby pro rok 1970 na 150 milionů tun ropy, který měl být totožný i pro příští rok, nicméně kvůli možné hrozbě následného propadu se společnosti rozhodly k pozastavení investic v Libyi a jako náhradu si vyhlédly Nigérii.⁹⁶ V roce 1970 tvořila nafta 99,9 procent libyjského vývozu.⁹⁷

Reakcí na libyjské zvýšení cen ropy se stala konference členů OPEC v Caracasu dne 9. prosince 1970. Členské země požadovaly zvýšení daní z ropných příjmů na 55 procent, zvýšení vývozních cen ropy a zrušení veškerých daňových i prodejních slev pro všechny společnosti bez výjimky.⁹⁸ V závěrečném aktu konference se všechny zmíněné návrhy přijaly. Dne 11. ledna 1970 se v New Yorku setkali zástupci 23 naftových společností, aby se jakýmkoli způsobem pokusili zabránit lavině zvyšování cen prosazované OPECem. Delegáti se snažili o

⁹² GURNEY, Judith. *Libya. The Political Economy of Oil*. Oxford: Oxford University Press, 1996. 1st Edition. ISBN 978-0197300176.; VANDEWALLE, Dirk, op. cit., pp. 90-91.

⁹³ DUVALE, Claude - LE LEUCH, Honore - PERTUZIO, Andre - WEAVER, Jaqueline Lang. International Petroleum Agreements-1: Politics, Oil Prices Steer Evolution of Deal Forms. *Oil & Gas Journal* [online]. 9 July 2010, [cit. 13. 7. 2013]. Dostupné z: <http://www.ogj.com/articles/print/volume-107/issue-33/general-interest/international-petroleum.html>.

⁹⁴ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 199.

⁹⁵ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 022.692/70.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-1974, kr. 3, k. 262/111, čj. 021.388/71.

⁹⁸ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 200.

vytvoření jakési protiváhy – organizace, která by tvořila rovnocenného partnera v kolektivním vyjednávání s OPEC. Takovou organizaci se však vytvořit nepodařilo, neboť veškeré návrhy na její podobu narážely na antitrustové zákony. Vznik těžařské organizace hrozil zmonopolizováním trhu skrze kartely, tudíž by se v budoucnu všechny možné mezinárodní arbitráže zasazovaly jaksi automaticky za práva OPEC. Nakonec došlo k vytvoření a podepsání tajné dohody s názvem „*Libyan Producer's Agreement*“⁹⁹ (*Dohoda o společném postupu naftových společností v Libyi – pozn.*). Jednotliví zástupci naftových společností se dohodli, že neuzavřou žádnou separátní dohodu s libyjskou vládou, aniž by předtím získali souhlas všech ostatních členů.

Pro určení ceny ropy, zejména pro oblast Blízkého východu, byly důležité dvě dohody, uzavřené krátce po sobě v roce 1971. Dne 14. února 1971 došlo k uzavření Teheránské dohody mezi západními ropnými společnostmi a šesti zeměmi kolem Perského zálivu. Dohoda potvrzovala zvednutí cen ropy. Za perské státy vedl jednání íránský šáh Réza Páhlaví, který hrozil ropným embargem, nebudou-li splněny požadavky perských států. Páhlaví se však veřejně distancoval od radikálního zásahu Kaddáfího, který v roce 1970 jednorázově zvýšil ceny libyjské ropy o 30 centů za barel. Teheránská dohoda zvedla průměrnou vývozní cenu ropy z Perského zálivu z 1,80 na 2,15 dolarů za barel v roce 1971. V letech 1971-1975 měly ceny každým rokem vzrůst o 2,5 procenta.¹⁰⁰ Naftové společnosti zároveň souhlasily se zvýšením daně z ropných zisků na 55 procent, podle již zmíněné konference zemí OPEC v Caracasu – jednalo se o významnou změnu, neboť padesátiprocentní zdanění bylo zažitou praxí skoro dvacet let. Naftové společnosti prohlásily, že dohoda zlepší stabilitu na ropném trhu a zvýšení poplatků se promítne do konečných cen, aby je pocítil spotřebitel. Naftové společnosti však v podstatě neměly na výběr. Teheránská dohoda byla nátlakovým opatřením, kterým blízkovýchodní země vyvážející ropu daly jasně najevo, že skončily doby, kdy plynula většina ropných příjmů do pokladen těžařských společností. Tyto země nyní ukázaly, že se nezáleknou ani výhrůžek od západních velmocí – společnosti Texaco a Standard Oil of California přistoupily na Teheránskou dohodu až poté, co získaly podporu a záruky ve vyjednávání od

⁹⁹ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 201.

¹⁰⁰ DUVALE, Claude - LE LEUCH, Honore - PERTUZIO, Andre - WEAVER, Jaqueline Lang. *International Petroleum Agreements-I: Politics, Oil Prices Steer Evolution of Deal Forms*, in: [<http://www.ogj.com/articles/print/volume-107/issue-33/general-interest/international-petroleum.html>], 9. 7. 2010; SIMONS, Geoff, op. cit., p. 200; VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 91.

americké vlády. Princip dělení půl na půl nahradil povinný odvod ve výši 55 procent zisku do státních pokladen.

Libyjská vláda překvapivě Teheránskou dohodu zkritizovala, neboť prohlásila, že prosazené zvýšení cen stále není dostatečně radikální. Dne 20. března 1971 došlo k uzavření Tripolské dohody, kterou se chtěl Kaddáfí kromě zvýšení státních příjmů rovněž blýsknout na mezinárodním poli. Tripolská dohoda zvýšila vývozní ceny libyjské ropy na 3,32 dolarů za barel. Cena zahrnovala poplatek za transport Suezským průplavem, kontinentální dopravné i speciální příplatek za nízký obsah síry v libyjské ropě.¹⁰¹ Libye i ostatní ropu produkuje země veřejně demonstrovaly, že od nynějška budou otěže naftového průmyslu pevně svírat národní vlády. Olej do ohně přilil na červnové konferenci OPEC v Ženevě roku 1973 saúdskoarabský šejk Yamani, který prohlásil, že „*tato konference je poslední, kdy se ceny ropy projednávají za spoluúčasti delegátů naftových společností*“.¹⁰² Členské státy OPEC v Ženevě trvaly na dalším zvýšení cen ropy kvůli probíhající devalvaci dolaru. Ceny se nakonec zvýšily o 12 centů za barel. V říjnu roku 1973 se pak OPEC zasazoval o další zvýšení ceny, do kterého se měly promítnout vyšší náklady těžby.

V září roku 1973 při oslavách čtvrtého výročí libyjské revoluce Kaddáfí prohlásil, že hodlá znárodnit 51 procent všech ropných společností působících v Libyi.¹⁰³ Dva dny po jeho projevu se dostala cena libyjské ropy na 6 dolarů za barel, což znamenalo téměř dvojnásobek ceny ropy z Perského zálivu. Kaddáfí vyhrožoval také přerušением dodávek ropy do USA, pokud budou i nadále podporovat Izrael. Prezident Nixon v následném televizním projevu pohrozil Kaddáfímu, aby ho v případě znárodnování nepotkal stejný osud jako Muhammada Mosaddeka v roce 1953.¹⁰⁴ Nikdo však nebral zmíněné hrozby vážně, protože USA libyjskou ropu nutně potřebovaly. Na konci roku 1973 se kvůli ropnému šoku ceny ropy zečtyřnásobily. V roce 1974 tvořil rozdíl cen mezi libyjskou ropou a ropou z Perského zálivu 4,12 dolarů za barel, takže Libye definitivně ztratila svoji největší výhodu v podobě nízké ceny.

¹⁰¹ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 91.

¹⁰² SIMONS, Geoff, op. cit., p. 200.

¹⁰³ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 201.

¹⁰⁴ Mosaddek byl svržen v roce 1953 za finanční i vojenské pomoci USA, protože inklinoval ke spolupráci s iránskými komunisty.

3. Pracovní podmínky v naftovém průmyslu

Krátce po objevení ropy došlo k obrovské migraci farmářů a zemědělských dělníků do měst, kde již od roku 1951 probíhala silná urbanizace, spojená s výstavbou ambasad v Libyi, a rovněž přímo do oblastí ropných nalezišť. Příslib větších zisků i pro nekvalifikované pracovníky přiměl řadu domorodých obyvatel k opuštění farem, což vedlo k chátrání oáz a zemědělské půdy, která zůstávala ležet ladem.¹⁰⁵ V roce 1963 proto vláda schválila Pětiletý plán ekonomického a sociálního rozvoje. Z celkového rozpočtu 170 milionů liber mělo plynout 29,3 milionu¹⁰⁶ na lesní hospodářství a zemědělství. Vláda se totiž domnívala, že právě zemědělství a nikoli ropný průmysl, je tím, co poskytne pracovní příležitosti drtivé většině Libyjců, a investice do zemědělství zároveň pomohou vnitřní ekonomice – například v opravě starých italských farem, zavodňování, zalesňování, apod. Přes veškerou snahu však už roku 1963 vydělávali nezemědělství pracovníci dvojnásobek průměrného platu zemědělských dělníků.¹⁰⁷ V období let 1962-1969 vzrostly příjmy z ropy dvacetinásobně.¹⁰⁸ Ačkoli se vláda snažila o návrhy reform, jediným úspěchem se stala distribuce ropných zásob do míst, kde se ropy nedostávalo. Do Kaddáfího převratu se vládě nepodařilo prosadit rovnoměrné investice do všech podstatných odvětví ekonomiky, stejně tak se nepodařilo vypracovat dostatečně lákavou strategii, která by pomohla oživit chátrající zemědělství. Zemědělství tedy stagnovalo, libyjský vnitřní trh byl zároveň příliš malý a kvalifikované pracovní síly se zoufale nedostávalo. Nebylo proto nijak překvapivé, že se tolik dělníků rozhodlo zkusit štěstí právě v ropném průmyslu.

Udržet si pracovní místo v naftovém průmyslu se záhy ukázalo velice obtížné. V roce 1969 žily v Libyi přibližně dva miliony obyvatel,¹⁰⁹ z nichž pracovalo v ropném průmyslu pouze několik set. Drtivá většina obyvatel pracovala v tradičních oblastech průmyslu, které

¹⁰⁵ Po druhé světové válce došlo k masovému odlivu italských farmářů, kteří drželi téměř veškeré know-how libyjského zemědělství, takže další vlna odchodu libyjských zemědělců z farem na přelomu 50. a 60. let předznamenávala potenciální katastrofu pro libyjský potravinářský průmysl. Uprostřed šedesátých let bylo domácí zemědělství schopné uspokojit pouze 40 procent poptávky. GUNTHER, John. *Inside Africa*. London: Harper & Brothers, 1955. 1st Edition. p. 179.

¹⁰⁶ Číslo převzata z WRIGHT, John, op. cit., p. 268; a také z SIMONS, Geoff, op. cit., p. 183.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ ALLAN, John Anthony. *The Experience of Oil*. London: Croom Helm, 1981. 1st Edition. ISBN 978-0709904205. p. 69.

¹⁰⁹ Zdvojnásobení počtu obyvatel od získání nezávislosti v roce 1951.

byly obvykle zaostalé, ztrátové, jehož pracovníci postrádali potřebnou kvalifikaci. Srovnáme-li čísla z přelomu let 1969-1970, činil podíl ropy ve státních příjmech 99 procent a podílel se téměř sty procenty na hodnotě exportu. Přesto ropný průmysl zaměstnával pouze jedno procento aktivní populace, zatímco zemědělství a tradiční ruční výroba zaměstnávaly mnohonásobně větší část domácího pracovního trhu, ačkoli tvořily pouze necelá dvě procenta libyjského HDP.¹¹⁰ Většina zavlažované půdy navíc do převratu patřila rodině Sanusijů, popř. zbytkům italských farmářů.¹¹¹ Libyjská vláda se rovněž příliš nezatežovala otázkami bezpečnosti a kvality práce na rafinériích, zajímala ji hlavně rychlost a ekonomické výsledky těžby. Nespokojenost dělníků s podmínkami v ropném průmyslu usnadnila veřejné přijetí Kaddáfího režimu, který využil lidové nespokojenosti a nařídil velké postihy vůči úředníkům zodpovědným za ropné záležitosti.

Na začátku 60. let při vypuknutí vlny ropné horečky se však situace nezdála příliš dramatickou. Počet zaměstnanců ropného průmyslu se v roce 1960 oproti předchozímu roku zvýšil o 34 procent.¹¹² Vláda na tento nárůst zareagovala vyhlášením zákazu dovozu nákladních automobilů do Libye, aby podpořila využívání služeb domácích přepraveců. Zákaz měl platit pouze šest měsíců, naftové společnosti proti němu ovšem zaujaly ostře odmítavé stanovisko, vyvolané mj. i zvyšováním dovozních cel, které znamenalo další výdaje, jelikož dovážené výrobky nutné k fungování naftového průmyslu se v Libyi nedaly vyrobit. Společnosti proto přerušily kontrakty k využívání služeb 66 z celkových 70 působících libyjských autodopravců, aby vládu přiměly ke stažení zákona. Autodopravci zareagovali stávkou na periferii Tripolisu, kde svými vozy zablokovali operační prostory americké společnosti Oasis.¹¹³ Vláda spor vyřešila zřízením O. T. A. (*Společenství naftařských přepraveců – pozn.*), ve kterém se ihned sdružilo 68 soukromých přepraveců (tj. 96 procent automobilové přepravní kapacity Tripolitánie). Naftové společnosti od této chvíle nemohly uzavírat nové smlouvy s místním

¹¹⁰ Čísla převzata z VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 92.

¹¹¹ Zavlažováno bylo roku 1969 pouhých 260 tisíc akrů půdy. Z toho 220 tisíc akrů patřilo rodině Sanusijů. Kaddáfí začal od roku 1970 – konkrétně ve dvou největších vlnách v únoru a červenci 1970, znárodnovat půdu Italů a Sanusijů. Italové se vystěhovali zpátky do Itálie, a Libye tak přišla o nejvzdělanější pracovní sílu v zemědělství. Roku 1970 pracovalo v zemědělství 34 procent obyvatelstva, ačkoli zemědělství vytvářelo jen čtyři procenta HDP. VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 92.

¹¹² AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

¹¹³ Tamtéž.

přepravcem bez předchozí dohody s O. T. A., což některé z nich kritizovaly a označovali za „*socializaci průmyslu*“.¹¹⁴

Na zmíněném sporu lze velmi dobře poukázat na setrvalý trend sporů mezi naftovými společnostmi, vládou a obyvatelstvem, pro které se přesto práce u zahraniční naftové společnosti jevila jako nejvyšší dosažitelná meta. Podle údajů Libyjské národní banky zaměstnávaly roku 1960 naftové společnosti 2878 Libyjců a 1316 pracovníků jiné národnosti. V přidružených oborech zaměstnával naftový průmysl celkem 11 tisíc Libyjců,¹¹⁵ většina z nich však vykonávala pouze pomocné dělnické profese, což společnosti odůvodňovaly jejich nedostatečnou kvalifikací. Musíme ovšem podotknout, že většina společností nepořádala žádné rekvalifikační kurzy pro dělníky, neboť se obávala zveřejnit své výrobní postupy na neklidném Blízkém východě.¹¹⁶

Na pořadu dne se rovněž objevovala platová i rasová diskriminace a celkově špatné pracovní podmínky libyjských dělníků.¹¹⁷ Jelikož se počet libyjských dělníků v naftovém průmyslu roku 1962 opět zvýšil,¹¹⁸ rozhodla se vláda čelit rostoucí lidové nespokojenosti vytvořením několika podkomisí podřízených Naftové komisi, které měly zkoumat podmínky na pracovišti a zjistit podrobnosti diskriminace domácích zaměstnanců. Výsledky práce komisí ukázaly, že například zahraniční korespondentka pobírala měsíční plat ve výši 130 liber, zatímco pokud tutéž pozici vykonával Libyjec, činil jeho plat pouze 30 až 40 liber měsíčně. Zahraniční zaměstnanci v poušti pracovali 21 dní, po nichž následovalo sedmidenní placené volno. Libyjské zaměstnanci v poušti museli pracovat 42 dní v kuse, po kterých byli „odměněni“ dvěma týdny neplaceného volna. Kancelářské pracovní pozice obsazovali téměř výhradně cizinci, jelikož libyjské uchazeči podle společností postrádali dostatečnou kvalifikaci.¹¹⁹ Ačkoli působení komisí vyjevilo nehezky obrázek všudypřítomné diskriminace domácího obyvatelstva, nedošlo ve výsledku k žádným zásadním změnám. Tripolitánský názir¹²⁰ tuto

¹¹⁴ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

¹¹⁵ Věřitelným údajem se zdá tvrzení, že 4-5 procent pracovních sil země bylo ve sledovaném období zaměstnáno v naftovém průmyslu. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Do roku 1960 činily výdaje naftových společností 61 milionů liber, na platy a služby Libyjců z této částky plynulo celkem 19 milionů liber. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹¹⁸ Roku 1962 pracovalo v naftovém průmyslu Libye celkem 9100 zaměstnanců, z toho 6300 libyjské národnosti. Viz: AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.778/62-9.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tripolitánský názir = Guvernér provincie Tripolitánie.

statičnost odůvodnil slovy, že „*stát nemůže zasahovat do smlouvy, kterou uzavřel zaměstnavatel se zaměstnancem, když navíc prvně jmenovaný dodržuje zákonné podmínky ve stanovení alespoň minimální mzdy*“.¹²¹

Pokud se tedy měly podmínky nějak výrazně zlepšit, bylo třeba učinit tak prostřednictvím legislativního procesu a na vládní úrovni. Problémem zůstávalo, že vláda stále sázela spíše na zemědělství než na průmysl, neinvestovala do vývoje mechanizace a automatizace, takže na počátku 60. let stanovili ekonomové odhad, že při plném rozvinutí těžby ropy, najde v naftovém průmyslu práci pouze pět procent libyjských dělníků a pouze zanedbatelné procento kancelářských pracovníků z řad domácího obyvatelstva.¹²² K tomu musíme dodat, že na počátku 60. let probíhaly v plném proudu práce na naftovodech, náročné na počet pracovních sil, takže po dokončení infrastruktury, kdy měly být veškeré naftovody zcela automatizovány, se opět nevyhnutelně snížila možnost sehnat stálejší místo v ropném průmyslu. Ekonomové proto nabádali vládu, že jedině důsledný rozvoj národního hospodářství a nezbytné reformy umožní vyhnout se vysoké nezaměstnanosti v blízké budoucnosti.

Naftové společnosti dokázaly rovněž jako jediné držet krok s výrazným růstem cen v zemi,¹²³ který s sebou těžba nevyhnutelně přinesla, takže se staly jediným přitažlivým zaměstnáním pro absolventy v cizině, jejichž dosavadním cílem zůstávala státní správa. Vlivem rozvoje naftového průmyslu tak Libye začala pociťovat nedostatek kvalifikovaných úředníků, které ovšem nemohla zaplatit tak dobře jako těžařské společnosti.¹²⁴ Personální vládní úřad proto na podzim 1963 apeloval na naftové společnosti, aby přijímaly úředníky jen se souhlasem vlády, protože vláda chce mít z vysokoškolských absolventů nikoli odborníky, ale státní úředníky.¹²⁵ Opět však musíme zdůraznit, že Libyjci zastávali u těžařských společnostech především nekvalifikované posty jako řidiči, vrtači, mechanici, nádeníci, kdežto kvalifikované

¹²¹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-1970, kr. 1, čj. 028.778/62-9.

¹²² AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

¹²³ V letech 1955-1960 vzrostly ceny oblečení o 32,87 procent, dětského zboží a oblečení o 45,9 procent, elektřiny a otopu o 45,5 procent, léků o 6,82 procent, domácích potřeb o 19,75 procent. V letech 1958-60 vzrostly ceny potravin o 21,12 procent, ceny služeb o 35,05 procent, ceny stravování v hotelech o 63,89 procent. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

¹²⁴ Diplomatická rešerše pro československé Ministerstvo zahraničních věcí z 19. listopadu 1963 o Těžbě a vývozu nafty udává denní mzdu naftového dělníka libyjské národnosti mezi 40-70 piastry, což bylo lákavé zejména pro zemědělské dělníky, ale lákalo to i libyjské vysokoškoláky, protože „*naftový*“ plat byl mnohem atraktivnější než zaměstnání ve státní správě. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹²⁵ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

práce s vyšším platem a mnohonásobně lepšími pracovní podmínkami zastávali zahraniční odborníci.

Z růstu cen navíc mnoho nezískala ani Libye jako hospodářský celek. Sedmdesát procent výdajů společností včetně jejich zaměstnanců plynulo na stroje a zařízení, které však dodávaly pouze západní země, zisk tedy zůstával v metropolích každé ze společností. Ze zbylých třiceti procent pak profitovali hlavně místní dovozci, obvykle cizinci, kteří zboží opět dováželi ze západních zemí. Na domácím profitu tak zůstávala pouze minimální část,¹²⁶ hlavním „výdobytkem“ se stala inflace, protože roku 1960 vzrostlo množství peněžního oběživa v zemi o neuvěřitelných 15,8 procent.¹²⁷ Problematika vysokých cen i nedostatečných pracovních podmínek samozřejmě nemohla uniknout pozornosti místního tisku. Noviny kritizovaly špatné pracovní podmínky v oblastech vrtných souprav a na stavbách naftovodů. Kritika zaznamenala i vysoké ceny jídla, které se za jeden den dokázaly vyšplhat i na 60 piastrů denně,¹²⁸ takže z dělnického platu se nedalo mnoho ušetřit.

Kritici ovšem často opomíjeli fenomén libyjských kontraktorů, tedy zprostředkovatelů práce na rafinériích, kteří verbovali zaměstnance mezi místním obyvatelstvem. Kontraktoři získávali od společností provize za každého zaměstnance, přičemž nebylo výjimkou, aby kontraktor za jednoho dělníka získával tři libry denně,¹²⁹ zejména pokud se jednalo o náročnou manuální práci v pouštních podmínkách. Nemůžeme tedy s opovržením tvrdit, že za nízké platy dělníků zodpovídaly výhradně „nenasytné“ naftové společnosti. Většina kontraktorů byla libyjské národnosti a velké společnosti si u nich objednávaly celou řadu prací i služeb. Libyjské kontraktorské firmy poskytovaly pomocné práce a především dodávaly dělníky. Zahraniční kontraktoři prováděly hlavně odborné průzkumné práce, vrty, projektování naftovodů, cisteren a budování infrastruktury. Některé libyjské kontraktorské firmy tvořily vlastně dceřiné afilace zahraničních firem, např. společnost Organisation Nga byla založena pod společným kapitálem z Velké Británie, USA a Libye.¹³⁰ Mezi kontraktorskými firmami zuřil lýtý boj o nejziskovější dodávky, ale pro každou firmu znamenala ona ziskovost odlišnou metu. Velká firma SHEBCO si velmi cenila získání kontraktu na stavbu cisteren v oblasti Marsa Brega, zatímco potenciálně malá kontraktorská firma jediného majitele dopravovala s jedním nákladním automobilem

¹²⁶ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Tamtéž.

zboží a materiál pro některou z naftových společností. Malí kontraktori si proto u vlády žádali ochranu a „spravedlivější“ rozdělování zakázek, aby se „spravedlivě“ dostalo na všechny. Ve druhé polovině roku 1963 se proto řada malých kontraktorů sdružila ve společnost družstevního typu, aby se tak vyrovnali velkým podnikům.

Založení kontraktorské firmy znamenalo téměř jistý zisk a rovněž bleskový návrat investic, zejména pokud se zásahem vlády změnila legislativa. Kontraktor se mohl ocitnout v černých číslech už za pouhé dva roky. Pokud se věnoval jenom dopravním službám, začala se počáteční investice zhodnocovat již za pouhý rok od založení firmy.¹³¹ Nejvýnosnější však zůstávalo dodávání dělníků společností. Kontraktor získával za jednoho dělníka denně nejméně tři libry, ačkoli jeho náklady se pohybovaly do výše maximálně jedné a půl libry. Ziskovost se při výše zmíněné pracovní době 42 dní práce, dva týdny neplaceného volna, pohybovala při počtu 50 dodaných dělníků kolem 21 tisíc liber ročně. Ačkoli se občas vyskytly protesty s odůvodněním údajné nezákonnosti takového dodávání dělníků, v praxi se nevyskytovala jakákoli represe vůči kontraktorům. Libyjský podnikatel měl podle zákona právo podepsat s dělníkem jakoukoli pracovní smlouvu a pak vyžadovat plnění jejich podmínek, stejně tak odborové organizace byly v důsledku mladosti samostatného libyjského státu zatím jen nevýraznými institucemi, které navíc často spolupracovaly ruku v ruce zaměstnavatelem, popř. se od něj nechaly i vyplácet. Působení domácích i zahraničních kontraktorů pak rovněž působilo příznivě vůči inflaci, zejména v Tripolisu a Bengházi vysokým tempem rostly ceny nájemného.¹³² Růst nájemních cen podpořilo i stěhování některých oddělení naftových společností z Bengházi do Tripolisu, což způsobilo stavení horečku v oázách a okolí Tripolisu, kde se dříve tradičně pěstovaly ovoce a zelenina pro potřeby hlavního města, čímž došlo k dalšímu narušení vzájemného soužití.

¹³¹ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, 2, 262/312, 031.567/63.

¹³² Vysoké nájemné nečinilo pro naftové společnosti závažný problém. Nájemné totiž šlo odečíst od konečného zisku, a snížit tak daňový výnos pro libyjský stát. Byty se jednoduše prohlásily za neutrální, takže se staly součástí platu zaměstnanců. Kanceláře se označovaly za technické a provizorní a jejich nájemné se rovněž dalo odečítat od celkového zisku. Jelikož se nájemné platilo jeden nebo dva roky dopředu, mohly se naftové společnosti hájit tím, že neznaly svůj budoucí zisk. Tento koncept zde uvádíme, protože po vypuknutí ropné horečky na přelomu 50. a 60. let bylo pro Libyjce téměř nemožné sehnat bydlení ve velkých městech, tudíž „*spor o bydlení*“ přilil další jiskru do ohně sváru mezi naftovými společnostmi a Libyjci, kteří měli pocit, že je tyto společnosti pouze okrádají o národní bohatství a na oplátku jim nic nepřinášejí. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, 2, 262/312, 031.567/63.

Postupně tak rostl odpor domácího obyvatelstva k naftovým společnostem, protože se na veřejnost dostávaly informace, popisující špatné zacházení s dělníky. Nehledě na fakt, že na špatných pracovních podmínkách se rovným dílem podílely naftové společnosti s libyjskými kontraktory, snášela se veškerá kritika na zástupce těžářů. Odbory kritizovaly rasovou politiku společností, vláda však se zásahem váhala. Podle bengházského úřadu práce totiž řada Libyjců odmítala jakákoli jiná pracovní místa než právě u naftových společností.¹³³ Někteří lidé kritizovali setrvalě nízký počet pracovních míst vyčleněných pro Libyjce, kteří by na ně měli mít ze zákona nárok, neboť šlo přeci o libyjské národní bohatství. Zdůrazněme zde, že i v zemích se starší a rozvinutější tradicí těžby, jako byly například Kuvajt nebo Saúdská Arábie, nebyl počet pracujících o mnoho vyšší, než zde zmíněný počet cca 11 tisíc pracujících. Reálným odhadem do budoucna se zdálo být maximálně 15 tisíc zaměstnanců - přesto někteří jedinci v tisku udávali čísla přesahující sto tisíc zaměstnanců.¹³⁴ Libyjská vláda se nevyhnula ani populismu, kdy ministr pro naftové záležitosti Fuad Kabaazi¹³⁵ prohlásil, že „*společnosti mají mnoho možností, jak falšovat své zisky, a snížit tak odváděný podíl do státní pokladny – falšování výdajů na těžbu, dopravu a platy; naftové společnosti nenacházejí ropu jen díky svým průzkumům, např. společnost Esso získala koncesi číslo 6 díky tomu, že se zmocnila dokumentu vypracovaného vedoucím geologického průzkumu v Libyi z doby před druhou světovou válkou*“.¹³⁶

Další lidé poukazovali na nutnost zastavit odliv rolníků do naftového průmyslu. Občas se objevila v tisku zpráva, že by se měl zakázat odchod rolníka z půdy. Poněkud realističtější názory tvrdily, že až se naftový průmysl rozběhne naplno, opět se rolníci vrátí ke své půdě; naftový boom bude jen dočasný, protože po dokončení automatizace naftovodů rolníkům nic jiného než návrat k půdě nezbyde. Zemědělský rozvoj však brzdila téměř nulová mechanizace,

¹³³ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Fuad Kabaazi nakonec od března 1964 do dubna 1967 působil jako ministr ropného průmyslu v Libyi.

¹³⁶ Toto tvrzení bylo poněkud populistické, nezakládalo se zcela na pravdě. Roku 1935 byla vypracována geologická mapa Severní Afriky a poté vedoucí geolog prof. Ardito Desio rozhodl, aby se sledovaly stopy přítomnosti plynu a ropy při vrtech vodních studen. Ačkoli se roku 1937 našly stopy plynu a možné ropy u Tripolisu a roku 1940 se podnikl další průzkum vrtů v oblasti Sirticy, italští geologové měli zastaralé vybavení a než stačili cokoli objevit, přerušily je boje druhé světové války. Po válce v Libyi prováděli výzkum dva geologové ze společnosti Esso – Standard Oil. Právě společnost Esso byla prvním objevitelem ropy v Libyi (1958 – studna Astshan No. 2). Společnost Esso tedy prováděla vlastní nezávislý výzkum a není pravdou, že se k ropným vrtům dostala jen díky nedokončenému výzkumu prof. Desia. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63; a také viz: SIMONS, Geoff, op. cit., p. 190.

nízké výkupní ceny zemědělských produktů, nízká úroveň života v zemědělských oblastech, nebo třeba nevyřešený problém kmenového vlastnictví půdy.¹³⁷ Vláda i v polovině 60. let plánovala podnítit rozvoj zemědělství na venkově, ovšem neprosadila žádnou významnější koncepci financování rozvoje venkova prostřednictvím stále rostoucích ropných příjmů. Hospodářský vývoj země proto neúprosně směřoval ke stoprocentní orientaci na ropný průmysl. Rostoucí odpor vůči působení naftových společností v Libyi zároveň umožňuje pochopit, proč se po Kaddáfího převratu těšila velké oblibě myšlenka znárodnění rafinerií a celého naftového průmyslu.

¹³⁷ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64.

4. Průběh těžby a působení naftových společností v Libyi v 60. letech

V následující kapitole budeme sledovat průběh těžby spolu s politickými a společenskými vlivy 60. let dvacátého století, které do jisté míry ovlivnily praktiky naftových společností v Libyi. Jak jsme uvedli v předchozích kapitolách, patřila v 50. letech Libye k nejchudším zemím na světě. Hlavní vývozní artikl tvořila tráva esparto, využívaná k tvorbě papíru, spolu se zbytky kovového odpadu, který v zemi zůstal zanechán po bojích z druhé světové války.

4. 1 Situace na přelomu 50. a 60. let

Boje druhé světové války znamenaly pro již tak zdevastované zemědělství další ránu. Došlo k narušení dosavadní struktury polností a k hlubšímu narušení kmenových struktur. Italští kolonisté se snažili zavádět státem dotované zemědělství, ovšem naráželi na silný odpor domorodců, neboť svoje farmy zakládali dost nešťastně na místech, kde rušili původní kmenové oázy. Zaostalé zemědělství se nepodařilo oživit ani vydáváním řady technických příruček, jelikož se tyto vydávaly pouze v italštině¹³⁸ - Italové totiž neplánovali předat veškeré svoje know how Libyjcům, kteří pro ně i nadále měli pracovat na farmách, zatímco kolonisté se měli věnovat především jejich řízení a účetnictví. Druhá světová válka znamenala také narušení dosavadních tradičních obchodních stezek napříč Saharou. Před rokem 1960 vyvážela Libye pouze zemědělské produkty. Pokud měl mladý nezávislý stát přežít, musel získat výhodnější vývozní artikl.

Od druhé poloviny 50. let sílil v Libyi průzkum zásob nerostného bohatství, který vyvrcholil v roce 1958 prvním úspěšným objevem ropy, konkrétně společností Esso Standard, o kterém jsme se zmínili v první kapitole. Za několik málo let poté se Libye měla stát čtvrtým největším producentem ropy na světě a z čistého vývozce zemědělských produktů se měl stát čistý dovozce. Oceňování libyjské ropy zapříčinilo několik faktorů. Navzdory nasycenosti trhu v poválečné Evropě vzrostla poptávka po naftě, což neustále zvyšovalo její cenu. Důvod permanentního růstu poptávky spočíval v evropské snaze přejít z uhlí na – vůči životnímu prostředí – šetrnější palivo. Tento argument krácel ruku v ruce s rychle budovanou dopravní

¹³⁸ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 183.

infrastrukturou v poválečné Evropě a z toho plynoucí vyšší spotřeby paliva. Od 60. let se v Evropě rovněž začalo dbát na co největší snížování sirných emisí a právě libyjská ropa objevená v Sirt Bassin obsahovala velmi málo síry, což značně zlevňovalo její rafinaci.¹³⁹ Nezpochybnitelnou výhodou znamenala i blízkost Libye k evropskému kontinentu, z čehož plynuly nižší poplatky za dopravu. Libye navíc nemusela dovážet ropu přes Suezský průplav, což jí skýtalo konkurenční výhodu proti východněji položeným arabským státům. Mezi méně významné výhody libyjských nalezišť patřila jejich blízkost k pobřeží (*průměrná vzdálenost cca 200 km – pozn.*), v porovnání se sousedním Alžírskem pak i politická stabilita, demokratické zřízení a mírový stav země. Libyjská ropa se uvedenými výhodami stávala velmi zajímavým artiklem pro Západ, protože ho mohla vymanit z dosavadní závislosti na ropě ze států z kolem Perského zálivu.

Libye tak vlastně byla přinucena orientovat se na ropný průmysl, jelikož se toto odvětví stalo nejpřitažlivějším pro zahraniční investory. Na tomto místě zmiňme fakt, že během 60. let Československo, stejně jako ostatní země východního bloku, libyjskou naftu i přes deklarovaný zájem nedopravovalo.¹⁴⁰ V oficiálním zdůvodnění sepsaném tehdejšími ministrem zahraničí Václavem Davidem ohledně možností československé pomoci a dovozu libyjské nafty z 8. června 1960 se psalo, že „*spotřeba nafty v ČSR je kryta dodávkami ze SSSR. Doprava bude nadále prováděna naftovodem, který zlevní dopravní náklady a vytvoří vhodné podmínky k dovážení nafty nehledě na bezpečnostní situaci*“.¹⁴¹ Ministr David rázně odmítnutí nadále odůvodnil slovy, že „*spolupráce s Libyí (v otázce dovozu nafty – pozn.) by znamenala investice do geologického průzkumu, těžebních vrtů a výstavby potrubí do pobřežních přístavů. Doprava by šla Středozemním mořem, Dardanelami, Černým mořem a přes Dunaj do Bratislavy, což by bylo velice nákladné a přetrvávající napětí v mezinárodních vztazích by mohlo negativně ovlivnit pravidelnost dodávek nafty*“.¹⁴² Československo mělo navíc uzavřenou smlouvu o odběru sovětské nafty platnou minimálně do roku 1965, proto se jakákoliv spolupráce o dovozu nafty z Libye jevila nereálně. Československý zastupitelský úřad v Libyi měl ovšem neustále

¹³⁹ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 54.

¹⁴⁰ Socialistické země pokrývaly svoje poptávky nafty dodávkami ze SSSR a libyjskou naftu neodebíraly, resp. ji měly zakázanou odebírat. Status quo doznal změny až vlivem Kaddáfího převratu v září 1969. Kaddáfí se krátce poté rozhodl dovážet ropu i do zemí východního bloku. Viz: STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. s. 58.

¹⁴¹ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 013.509/60.

¹⁴² Tamtéž.

bedlivě sledovat vývoj tamějšího naftového hospodářství a sondovat možnosti jiné hospodářské pomoci – zejména možnosti dodávek dopravní techniky, naftové odborníky, či pomoc při výstavbě rafinérií.¹⁴³ Československou vlajkovou lodí se stala rafinerie Homs¹⁴⁴ v Sýrii vybudovaná v roce 1959. Rafinerii navrhla a zkonstruovala společnost Technoexport Československo a její kapacita činila jeden milion tun barelů ročně.¹⁴⁵ Ve spojitosti s šestým rozšiřováním rafinerie v roce 1985 bylo v Československu Technoexportem školen 400 syrských dělníků a kapacita rafinerie se zvýšila na 5,4 milionů tun barelů ročně.¹⁴⁶ Československo tedy mělo, co nabídnout, proto se velvyslanectví v Libyi mělo snažit zvát vlivné lidi do Československa a neustále nabízet vizitace do rafinerie v Homsu.

Zatímco socialistické země mohly kvůli nátlaku SSSR jen nečinně přihlížet, naftové společnosti ze západních zemí velmi rychle vycítily bohatá naleziště a vrhly se na geologický průzkum. Od listopadu 1955 do 20. prosince 1959 libyjská vláda udělila již 64 koncesí celkem 15 společnostem.¹⁴⁷ Nejvíce koncesí měly pronajaty společnosti z USA, dále firmy z Anglie, SRN a Francie – právě francouzská účast působila poměrně překvapivě vzhledem k mohutné podpoře, kterou Libye veřejně demonstrovala alžírskému hnutí za nezávislost. Ke dni 6. února 1960 bylo uděleno již 84 koncesí celkem 20 společnostem, které zahrnovaly celých 64 procent území Libye.¹⁴⁸ Dosavadní komerční výskyt nafty šlo shrnout do tří hlavních oblastí. Nejbohatším nalezištěm se stala oblast Zelten v provincii Kyrenaika, rozkládající se zhruba 150 km jižně od pobřeží Středozemního moře a 400 km jižně od města Benghází. Nafta zde byla počátkem roku 1960 objevena na dvaceti místech. Naleziště Zelten patřilo do koncese americké společnosti Esso Standard a zahrnovalo dvě dosud nejvýnosnější studně v Libyi – první chrlila 17,5 tisíce barelů denně, druhá pak 15 tisíc barelů velmi čisté surové nafty denně. Zmíněná kapacita patřila, přepočítáno na jednotlivý vrt mezi jedny z největších na světě. Dalším bohatým nalezištěm na počátku 60. let se stala oblast v Tripolitánii přibližně 150 km jižně od Sirtského

¹⁴³ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 026.507/60-10.

¹⁴⁴ Město Homs leží v západní části Sýrie poblíž hranice s Libanem.

¹⁴⁵ IZZEDDIN, Adnan. *The General Company of Homs Refinery Homs – Syria. The Future Horizons of The Petroleum Products Specification in The General Company of HOMES Refinery* [online]. Beirut: 17-19 March 2004. [Cit. 14. 7. 2013]. Dostupné z: <http://unep.org/transport/pcfv/PDF/WAsia-Syria.pdf>.

¹⁴⁶ Country Data. *Syria. Energy and Natural Resources* [online]. April 1987. [Cit. 8. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13532.html>.

¹⁴⁷ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 026.507/60-10.

¹⁴⁸ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60; AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

zálivu. Kapacita nejvýnosnější studny zde činila 11,5 tisíce barelů ropy denně a koncese patřila americké společnosti Oasis Oil. Třetím největším nalezištěm se stala oblast v okolí El Bejdy¹⁴⁹ v provincii Kyrenaika. El Bejda se měla v šedesátých letech stát hlavním administrativním centrem Libye. V roce 1960 se však na nalezišti u El Bejdy stále nenašly dostatečné zásoby pro komerční využití nafty, neboť kapacita nejbohatšího vrtu měla hodnotu 3,5 tisíce barelů denně. Koncesi zde měla pronajatou americká společnost Amoseas. V příloze 3 uvádíme tabulku denní výtěžnosti působících naftových společností platnou k datu 1. července 1960.¹⁵⁰

Hlavním předpokládaným odbytištěm libyjské nafty se stala západní Evropa, kde spotřeba nafty v období let 1955-1960 rostla každoročně o 15 procent.¹⁵¹ Rostoucí spotřebu začínala pokrývat především alžírská nafta. Zahraniční experti však vyzdvihovali konkurenční schopnosti libyjské nafty – kromě výše zmíněných třeba bohatost ložisek, které zajišťují při malém počtu vrtných studní vysokou denní kapacitu, dále přirozený spád plánovaných naftovodů z pouště k moři a zejména schopnost zabezpečit Evropě dovoz nafty, který by plynul odjinud než z nejisté oblasti Suezského průplavu a Středního východu. Západní Evropa nemohla z geopolitických důvodů odebírat naftu ze SSSR, která byla levnější než arabská nafta.

Navzdory komerčnímu výskytu nafty v Libyi se však v roce 1960 nafta stále komerčně netěžila, což vláda i veřejnost ostře kritizovaly (*viz předchozí kapitoly – pozn.*). Libyjské přístavy stále postrádaly mechanizaci nakládky a vykládky, prvním zcela zmechanizovaným se měl stát přístav v Korsa Brega a to díky vyústění naftovodu ze Zeltenské oblasti, který však ještě nebyl dobudován.¹⁵² Tendry na budování dopravní infrastruktury získávaly zpravidla americké společnosti, neboť Libye trpěla katastrofálním nedostatkem odborníků. Libye se tudíž pozvolna propadala do naprosté závislosti na několika nejsilnějších, zejména amerických, zahraničních společnostech, obvykle typu Majors, které se podílely i na těžbě nafty v jiných oblastech arabského světa. Tisk začal psát články, kterak naftové společnosti vytvářejí kartelová ujednání, aby mohly lépe pohybovat s cenami nafty.¹⁵³ Provinční i federální vláda ovšem stále raději pasivně vyčkávaly, neboť se obávaly, aby v případě poklesu zisku naftovým

¹⁴⁹ Město El Bejda (*někdy česky psané rovněž jako „Bajdá“ – pozn.*) se nachází na severovýchodním cípu země u pobřeží Středozemního moře.

¹⁵⁰ Viz Příloha 3.

¹⁵¹ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

¹⁵² AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 021.284-04/61.

¹⁵³ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

společnostem, nedošlo zároveň ke snížení zisků vlády z podílů stanovených Naftovým zákonem z roku 1955 na 50 procent.

Velký problém znamenalo rovněž zpracování nafty. Na počátku naftového boomu plánovala Libye zbudovat dvě rafinerie přímo v zemi, kdežto naftové společnosti preferovaly výstavbu, popř. využití již stávajících rafinerií na Sicílii a ve Španělsku, kde by rafinovaly ropu plynoucí i z nelibyjských nalezišť. Libyjská vláda si v důsledku kapitálové slabosti zatím nemohla dovolit výstavbu vlastní rafinerie přímo v zemi, a tak se musela spoléhat na nejisté sliby společností, že v budoucnu určitě domácí rafinerii vybudují. Roku 1960 se společnost Ohio Oil Company, člen konsorcia Oasis Group, dohodla se španělskou vládou na výstavbě naftové rafinerie na severním pobřeží Španělska za cenu 18 milionů dolarů, která by zpracovávala libyjskou naftu, vyváženou konsorciem Oasis. Španělská vláda měla získat 52 procent akcií rafinerie. Společnost Ohio Oil zdůvodňovala vybudování španělské rafinerie jako nezbytnou podmínku pro úspěšný vstup libyjské nafty na evropský trh. Libyjská nafta mohla získat až patnáctiprocentní podíl na spotřebě naftových výrobků ve Španělsku.¹⁵⁴ Veřejnost se krokem společnosti Ohio Oil cítila velice pobouřena. Tisk odmítal pochopit, proč zahraniční společnost odmítá vystavět rafinerii v místě těžby, nýbrž jí plánuje zpracovávat v zahraničí, čímž se sníží výhled pracovních příležitostí pro domácí obyvatelstvo. Do Libye se měly dovážet pouze hotové naftové výrobky, takže zde zákonitě bude chybět know how. Diskuze se vyostřila i díky tomu, že španělská rafinerie byla vůbec prvním zařízením pro zpracování libyjské nafty vůbec – přesto budována v zahraničí.

Veřejnost rovněž pobuřovala vzestupná tendence cenové hladiny, k níž docházelo pod vlivem velmi rychlého růstu naftového průmyslu, zejména ve velkých městech. Úřední index cen potravin vykazoval za první pololetí roku 1960 růst cen o 33 procent oproti období prvního pololetí roku 1955, ve srovnání s prvním pololetím roku 1959 pak ceny vzrostly o 14 procent. V naftových společnostech začali stávkovat libyjsí dělníci za vyšší mzdy,¹⁵⁵ proplácení islámských svátků a proti rasové diskriminaci, jelikož společnosti stále zaměstnávaly raději cizince. Vláda tedy musela čelit dvojímu tlaku naftových společností a veřejnosti, přičemž plánovala při první příležitosti založit domácí naftovou společnost. Zatím se však snažila o

¹⁵⁴ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

¹⁵⁵ Měsíční plat zahraničních pracovníků činil 450-550 liber, zatímco plat libyjských dělníků byl několikanásobně nižší. Srovnání blíže popisujeme v kapitole 3. Viz: AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 021.284-04/61; AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 028.755/60.

přilákání co největšího počtu zahraničních investorů a lákala je na specifické podmínky svého ropného průmyslu.

4. 2 První pozitivní výsledky, budování infrastruktury, NOLCOL

V červnu roku 1961 činila denní výtěžnost 272 produktivních studní celkem 173 tisíc barelů ropy.¹⁵⁶ Naftové společnosti od roku 1954 vydaly na geologické průzkumy 160 milionů liber.¹⁵⁷ Na konci roku 1960 došlo podle ustanovení Naftového zákona k prvnímu navrácení čtvrtiny území pronajatého koncesemi zpět vládě. Jednalo se o oblasti s celkovou rozlohou 50 tisíc km². Uprázdňené koncese vláda opětovně pronajala až v březnu 1961, aby vyhnala ceny za pronájem nahoru. Nové koncese získaly americké společnosti Pan American a nově příchozí společnost Phillips Petroleum Company. Libyjská vláda odmítla udělit koncese italskému koncernu ENI, vyvíjenému prostřednictvím společnosti Cori, a to i přes štědrnou nabídku šedesátiprocentního podílu na celkových ziscích z těžby,¹⁵⁸ kterým by vládě zaručoval o deset procent vyšší příjmy, než jí zaručoval Naftový zákon. Libye patrně odmítala rozšiřovat po skončení kolonialismu vliv italského průmyslu v zemi, což dala najevo i skoupením zbytku akcií italské elektrárenské společnosti, čímž došlo de facto ke znárodnění elektrárny v Tripolisu.¹⁵⁹

Dne 9. srpna 1961 začal fungovat první naftovod ze Zeltenské oblasti do přístavu Marsa Brega, který vystavěla americká společnost Betchel Corporation of San Francisco za pouhý rok, jednalo se tak o jedno z nejrychlejších vybudování naftovodu v historii. Naftovod v ceně 16 milionů dolarů o délce 172 km¹⁶⁰ vlastnila společnost Esso Standard, která v první polovině 60. let dominovala libyjskému naftovému průmyslu. Provizorní kapacita naftovodu činila 25 tisíc barelů ropy denně, uvedení do plného provozu s kapacitou 125 tisíc barelů se plánovalo na

¹⁵⁶ Srovnání roční produkce nafty s údaji okolních států v roce 1960: Kuvajt – 82 milionů tun, Saúdská Arábie – 60 milionů tun, Írán – 52 milionů tun, Irák – 47 milionů tun. Viz: AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

¹⁵⁷ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

¹⁵⁸ Musíme však zmínit, že v libyjském naftovém průmyslu už dvě italské těžbařské společnosti působily. Jednalo se o společnosti Ausonia Mineraria a Compagnie Ricerche Idrocarburi S. p. a., které měly pronajaty koncese o rozloze více než 60 tisíc km². Viz: Příloha 4; AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

¹⁵⁹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

¹⁶⁰ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 029.686-61/10.

konec roku 1961. V květnu 1961 vláda souhlasila s výstavbou druhého naftovodu ve vlastnictví společnosti Oasis Oil, jehož trasa vedla z naftového naleziště Dahra do přístavu Sider v Sirtském zálivu. Naftovod z Dahry měl být vystavěn do konce roku 1962 a po jeho uvedení do plného provozu se mohla kapacita obou ropovodů zvednout na 300 tisíc barelů denně při předpokládané těžbě 6 milionů tun ročně.¹⁶¹ První libyjský naftovod nakonec do konce roku 1961 stačil přepravit 820 tisíc tun nafty.¹⁶² V září 1961 byla poprvé vyvezena libyjská ropa za hranice.¹⁶³ Samotné zpracování nafty však probíhalo ve španělské rafinerii společnosti Oasis, která navíc plánovala výstavbu další zahraniční rafinerie, tentokrát v německém Mannheimu, jež měla být hotova do jara 1964.¹⁶⁴

Ke dni 30. června 1961 uvedla Naftová komise ve svém prohlášení, že z 283 studní bylo 109 produktivních, dvě obsahovaly pouze zemní plyn a zbylých 172 se ukázalo suchých. Naměřená produktivnost produktivních studní činila 184 820 barelů ropy denně, přičemž obvyklá průměrná kapacita se pohybovala mezi 250 – 1 000 barely ropy denně.¹⁶⁵ Zde se jen potvrzuje výjimečný úspěch společnosti Esso na koncesi č. 6, jejíž celková kapacita se v polovině roku 1961 pohybovala na hodnotě 66 300 barelů denně. Druhou nejvýnosnější oblastí byla stále koncese č. 32 patřící americké společnosti Oasis, která těžila ropu v Dahře. Zhruba totožného objemu denní výtěžnosti jaký se nacházel na koncesi č. 6, dosahovala společnost Oasis téměř dvojnásobným počtem produktivních studní.¹⁶⁶ Mezi další významnější oblasti těžby patřila koncese č. 65, kde po pěti letech výzkumu konečně narazila na úspěch společnost British Petroleum (*BP – pozn.*). Výjimečnost objevu neznamenal jen produktivní studna s denní výtěžností 3 910 barelů ropy,¹⁶⁷ nýbrž i samotný fakt nalezení první produktivní studny u oázy Kufra, která patřila kmenu královské rodiny Sanusijů. V Příloze 4 přikládáme pro lepší přehlednost tabulku s hodnotami výtěžnosti naftových společností platných ke dni 30. června 1961.¹⁶⁸ S ohledem na stále rostoucí výskyt naftových zásob přednesla v listopadu 1961

¹⁶¹ Srovnání se světovou zahraniční produkcí (barelů ropy denně): Kanada – 500 tisíc, Mexiko – 275 tisíc, USA – 7 milionů, Střední východ – 5,25 milionů. Viz: AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 028.848-0101/61.

¹⁶² AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

¹⁶³ TAWADROS, Edward. *Geology of North Africa*. London: CRC Press, 2012. 1st Edition. ISBN 978-0-203-13061-2. p. 28.

¹⁶⁴ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 021.278/62-10.

¹⁶⁵ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 021.278/62-10.

¹⁶⁸ Viz Příloha 4.

společnost Esso plán na zintenzivnění těžby v Zeltenské oblasti. Náklady ve výši 50 milionů dolarů si kladly za cíl vybudování 180 km dlouhého potrubí, kudy chtělo Esso vhnět mořskou vodu do slojí naftového ložiska, aby zvýšilo výtěžnost dosud existujících studní.

Klady rozmáhajícího se naftového průmyslu jako povinné příspěvky společností do státní pokladny však vyvažovalo mnoho záporů. Tisk obviňoval vládu a královskou rodinu z korupce plynoucí nejen z ropy ale i z vojenských základen v zemi.¹⁶⁹ Kritizoval se vysoký růst cen, nízký podíl domácího obyvatelstva mezi zaměstnanci v naftovém průmyslu i neschopnost státu udržet si kvalifikované lidi ve státní správě (viz kapitola 3 – pozn.). Naftový průmysl navíc odčerpával pracovníky ze zemědělství navzdory – ve srovnání se zahraničními pracovníky, nízkým platům libyjských dělníků, který tvořil přibližně 42 piastrů denně.¹⁷⁰ Nezkoušené libyjské elity se rovněž příliš nevěnovaly investicím a budování domácího průmyslu, namísto toho především obchodovaly se zahraničním zbožím. Vláda proto musela rychle jednat, aby zamezila dalším stávkám a demonstracím.

Koncem července 1961 vláda ohlásila plán na vznik libyjské národní těžbařské společnosti s jednapadesátiprocentním podílem libyjského kapitálu. Společnost vznikla na začátku roku 1962 pod názvem National Oil Company of Libya (*NOLCOL* – pozn.) se sídlem v Tripolisu. Z podílové části libyjského kapitálu se plných 68 procent upsalo formou veřejných akcií a zbytek se dorovnal vkladem zakladatelů společnosti. Kusová akcie byla ohodnocena částkou dvou liber, aby se tak umožnilo zakoupení akcií společností co nejširším vrstvám obyvatelstva. Zároveň se při upisování akcií úzkostlivě dbalo, aby se ani nepřímou cestou nedostaly do nelibyjských rukou.¹⁷¹ NOLCOL pracovala s kapitálem půl milionu liber a upisování akcií probíhalo velmi úspěšně. Už od počátku však bylo jasné, že do určité míry bude rozhodování společnosti podmiňováno poskytováním koncesí zahraničním společnostem.¹⁷² Prezidentem NOLCOL se stal Mustafa Ben Halim, bývalý libyjský premiér v období 12. dubna 1954 – 25. května 1957, mezi léty 1958-1960 velvyslanec ve Francii, poté podnikatel ve stavebnictví. Viceprezidentem a zplnomocněným členem rady společnosti se stal „černý princ“ Abdullah Abed Al-Senussi, člen královské rodiny. V prohlášení zakladatelů a rady společnosti NOLCOL uveřejněném dne 18. ledna 1962 v deníku Tarabulus Al-Gharb se vysoko hodnotila činnost cizích zúčastněných společností, oceňovala se jejich technická zdatnost a znalosti trhů

¹⁶⁹ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

¹⁷⁰ 1 libra = 100 piastrů. Viz: AMZV ČR V Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² TAWADROS, Edward, op. cit., p. 28.

pro odbyt libyjské nafty.¹⁷³ Mezi zúčastněné společnosti patřily švédská Sfirgis Olegco Neuminters O. K., holandská International Cooperative Petroleum Association a americké Amercian Overseas Kiwami Oil Co., Craka Libyan Company Ltd. a Libyan Sahara Petroleum Company.¹⁷⁴ NOLCOL v prohlášení rovněž informoval, že hodlá požádat o přidělení koncesí k průzkumu a těžbě nafty a plynu, neboť se chtěl stát významným činitelem libyjského naftového průmyslu. NOLCOL však mnoha úspěchů nedosáhl, a proto byla v roce 1963 založena Libyan National Oil Company (*LNOC – pozn.*), která v podstatě činnost NOLCOL převzala (*viz kapitola 2 – pozn.*).

4. 3 Vývoz nafty, růst těžby, první spory (1963-1965)

Jak jsme již uvedli výše, v září 1961 začal vývoz libyjské nafty přes naftový přístav Marsa Brega. Prvním vývozcem se stala společnost Esso. V průběhu let 1961-1963 se k ropu vyvážejícím společnostem přidala také společnost Oasis, v malém množství dále společnosti Gulf Oil a Amoseas. Nafta se začala vyvážet především do zemí EHS a do Velké Británie. Libyjská nafta velmi dobře konkurovala naftě ze Středního východu i přes vyšší vývozní cenu jednak díky vysoké kvalitě surové ropy a zejména díky blízké dopravní vzdálenosti k Evropě. Nejvíce nafty se do března 1963 vyvezlo do Velké Británie do rafinerií společnosti Esso. V roce 1962 odebrala Velká Británie naftu za 16 909 691 liber.¹⁷⁵ Statistiku pro vývoz nafty pro roky 1962 a počátek 1963 uvádíme v Příloze 5.¹⁷⁶ Vyvezená nafta se zpracovávala v rafinériích Esso, Deutsche Erdoel A. G. a Shell, sídlících v Evropě, a to včetně Itálie, která projevovala o libyjskou naftu velký zájem pro nízké dopravní náklady. Společnost Esso však neposkytovala italskému koncernu ENI dobré podmínky, jelikož ENI odebírala naftu i ze SSSR.¹⁷⁷ Libyjský tisk zároveň obvinil SSSR z rozhodnutí exportovat naftu na evropský trh za méně než poloviční cenu nafty z arabských zemí, takže uměle podhodnocená sovětská cena ovlivňovala konečné stanovení ceny za libyjskou naftu.¹⁷⁸

¹⁷³ *Tarablus Al-Gharb*, 18 January 1962.

¹⁷⁴ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 024.006/62.

¹⁷⁵ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹⁷⁶ Viz Příloha 5.

¹⁷⁷ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹⁷⁸ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), kr. 1, čj. 028.778/62-9.

Denní produkce nafty každým rokem prudce rostla. Z grafu v Příloze 6 vyplývá,¹⁷⁹ že se těžba ropy za pouhý rok a půl od poloviny roku 1961 do konce roku 1962 více než zdvojnásobila. Do konce října 1963 bylo v provozu přes 800 produkčních studní a celková denní výtěžnost vzrostla na 590 763 barelů denně. Na přelomu let 1962 a 1963 dosahovala v těžbě ropy stále nejlepších výsledků společnost Esso se 127 269 barely ropy denně z celkem 69 studní v oblasti Zelten a Raguba.¹⁸⁰ Společnost Oasis sice vykazovala vyšší celkovou výtěžnost studní, ovšem její vývoz z Dahry přes přístav Es Sider dosahoval jen poloviční hodnoty vývozu Esso.¹⁸¹ Stále další naftové společnosti začaly dosahovat významnějších objevů. Například společnost Mobil Oil pod vlivem úspěšných vrtů v roce 1963 začala projektovat nejen vlastní naftovod, ale rozhodla se rovněž investovat do přestavby přístavu v Ras Lanúfu na naftový. Naftovod a vybudování naftového přístavu započalo i v libyjském Tobruku, díky úspěšným nalezištím ropy jižně od tohoto města společnostmi British Petroleum a Bunker Hunt. Tyto dva naftovody se měly v budoucnu připojit ke třem již vybudovaným – ze Zeltenu do Bregy, z Raguby do Zeltenu a z Dahry do Es Sideru. V roce 1964 chtěla společnost Mobil Oil začít vyvážet naftu z přístavu Ras Lanúf, rok 1965 si vytyčila za start svého vývozu z Tobruku společnost British Petroleum.¹⁸² Pro oba zmíněné roky počítali naftoví odborníci s překročením denní výtěžnosti přes jeden milion barelů.

V roce 1963 započala v nově přebudovaném naftovém přístavu Marsa Brega společnost Esso Sirte s budováním první libyjské rafinerie, která by zemi konečně distribuovala palivo domácího původu, byť prostřednictvím zahraniční správy. Kapacita rafinerie se pohybovala mezi 800-900 tisíci tunami nafty ročně, což zhruba odpovídalo tehdejší libyjské spotřebě. Výstavbou rafinerie chtělo Esso ještě více posílit svou pozici na libyjském trhu a chtělo získat náskok v prodeji naftových výrobků, na jejichž prodej si brousil zuby NOLCOL. Navzdory usnesení v zakládajícím prohlášení si totiž NOLCOL dosud nepronajal jedinou koncesi a stále více se soustředil na vývoz, rafinaci a odbyt naftových výrobků. Spekulacemi v místním tisku se soudilo, že by NOLCOL snad mohl získat výsadní právo prodávat naftu, kterou stát odebere od naftových společností v rámci podílu na zisku.¹⁸³ V souvislost s budováním rafinerie se NOLCOL občas snažil kritizovat Esso za nezákonný postup s odkazem na ustanovení v Naftovém zákoně, podle kterého měl každý nově vznikající průmyslový podnik obsahovat

¹⁷⁹ Viz Příloha 6.

¹⁸⁰ Oblast přibližně 200 km jihovýchodně od města Ras Lanúf.

¹⁸¹ Pro srovnání produkce a denní výtěžnosti ropy viz tabulka v Příloze 7.

¹⁸² AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹⁸³ Tamtéž.

nadpoloviční podíl libyjského akciového kapitálu. Esso však celou věc nazírala ve světle snahy NOLCOLu o získání nemalého podílu akcií budované rafinerie v Breze. Výstavba rafinerie se tudíž neustále protahovala a plný provoz zahájila až v roce 1970 za Kaddáfího režimu,¹⁸⁴ kdy však původní maximální kapacita 900 tisíc tun zdaleka nevyhovovala¹⁸⁵ několikanásobně vyšší frekvenci těžby ropy.¹⁸⁶

Naftové společnosti začaly objevovat i trpké plody ropného průmyslu v Libyi. Pobřeží Sirtského zálivu se poměrně brzy ukázalo příliš členité pro budování přístavů s pevnými plnicími nádržemi pro tankery, které tak musely často kotvit na volném moři a nafta se do nich dopravovala plovoucím potrubím.¹⁸⁷ Nejenže taková praxe nakládku tankerů prodražovala, ale v případě bouřlivého počasí se stávala nebezpečnou. Společnost Esso se proto raději rozhodla investovat do vybudování vlnolamu a výstavby pevného potrubí na mořském dně, aby snížila rizika a ušetřila čas. Vyvážená nafta začala také vykazovat vyšší podíl soli a nafty, než při zahájení těžby. Vláda to zdůvodňovala především nevhodným využíváním tlakových zařízení na mořskou vodu, které ve stále vyšší míře začaly užívat společnosti na svých nalezištích pro zvýšení výtěžnosti studní (*viz kapitola 3 – pozn.*). Naftové společnosti se proto rozhodly některé své evropské rafinerie přímo specializovat na libyjskou naftu, aby dále srazily celkové náklady.¹⁸⁸

Výhody těžby v Libyi přesto lehce převažovaly. Navzdory zvýšenému výskytu soli patřila libyjská nafta nadále k nejkvalitnější na světě a výborně se hodila na výrobu těch nejkvalitnějších benzinů a lehkých paliv. Doprava naftovody byla rovněž velmi levná, neboť

¹⁸⁴ U. S. Energy Information Administration. *Libya* [online]. Washington: U. S. Department of Energy, 10 October 2013. [Cit. 14. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=ly>.

¹⁸⁵ Rafinerie Marsa Brega je nejstarší libyjskou rafinerií s nejnižší kapacitou. Pro srovnání uvádíme kapacitu některých dalších libyjských rafinerií: Tobruk – 24 tisíc tun (v provozu od 1985), Závija – 108 tisíc tun (1984), Ras Lanúf – 198 tisíc tun (1984-90). Viz: APS Review Downstream Trends. *Libya – Oil Refining & Petrochemical Sectors* [online]. The Free Library, 14 July 2003. [Cit. 10. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.thefreelibrary.com/LIBYA+-+Oil+Refining+%26+Petrochemical+Sectors.-a0105389422>.

¹⁸⁶ Malá kapacita rafinerie je způsobena především použitím zastaralé technologie, která neumožňuje oddělení některých kapalných částí surové nafty, resp. zemního plynu. V únoru 2011 došlo k přerušení provozu rafinerie následky občanské války v zemi a provoz nebyl obnoven dodnes. Část vytěžené ropy se krátce rafinovala ve Španělsku, ale vlivem nestabilní vnitropolitické situace v Libyi se ropa přestala vyvážet. Viz: U. S. Energy Information Administration, op. cit.

¹⁸⁷ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹⁸⁸ Čistě specializovanými rafineriemi pro zpracování libyjské nafty se stala Fawley ve Velké Británii a Karlsruhe v SRN.

se většinou samospádem svažovaly směrem k pobřeží a nebylo třeba permanentního využívání čerpadel. V jistém smyslu dočasnou výhodou jistě znamenala i nedostatečná odbornost libyjských kontrolních orgánů, mnozí inspektoři například netušili, že se průtok v naftovodech dá zvýšit tlakem.¹⁸⁹ Novináři si také stěžovali, že společnosti nepřiznávají veškerou vytěženou naftu.

Do roku 1964 utratily naftové společnosti v Libyi už přes miliardu dolarů. V průběhu roku 1962 již začal jejich kapitál přinášet zisk v podobě vývozu nafty. Na výdajích společností se však náklady na výplaty podílely pouhými čtyřmi procenty, podíl zaměstnanců z řad domácího obyvatelstva netvořil ani polovinu, což opětovně stavělo veřejnost proti těžbařům i vládě, která nebyla schopná zjednat nápravu ani prostřednictvím NOLCOL, jehož členové dávali přednost rychlému obratu v prodeji naftových výrobků ze zahraničí před rozsáhlými domácími investicemi. Podle zprávy Naftové komise uveřejněné na Tripolském veletrhu v roce 1962 vycházelo vyvrtání jedné studně na 397 053 liber.¹⁹⁰ Vývoz nafty prudce změnil bilanci libyjského zahraničního obchodu, nyní téměř stoprocentně orientovaného na ropu. Státy, které dovážely libyjskou naftu, se pokoušely vyrovnat svou obchodní bilanci s Libyí, takže se snažily dovážet do země zejména nákladná strojní zařízení a nové technologie, což bylo nebezpečné pro socialistické státy, které naftu z Libye dovážet nemohly a zbývalo jim tudíž jen málo možností, jak se hospodářsky prosadit. Nebezpečným se však stávalo i státní plánování dynamicky se vyvíjející ekonomiky prostřednictvím pětiletých plánů, který odvozoval veškeré příjmy z ropného průmyslu a příliš se nevěnoval rozvoji ostatních průmyslových odvětví ani zemědělství.

V roce 1964 zesílily dosavadní spory mezi naftovými společnostmi a vládou, resp. veřejností. Objevovala se řada veřejně činných osob, které zastávaly názor, že libyjské území již bylo rozparcelováno dostatečně a tudíž by vláda neměla žádné nové koncese udělovat. Naftový průmysl totiž odváděl část pracovních sil v nejproduktivnějším věku, tito lidé se pak nedostávali státní správě a zemědělství a udělení nových koncesí by tento trend ještě prohloubilo. Pokud se koncese měly i nadále udělovat, pak je měly získávat pouze čistě libyjské společnosti s minimem zahraničního kapitálu. Začaly sílit hlasy po založení čistě libyjské akciové společnosti, kterým by vláda automaticky, tj. bez obvyklých tendrů, udělovala nejvýhodnější, nebo rovnou všechny nové koncese.¹⁹¹ V Libyi nicméně prozatím neexistoval

¹⁸⁹ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 031.567/63.

¹⁹⁰ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 028.778/62-9.

¹⁹¹ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64.

žádný dostatečný zdroj kapitálu, který by dokázal ufinancovat veškerý průzkum, těžbu a finální zpracování nafty. Vláda by situaci musela řešit zahraničním úvěrem, ale vzhledem k lákavým podmínkám v libyjském naftovém průmyslu se zdálo nepravděpodobné, že by kdokoli úvěr v takové výši poskytl. V lednu 1964 navíc časopis *Ar-raïd* uspořádal anketu o třech otázkách, které mezi renomovanými osobnostmi zjišťovaly, zda je vlastně Libye připravená na založení čistě domácí naftové společnosti. V anketě, které se zúčastnili například expremiéři Bin Halim a Koobar, se všichni shodli na tom, že vytvořit takovou společnost bylo za stávajících podmínek takřka nemožné.¹⁹² Bin Halim zdůrazňoval přednosti systému smíšených společností s nadpoloviční většinou libyjského kapitálu, jako tomu bylo v případě LNOC. Expremiér Koobar podotkl, že čistě domácí naftová společnost, kapitálově stoprocentně zajištěná z vlastních peněz, ani v žádné arabské zemi neexistuje. Všichni zúčastnění se rovněž shodli na nutnosti udílení nových koncesí, jelikož pouze tyto umožňovaly důsledný rozvoj libyjského hospodářství.¹⁹³

Otázka nových koncesí dominovala na parlamentní půdě po celý rok 1964. O nové koncese panoval mezi společnostmi nesmírný zájem, v plánu bylo udílení zcela nových koncesí zejména v pobřežních vodách, které předpokládaly velkou míru úspěšných vrtů. Jak jsme již nastínili ve druhé kapitole, celé léto 1964 se neslo ve znamení protestů proti společnostem Esso a British Petroleum. Společnosti Esso se vytýkalo, že postavila v Marsa Brega rafinérii, kterou však rok nechávala v nečinnosti. Vznikaly obavy, že nebude moci uspokojit libyjský vnitřní trh a dále že bude prodávat za stejné ceny, za jaké prodávala zboží dovážené z Velké Británie, kde měla vlastní rafinérii.¹⁹⁴ Společnosti British Petroleum se nejprve vytýkalo, že zahájila přípravy ke stavbě 600 kilometrového naftovodu do Tobruku dříve, než se o celé záležitosti dohodla s libyjskou vládou, jak jí ukládal Naftový zákon. Po vyřešení tohoto sporu se veřejnosti znelíbilo přiklepnutí stavby naftovodu americké firmě Price, protože jejími majiteli byli Židé.¹⁹⁵ Veřejnost požadovala, aby vláda firmě Price zakázala činnost v zemi podle celoarabské dohody o bojkotu Izraele. Price zareagovala překvapivě. Od amerických úřadů si nechala vystavit potvrzení, že je ve skutečnosti křesťanskou, nikoli židovskou firmou, tisk však označil tento doklad za podvod a osočil jednání firmy Price v USA jako korupční.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64.

¹⁹⁴ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64-9.

¹⁹⁵ Tamtéž.

Vláda se permanentně pokoušela vyvíjet tlak na naftové společnosti, aby pro shánění zaměstnanců využívaly především domácí kontraktorské společnosti. Veškeré kontrakty na dodávky a služby se navíc měly uzavírat v domácí měně, tj. libyjské libře, a transakce se měly uskutečňovat prostřednictvím Bank of Libya. V praxi se většina dodávek platila v cizí měně a prostřednictvím zahraničních finančních ústavů. Stranou pozornosti nezůstalo ani neehospodárné zacházení se zemním plynem, který kvůli všudypřítomnosti nafty těžbařské společnosti vypouštěly do vzduchu, nebo pálily.¹⁹⁶ Naftovým společnostem se napříště kladlo za cíl plyn vyvážet, nebo zbudovat chemické závody na jeho využití. Na výzvu jako první opět zareagovala společnost Esso, hodlající zahájit těžbu zemního plynu ze Zeltenských polí.

V průběhu roku 1964 bylo vyvezeno celkem 43 milionů tun nafty a v roce 1965 již denní výtěžnost překročila hranici jednoho milionu barelů.¹⁹⁷ Příjmy libyjské vlády za vývoz nafty v roce 1964 dosáhly 80 milionů liber.¹⁹⁸ Frekvence těžby se neustále zvyšovala. V polovině šedesátých let Libye získala označení jednoho z nejlepších nalezišť nafty, navíc s trvalým odbytištěm v Evropě – zejména ve Velké Británii a SRN. Předpokládalo se, že roku 1970 překročí hodnota vývozu nafty hodnotu 100 milionů tun.¹⁹⁹ Naftovým boom a vysoké vládní příjmy se však dosud neodrážely v rozvoji libyjského hospodářství a zemědělství. Veřejnost si stále více stěžovala na všudypřítomnou korupci, nedemokratické postupy vlády a její zbytečné výdaje. S ohledem na rostoucí ropnou produkci se začaly objevovat i pochybnosti o nezbytnosti vojenských základen USA a Velké Británie v zemi. Pod tlakem veřejného mínění i ostatních arabských států musela libyjská vláda začít vyjednávat o zrušení základen. Jediným projevem naftového bohatství se tak prozatím stalo zvýšení cen potravin i ostatních základních životních potřeb. Zůstává bez podivu, že se v Libyi neustále stupňovalo napětí.

Dne 14. května 1965 došlo v koncesi č. 65 v Kyrenaice²⁰⁰ k výbuchu naftových studní společnosti British Petroleum. Požár zachvátil čtyři z pěti produktivních studní. Krátce po výbuchu zůstaly hořet tři studny s celkovou výtěžností 26 tisíc barelů ropy – podle údajů Ministerstva pro naftové záležitosti, ovšem britská společnost hovořila o celkové ztrátě půl

¹⁹⁶ Tímto způsobem se v období 1960-1964 zcela zbytečně promrhlo 99,5 procent nalezeného zemního plynu. Viz: AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, kr. 2, k. 262/312, čj. 021.024/64-9.

¹⁹⁷ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 025.052/65.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Oblast koncese č. 65 se rozkládala 700 km jižně od Tobruku a 250 km západně od egyptských hranic.

milionu barelů denně.²⁰¹ Požár trval celkem 4 týdny. Od počátku se hovořilo o sabotáži, jelikož studny od sebe dělila značná vzdálenost a mezinárodní vyšetřovací komise ihned vyloučila, že by vzplanuly samy od sebe. Část veřejnosti posléze obrátila pozornost k sousední Sjednocené arabské republice. Deník Ar-raïd uveřejnil komentáře s narážkami na zahraniční účast při sabotáži, neboť „*nikdo z Libyjců neměl potřebné znalosti pro tuto sabotáž a žádný Libyjec neměl důvod poškozovat společnost British Petroleum, protože by tím poškodil příjmy Libye*“.²⁰² Ve prospěch sabotáže rovněž hovořil fakt, že k výbuchu došlo díky umístění odborně časovaných náloží. Prezident SAR Gamál Násir však odmítl jakékoli obvinění a prohlásil, že podobné činy vždy způsobilo nějaké revoluční hnutí,²⁰³ jako se stalo v několika případech na Blízkém a Středním východě. Mezinárodní komise vyšetřovatelů, do níž se zapojil i britský bezpečnostní aparát a vojáci z libyjské základny, zjistila, že sabotáž provedla skupina lidí s použitím vozidla, které však nebylo nalezeno. Dne 19. května vyšetřovatelé oznámili, že výbuch studny byl způsoben sabotáží, její pachatele se však nepodařilo dopadnout.

Celý případ se neobešel bez podezřelých okolností. Naftové studny byly ponechány bez dozoru, libyjská vnitrostátní bezpečnost se zapojila až do následného vyšetřování a celá událost se veřejně interpretovala jako celonárodní záležitost. Jeden z možných důvodů výbuchu mohla znamenat snaha společnosti British Petroleum a britské vojenské posádky demonstrovat nezbytnost přítomnosti v Libyi. Tyto instituce se mohly snažit ukázat, že Libye bez nafty nemohla existovat a že naftu zároveň nešlo těžít bez ochrany. Nejlepší ochranu tudíž poskytovaly cizí, resp. britské vojenské útvary, což by ospravedlnilo jednak působení British Petroleum a zároveň činnost britské vojenské základny. Vedlejším důvodem se mohla stát i snaha očernit nebezpečného souseda – SAR, v čele s nevyzpytatelným Násirem, jak se tomu stalo o dva roky později po Šestidenní válce. Potenciální spolupráci British Petroleum a libyjské vlády se však nepodařilo nikdy dokázat a celá záležitost dnes zůstává zahalena tajemstvím.

Překvapivou událostí se v roce 1965 stal i napůl utajovaný zájem vlády NDR o libyjskou naftu. Cílem NDR bylo podepsat dohodu s libyjskou vládou, která by prodávala naftu získanou od naftových společností, získanou v rámci peněžního podílu a vyplývající z ustanovení Naftového zákona. Naftové společnosti totiž odmítaly dodávat naftu do socialistické NDR.²⁰⁴ V roce 1965 se jednalo o množství přibližně 200 tisíc tun nafty, které by se postupně

²⁰¹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 025.052/65.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 025.049.

navyšovalo. Celá záležitost však stála na poměrně vratkých základech. Vzhledem ke kapitálové slabosti NDR tamější vláda požadovala odebírat naftu pouze v rámci kompenzačních obchodů, kdy za naftu nabízela výhradně strojní zařízení a průmyslové celky, např. elektrárny.²⁰⁵ Další překážku znamenal již zmíněný odpor naftových společností dodávat naftu do NDR, které pro tento účel odmítaly uvolnit sebemenší množství vytěžené ropy. Libyjská vláda dostávala od naftových společností podíl ze zisku na základě ceny 2,21 dolarů za barel, ovšem sama by takové ceny při vlastním prodeji nikdy nedosáhla. Nabídky NDR tak mohla libyjská vláda ve výsledku využít jen jako argumentu k nátlaku na naftové společnosti. V této souvislosti se u československých diplomatů znovu projevil zvýšený zájem o dovoz libyjské ropy do socialistických států. Československý chargé d'affaires Ladislav Bernášek navrhl znovu uvážit postoj ČSSR k otázce dovozu libyjské nafty, protože zejména v případě, že by libyjská vláda začala skutečně sama vyvážet naftu, mohla by pak získat velmi silný argument při obchodování se socialistickými zeměmi, aby tyto vyrovnaly svou obchodní bilanci s Libyí.²⁰⁶ Kritiky se opět dočkal SSSR, který zakazoval vládě NDR dovážet libyjskou naftu, ale stávajícím ropovodem ze SSSR nebyl NDR schopen pokrýt její rostoucí poptávku.

4. 4 Poslední koncese, společnost Occidental, Šestidenní válka

V předchozích kapitolách jsme podrobně popsali okolnosti, které způsobila novelizace Naftového zákona v roce 1965. Po roce 1965 již těžbařské společnosti nemohly poskytovat neomezenou výši slev při prodeji libyjské nafty, což se dříve odráželo v nižších příjmech vlády, jelikož společnosti vykazovaly nižší čistý zisk. V závěru roku 1965 došlo k uveřejnění odhadu zásob dosud odkrytých ložisek nafty v Libyi, který se pohyboval okolo hodnoty 1,5 miliardy tun.²⁰⁷ Stejně množství se odhadovalo i v dosud neodkrytých zásobách.²⁰⁸

Dne 21. února 1966 projednávala vláda otázku přidělování nových koncesí. Zasedání bylo tajné a nikdo ho nemohl před ukončením opustit. Mezi zúčastněnými se střetly dva protichůdné názory. Někteří ministři podporovali názor a doporučení Nejvyšší naftové rady, kdy se vyjadřovali kladně v otázce přidělování nových koncesí všem naftovým společnostem. Druhá část ministrů prosazovala stanovisko, že společnosti Majors – mezi nimi zejména

²⁰⁵ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 025.049.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 020.174/66-9.

²⁰⁸ Tamtéž.

nejsilnější hráči trhu, tedy společnosti Esso a Oasis Group, by neměly získat koncese žádné. Odmítavý názor odůvodňovali tvrzením, že společnosti Majors, jejichž příjmy na rozdíl od Independents nezávisely jen na libyjské naftě, usilovaly o získání co nejvíce nových koncesí jen k tomu účelu, aby těžbu na těchto koncesích zmrazily, a tak co nejrychleji vyřídily konkurenci společností Independents.²⁰⁹ Vláda se nakonec rozhodla navzdory doporučení Nejvyšší rady a udělila nové koncese pouze těm společnostem, které dosud libyjskou naftu netěžily.²¹⁰ Někteří ministři ještě v tentýž den (21. února 1966 – pozn.) v libyjském rozhlase vyjadřovali překvapení a nesouhlas s rozhodnutím vlády. Vláda přesto apelovala na veřejnost, aby její kroky podpořila.

Společnost Esso, která ovládala 60 procent trhu, nezískala žádné nové koncese, naprázdno vyšly i společnosti Oasis a libyjská národní společnost LNOC. Tisk rozhodnutí vlády zkritizoval. Nabádal jednak, aby se společností Majors – zejména společností Esso a Oasis, nové koncese udělily, protože se jinak nebudou moci rozvíjet a z Libye se nakonec stáhnou. Tisk rovněž vládu pokáral, že si dostatečně neuvědomuje význam libyjské národní naftové společnosti. Některé komentáře spatřovaly důvod neudělení koncesí společnosti Esso v dostavěné rafinerii v Marsa Brega, kterou však Esso stále odmítalo uvést do provozu, takže se libyjská nafta nadále rafinovala v Evropě a hotové naftové produkty se do Libye musely zpátky dovážet.²¹¹ Vyřazení společnosti Esso z boje o koncese ji tak mělo přimět k větší poslušnosti vůči libyjské vládě, která rovněž mohla chtít umenšit vliv dominantního hráče naftového průmyslu v zemi, jehož příznivci se nacházeli na každém úřadě. V této souvislosti však působí zajímavě pohled vlády na stávkou libyjských dělníků v naftovém přístavu v Marsa Brega, patřící rovněž společnosti Esso, započatou dne 17. března 1966. Dělníci zastavili práci a požadovali zvýšení mezd minimálně o 30 procent. Libyjské Ministerstvo práce ovšem na jejich adresu prohlásilo, že se nejedná o stávkou, nýbrž o nezákonné přerušení práce, a vydalo pokyn, aby společnost Esso dělníkům neproplatila ušlou mzdu za promeškané dny.²¹² Společnost Esso byla ochotna přistoupit na zvýšení mezd o 15 procent. Názorně se ukázalo, že vláda a naftové společnosti mezi sebou na veřejnosti soupeřily, ale až do nástupu Kaddáfího režimu se snažily nepřekročit pomyslnou hranici sporů o naftový i politický vliv v zemi.

²⁰⁹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 022.868/66.

²¹⁰ Seznam těchto společností uvádíme v Příloze 8.

²¹¹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 022.868/66.

²¹² Tamtéž.

Udílení licencí v roce 1966 vstoupilo do dějin libyjské naftového průmyslu ještě ze dvou dalších důvodů. Tím prvním se stal fakt, že - až do převratu v roce 1969, došlo právě v únoru roku 1966 k poslednímu udílení koncesí v „klasickém“ slova smyslu, tedy prostřednictvím tendrů (*pomineme-li odepření koncesí společností Majors – pozn.*). Část uvolněných koncesí vláda pronajala ještě v průběhu roku 1968, ovšem téměř výhradně společnosti Occidental. Raketový vzestup společnosti Occidental se stal druhým významným faktorem při udílení koncesí v roce 1966. Společnosti Occidental se v únoru 1966 podařilo získat koncese č. 102 a 103. Jednalo se o uprázdněné koncese po společnosti Oasis Group. Na těchto koncesích zahájila společnost Occidental na počátku roku 1967 v celkem sedmi studních těžbu, která v dubnu téhož roku dosahovala hodnoty 61 tisíc barelů ropy denně,²¹³ a postupně se tak stala vůdčí firmou nejen mezi Independents, nýbrž mezi vůbec všemi v Libyi působícími naftovými společnostmi. V dubnu 1968, tedy pouhý rok od zahájení těžby, společnost Occidental uvedla do provozu za méně než rok postavený 135 mil dlouhý naftovod ústící do Sirtského zálivu, který uvedl do provozu sám král Idris.²¹⁴

Co stálo za vzestupem společnosti Occidental? Tato společnost patřila mezi Independents a její ředitel, doktor Armand Hammer,²¹⁵ se snažil o narušení dominance Majors na ropném trhu v Libyi. V únoru 1966 při udílení nových koncesí nabídl Hammer libyjské vládě, že pokud získá uvolněné koncese po společnosti Oasis, bude jeho společnost vydávat pět procent z celkových zisků na financování hnojení polí amoniakem a na průzkumné vrty s cílem nalézt zásoby podzemní vody v oáze Kufra, patřící panovnickému kmenu Sanusijů.²¹⁶ Hammer se rovněž zavázal, že když získá atraktivní koncese, bude jako palivo používat výhradně libyjské zdroje. Occidental také přislíbila vystavět rafinerie, petrochemické továrny, mj. na zpracování zemního plynu, a vybudování infrastruktury v Libyi, aby se země osamostatnila od

²¹³ WRIGHT, John, op. cit., p. 252.

²¹⁴ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 196.

²¹⁵ Armand Hammer (1898-1990) absolvoval studium medicíny a ještě na škole vydělal první milion dolarů. Ve dvacátých letech zprostředkovával dodávky ruské ropy do Německa. V Rusku získal od Lenina licenci na provoz asbestového dolu a stal se zde prostředníkem mezi SSSR a západními firmami. Mezi jeho další investice patřila destilárna whisky v Rusku. Roku 1957 se přestěhoval do Kalifornie, kde zamýšlel klidné stáří, ovšem přítelem ho přemluvil k investici do dvou ropných vrtů v Kalifornii. Postupně našel v ropném průmyslu zalíbení a nakoupil akcie společnosti Occidental Petroleum Company Bakersfield. Po vykazání stop nafty v průzkumných vrtech se Hammer stal prezidentem a výkonným ředitelem společnosti Occidental. Po zářijovém převratu 1969 byl Hammer označován za jednoho z nejlepších kamarádů Muammara Kaddáfiho. Viz: SIMONS, Geoff., op. cit., p. 201-206.

²¹⁶ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 59; SIMONS, Geoff, op. cit., p. 203.

vlivu Západu a stala se plnohodnotně nezávislou.²¹⁷ Hammerovi se tak podařilo získat některé koncese, které vláda původně zamýšlela pronajmout Majors. Navzdory vcelku dobře míněným slibům, byť jimi chtěl primárně dosáhnout ekonomické stability společnosti Occidental, rozhodl se Hammer pojistit úplatky, konkrétně určenými pro libyjského ministra práce Tahera Ogbiho a ministra spravedlnosti Omara Shelhiho, kteří měli získat z každého vyvezeného barelu ropy částku odpovídající třem procentům aktuální cenové hodnoty exportovaného barelu ropy.²¹⁸ Hammer se na svou stranu pokoušel získat i členy královského dvora, kde pro společnost Occidental lobboval ministr pro naftové záležitosti a exprezident NOLCOL Fuad Kabaazi.²¹⁹ V roce 1967 dosáhl čistý zisk společnosti Occidental 22,7 milionů dolarů a krátce po revoluci 1969 již měla příjmy přesahující částku 175 milionů dolarů.²²⁰ Navzdory všem úspěchům patřila společnost Occidental stále mezi Independents, neboť na území Libye těžila přes 90 procent své celosvětové produkce. Závislost na Libyi spolu s trendem vzniklým v závěru 60. let, kdy docházelo k permanentnímu zmenšování území těžby, svazovaly ruce všem Independents včetně společnosti Occidental, které musely před každou hrozbou vlády ohnout hřbet a přijmout nové podmínky.

Na přelomu května a června 1966 se rozhořel další spor mezi vládou a společností Esso, týkající se opět nevyužívání dostavěné rafinerie v Marsa Brega. Společnost Esso odmítala požadavek vlády prodávat benzin vyrobený v této rafinerii za cenu 1,5 piastrů za litr. Esso setrvala na svém dřívějším požadavku prodávat benzin za 4 piastry, což byla stejná cena, za kterou se v Libyi prodával benzin dovážený z evropských rafinerií.²²¹ Zástupci společnosti Esso navíc byli stále rozhořeni z neudělení nových koncesí a odmítali s vládou vést konstruktivní dialog. Vláda, snad ve snaze vyhovět společnosti Esso a nepohněvat si veřejné mínění, vytvořila v červnu 1966 další komisi, která měla vypracovat návrh na rozdělení nových koncesí z území, kde dosud žádné uděleny nebyly, což zahrnovalo především pouštní oblasti na jihu a jihozápadě země. Druhá komise vytvořená v červnu téhož roku měla za úkol vypracovat návrh na založení vlastní libyjské naftové společnosti, nyní již s kompletně libyjským kapitálem, které plánovala

²¹⁷ *Petroleum Intelligence Weekly*. 13 September 1965.

²¹⁸ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 203.

²¹⁹ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 204.

²²⁰ COOLEY, John K. *Libyan Sandstorm*. New York: Holt, Rinehart and Winston 1982. 1st Edition. ISBN 978-0030604140. pp. 55-56.

²²¹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 025.418/66-4.

zajistit hlavní odbytiště v Itálii a SRN. Právě SRN se totiž roku 1966 stalo hlavním odběratelem libyjské nafty.

Za rok 1966 došlo v Libyi k vytěžení 73 milionů tun nafty, což přineslo státní pokladně částku ve výši 170 milionů liber.²²² V roce 1967 nadále pokračoval prudký růst exportu nafty, především do SRN. Poblíž libyjského Tobruku byl dobudován další naftový přístav – Al Hariga, do něhož ústil naftovod o délce 520 kilometrů. Předpokládalo se, že díky novému přístavu vzroste vývoz nafty o třetinu, konkrétně na 90 milionů tun ročně.²²³ V dubnu 1967 došlo k dohodě společnosti Esso s libyjskou vládou, jejímž následkem byla rafinerie v Marsa Brega uvedena do částečného provozu. Rafinerie však měla zpracovávat jen čtyři miliony tun nafty ročně, ačkoli její kapacita dosahovala dvojnásobné hodnoty. Ačkoli se rafinerie do plného provozu uvedla až v roce 1970, byl ihned po dosažení dohody se společností Esso zlevněn benzin o 10 procent.²²⁴

Slibný rozvoj na počátku června 1967 narušilo vypuknutí Šestidenní války.²²⁵ Ihned po zahájení konfliktu došlo k masovým demonstracím proti Izraeli a na podporu arabské věci, v Tripolisu a Bengházi demonstranti rovněž ostře kritizovali Velkou Británii a USA. Demonstrace se zakrátko zvrhly v drancování a vypalování všech židovských obchodů. V důsledku vyostření situace došlo z bezpečnostních důvodů k evakuaci většiny občanů americké, britské a německé národnosti – mezi nimiž se nacházela řada naftových expertů, na americkou vojenskou základnu Wheelus a odtud do Itálie. Evakuace naftových expertů znamenala ochromení těžby a vývozu libyjské nafty. Za této situace vyhlásila libyjská vláda zákaz vývozu nafty do všech zemí.²²⁶ V polovině června začala vláda s přípravami k zahájení těžby nafty a současně začala apelovat na veřejné mínění, aby se nestavělo proti vývozu nafty do západních zemí. Ve vládních prohlášení se sdělovalo, že přerušeným vývozem nafty přichází Libye denně o 1,5 milionu dolarů a že během dvoutýdenní odstávky ropných terminálů přišla již o 21 milionů dolarů, což se mělo projevit zastavením výstavby některých průmyslových projektů. Dělníci na rafinériích však odmítali znovuotevřít ropné terminály, jelikož i po

²²² AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 025.594.

²²³ V Příloze 9 uvádíme tabulku s přehledem vývozu nafty od 1. ledna do 30. září 1966.

²²⁴ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 025.594.

²²⁵ Vojenský konflikt mezi Izraelem a arabskými zeměmi trval od 5. do 10. června 1967, jeho důsledky však přetrvaly několik let.

²²⁶ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 025.594.

skončení bleskového konfliktu sympatizovali s Araby a stavěli se proti Izraeli.²²⁷ Libyjská vláda se proto snažila přesvědčit veřejnost, že bude respektovat stanovisko červnové Bagdádské konference arabských ministrů pro naftové záležitosti, kterým se doporučovalo zastavit vývoz nafty do zemí, podporujících Izrael. Libyjskou veřejnost však toto prohlášení neuspokojilo a požadovala, aby se zákaz vývozu nafty vztahoval na veškeré západní země a všechny členské státy NATO.²²⁸ Takový požadavek však vláda nepřijala a namísto toho se pokusila s jistou nelibostí navrhnout zrušení cizích vojenských základen v zemi, což ovšem tisk označil za poněkud opožděnou reakci.²²⁹

Šestidenní válka měla rovněž za následek uzavření Suezského průplavu a jeho následné blokování Egyptem. Námořní blokáda skončila až 7. června 1975. Libye se solidárně připojila k blokadě západních lodí, aby podpořila arabskou stranu, takže u libyjských břehů nemohly po dva měsíce přistávat ropné tankery. Podpora arabské strany znamenala pro Libyi téměř úplné ekonomické zhroucení, protože byla jednostranně orientovaná právě na vývoz ropy. Po ukončení bojkotu západních lodí v srpnu 1967 došlo v libyjských obchodních vztazích k obnovení statu quo ante bellum a libyjská ropa se stala ještě žádanější než před válkou. Uzavření Suezského průplavu se totiž odráželo v ceně nafty na evropských trzích. Nafta z Perského zálivu se nyní musela dovážet kolem celé Afriky, což jí značně prodražovalo – zatímco barel perské ropy se na začátku blokády prodával za 3,5 dolaru, libyjská ropa si udržela původní cenu 2,21 dolarů za barel²³⁰ a mohla těžit z konkurenční výhody, jelikož se nemusela dovážet přes průplav a zároveň se nacházela blízko evropským břehům.

Libye proto ze seznamu svých priorit vyškrtla podporu arabské strany a nahradila jí zvýšeným vývozem ropy ve jménu hospodářské nutnosti. Za období poválečných měsíců roku 1967 až do konce roku 1968 se díky investicím do obsluhovacích zařízení v Libyi zvedla produkce ropy o 50 procent a v roce 1969 stoupla o dalších 50 procent.²³¹ V polovině roku 1968 těžila Libye zhruba 85 milionů barelů ropy za měsíc – v červenci 1968 předstihla Kuvajt, který vytěžil průměrně 80 milionů barelů za měsíc.²³² Spolu s nigerijskou naftou se stala libyjská

²²⁷ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 70.

²²⁸ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 025.594.

²²⁹ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 70.

²³⁰ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, kr. 1, k. 262/211, čj. 025.594.

²³¹ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 197. Ke srovnání ropné produkce v šedesátých a sedmdesátých letech také viz: ALLAN, John Anthony, op. cit. Chapters 4, 5, and 8.

²³² SIMONS, Geoff, op. cit., p. 197.

nejpřitažlivější pro zahraniční investory – zejména díky blízkosti k Evropě. V červenci 1967 však v Nigérii vypukla občanská válka, která trvala až do roku 1970, a tak se Libye neplánovaně zbavila i této konkurence.

Z důvodu existenciální nutnosti v Libyi zůstali – veřejnosti navzdory, zahraniční naftoví experti i vojenské základny, protože bez jejich přítomnosti by došlo k trvalému ochromení těžby. Vláda se alespoň pokusila o založení čistě národní organizace pro vývoz ropy, k čemuž došlo v dubnu 1968, kdy byla založena Libyan Petroleum Company (*LIPETCO – pozn.*). Prostřednictvím LIPETCO chtěla vláda organizovat veškeré transakce naftového průmyslu v zemi a společnost se zároveň měla pokusit o vlastní bezprostřední těžbu. Dne 4. dubna 1968 dosáhla LIPETCO dohody s francouzskou společností Erap na společné koncesi o ploše téměř 30 tisíc km², kde však až do zářijové revoluce nebyla ropa nalezena. V roce 1969 došlo ještě k dohodám o spolupodílení se na těžbě ropy s italskou společností AGIP a s americkými společnostmi Ashland Oil, Sirtics Shell a Chappaqua.²³³

V létě roku 1969 Libye svojí ropou uspokojovala čtvrtinu celkové evropské poptávky. Stala se šestým největším producentem ropy a čtvrtým největším vývozcem.²³⁴ Nejvíce ropy putovalo stále do SRN, mezi další velké odběratele se řadily Itálie, Francie a Velká Británie. Na počátku 60. let patřila Libye mezi nejchudší státy planety, zatímco na konci tohoto decennia se z ekonomického hlediska posunula do pozice jednoho z nejdůležitějších států. Kdyby zůstal Suezský průplav dlouhodobě uzavřen a v Libyi se udrželo dosavadní státní zřízení, mohla se Libye stát třetím největším producentem ropy na světě, v těsném závěsu za SSSR a USA. Vojenské direktorium vzešlé ze zářijového převratu 1969 se však rozhodlo pro cílené omezení ropné produkce. Učinilo tak z obavy před vyčerpáním zásob nerostného bohatství země a rovněž ve snaze přinutit působící naftové společnosti ke zvýšení aktivity a podílu investic na rozvoji, průzkumu a ve výchově odborníků naftového průmyslu.²³⁵ Stanovení nižší hodnoty maximální povolené produkce rovněž novému režimu umožňovalo lepší kontrolu při stanovení ceny svého černého bohatství.

²³³ Vlivem zářijové revoluce roku 1969 nevešla dohoda se společností Chappaqua nikdy v platnost. Viz: AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, kr. 1, čj. 022.692/70.

²³⁴ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 197.

²³⁵ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-74, Libye, kr. 3, k. 262/111, čj. 021.388/71.

5. Vliv státního převratu v září 1969 na naftový průmysl

Za cíl této kapitoly si klademe optikou naftového průmyslu stručně nastínit vybrané politicko-společenské, potažmo ekonomické, aspekty, které dokázaly napomoci pevnému uchycení nového, revolučního režimu. Státní převrat proběhl nekrvavou cestou dne 1. září 1969 v režii tajné organizace, která si říkala „*mladí důstojníci*“. Skupina důstojníků v čele se samozvaným plukovníkem²³⁶ Muammarem Kaddáfím využila nepřítomnosti krále Idrise, který se tou dobou nacházel na léčebném pobytu v Turecku, svrhla monarchii a vyhlásila Libyjskou arabskou republiku v čele s dočasnou Revoluční radou Libye. Ihned po zatčení předchozího náčelníka generálního štábu jmenovala Revoluční rada vrchním velitelem ozbrojených sil Kaddáfího. Z titulu své funkce si Kaddáfí již v roce 1970 vynutil uzavření britských a amerických vojenských základen v zemi. Král Idris se již do země nevrátil a po ukončení léčby v Turecku se i s královským divanem přesunul do exilu v Aténách.

Nová republika se od počátku prezentovala jako islámská a arabská. Arabský nacionalismus v Libyi silně rozdmýchala Šestidenní válka, po které většina naftových dělníků odmítala znovuotevřít ropné terminály z důvodu nechuti obchodovat nadále se státy, které ve válce podporovaly Izrael. Revoluční režim, do jehož čela se v průběhu sedmdesátých let dostal sám Kaddáfí, který umenšil vliv Revoluční rady,²³⁷ se snažil o nalezení jakési třetí cesty, jež by vytvořila alternativu jak vůči západnímu kapitalismu, tak vůči východnímu komunismu. Nová vláda plánovala snížit vysokou míru korupce v zemi, vyvěrající zejména z rychlého rozvoje naftového průmyslu a náchylnosti vládních představitelů k úplatkům – téměř neexistovala možnost trafik, protože ve vedení naftových podniků v zemi usedávali výhradně zahraniční experti. Libyjcům chyběly potřebné znalosti, přesto se vláda snažila definitivně libyzovat veškerý průmysl v zemi.

Občané Libye byli po vyhlášení nezávislosti dne 24. prosince 1951 postaveni do role nezúčastněných diváků. V roce 1952 došlo k zákazu činnosti politických stran v zemi, aby se

²³⁶ Kaddáfí působil v armádě od roku 1966 s hodností kapitána. Během převratu se však tituloval jako plukovník. Do této funkce byl jmenován až v následující vlně povyšování. Viz: HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. Brno: Jota, 2011. 1. vydání. ISBN 978-80-7217-911-4. Kapitola 3; Revolta.info. *Fakta o Libyi, plukovníku Kaddáfím a Zelené knize* [online]. 5. května 2011. [Cit. 24. 4. 2014]. Dostupné z: <http://revolta114.blogspot.cz/2011/05/fakta-o-libyi-plukovniku-kaddafim.html>.

²³⁷ Definitivně v období let 1975-1979, kdy postupně vyšly všechny tři díly Kaddáfího ideologické učebnice – *Zelené knihy*.

mladý stát dokázal vzpamatovat a pevně zapustit kořeny. Egyptské Rádio Káhira však neustále hlásalo myšlenky propagující panarabský socialismus a právě nedostatek participace občanů, spolu s nevyvinutou občanskou společností, znamenaly do budoucna chybějící protiváhu vůči vzednutí vlny nacionalismu v průběhu šedesátých let. Narůstaly rovněž neshody mezi třemi libyjskými provinciemi. Kyrenaika se soustředila na podporu krále Idrise a jeho kmene Sanusijů, zatímco Tripolitánie stále více sympatizovala s arabským nacionalismem, zejména s jeho podobou v Egyptě, resp. SAR. Socialismus a antimonarchismus měly přirozeně největší podporu mezi mladými Libyjci. Vláda si všechny rozpory uvědomovala, ovšem přežití Libye během padesátých let záviselo na podpoře západních zemí, jejichž pozorovatelé se nacházeli v Libyi v hojném počtu. Také kvůli stále sílící závislosti na obchodu s naftou potřebovala Libye lákat zahraniční investory, a proto musela v rámci ozdravení hospodářství nadřadit zahraniční zájmy vnitropolitickým.

Král Idris tušil, že nejkřiklavějším problémem země se stala vysoká míra korupce. Politika a ekonomika měly v Libyi charakter neoficiálnosti, tudíž mnohdy zůstávalo nejasné, kde leží hranice mezi soukromým a veřejným prostorem či majetkem. Kvůli korupci musel opustit roku 1957 svůj úřad premiér Mustafa Bin Halim.²³⁸ V červenci 1960 vystoupil Idris s projevem veřejnosti, v němž za největší problémy státu označil úplatky ve státní správě a vládě a zkritizoval přetrvávající protekcionismus státních úředníků.²³⁹ Král projev zakončil výstrahou, odkazem ke Koránu a slibem nápravy situace týkající se korupce. Systém však přetrvával, občané i nadále stáli mimo politický systém a po zrušení federalismu a vzniku unitárního libyjského státu v roce 1963 se díky centralizaci prostor pro korupci ještě zvýšil. Režim se stále více rozcházel se svými občany, stále častěji před nimi musel obhajovat vlastní existenci. Libye trpěla nedostatečnou kvalifikací a snadnou zkorumpovatelností úředníků státní správy, pověst monarchie neustále poškozoval odér závislosti na penězích ze Západu.

²³⁸ Úřad vlády se pod Bin Halimovým vedením napojil na bratrstvo Shalhi, které udržovalo blízké styky s královským divanem. Když roku 1957 vyšetřování ukázalo propojení Shalhi i vlády s královským divanem, došlo k prvnímu výraznému propadu popularity monarchie. Viz: VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 70.

²³⁹ Vydání dopisu bylo inspirováno jedním z největších korupčních skandálů v dějinách předrevoluční Libye, stavbou Fezzánské silnice. Koobarova vláda přiklepla kontrakt na stavbu silnice z Fezzanu ke Středomořskému pobřeží Saidu Abdallahovi Abidovi, blízkému příbuznému Abdallaha al-Shalhiho ze stejnojmenného bratrstva a příbuznému Bin Halima. Tito tři muži byli tiskem označováni pod přezdívkou „*triumvirát*“. Cena projektu, původně odhadovaná na jeden milion liber, se vyšplhala několikanásobně výš, ale přesto ji Koobarova vláda schválila. Následně se rozpoutala parlamentní krize, která přiměla Koobara, aby požádal krále Idrise o rozpuštění Parlamentu, k čemuž měl Idris dle ústavy pravomoc. Viz: VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 71.

Království snad mohlo přežít, kdyby se ropné peníze dostávaly v dostatečné míře občanům země ve formě rozvoje škol, infrastruktury, zemědělství a jiného než ropného průmyslu – k tomu však nedocházelo.

Od poloviny 60. let patřila Libye mezi země, které západní autoři označují jako „*hydrocarbon society*“ (*společenstvo nafty – pozn.*).²⁴⁰ V zemích hydrocarbon society tvoří 90 a více procent vládních příjmů peníze z naftového průmyslu. Tyto státy tedy nezískávají finanční prostředky od svých občanů, kteří nejsou jako v Evropě daňovými poplatníky, ale stávají se zcela závislými na vrtoších vlády. Spolu s Libyí bychom mezi takové státy mohly zařadit třeba Brunej, Kuvajt, Omán, Saúdskou Arábii nebo Spojené arabské emiráty. Systém hydrocarbon society se na první pohled může jevit jako pohádkový – stát přestává být závislý na výběru daní, tudíž se může soustředit na investice bez obav z nižšího než předpokládaného příjmu. Ve skutečnosti si však vláda může dělat skutečně cokoli, jelikož nezáleží na penězích občanů a tím v jistém smyslu ani na veřejném mínění. Vláda nemusí vycházet vstříc občanským požadavkům a takové jednání kráčí často ruku v ruce s porušováním lidských práv. Režim hydrocarbon society se může prezentovat jako tzv. milosrdný v tom smyslu, že veškerá veřejná investice, např. výstavba nové silnice či školy, je projevem náklonnosti, darem vlády občanům. Vláda tudíž demonstruje laskavost a štědrost, silnici zaplatila čistě ze svých vlastních prostředků, které mohla investovat jinde. Celý systém tak obsahuje řadu nevýhod. Za nejzásadnější můžeme označit rostoucí pasivitu občanské společnosti, pokud vůbec nějaká vznikne. Občané *de facto* finančně nepřispívají na chod státu, takže nemají právo podílet se na jeho politice, kritizovat vládu, jsou odstaveni na vedlejší kolej a stojí mimo politický systém země.

Právě toto odstavení libyjské veřejnosti namísto aktivního zapojení do veřejného života se stalo jedním z nejvýznamnějších důvodů rychlého a úspěšného převratu mladých důstojníků v čele s Kaddáfim. Kaddáfí totiž označil stávající politický systém za neuspokojivý a rozhodl se jej pozměnit, aby každý Libyjec dostal šanci na aktivní participaci ve veřejném životě. Svoje představy o vládě lidových výborů a systému kongresů uveřejnil Kaddáfí v letech 1975-1979 v Zelené knize.

Dalším zásadním problémem hydrocarbon society se stává přílišná závislost na naftových společnostech. V případě Libye stála v šedesátých letech těžba ropy téměř stoprocentně na zahraničních společnostech, což znamenalo permanentní svár v otázce

²⁴⁰ Viz Seznam literatury.

stanovení cen ropy. Cena byla a vždy bude určována podmínkami trhu. Trh naftového průmyslu ovládají zahraničními koncerny, které mohou záměrně zvýšit těžbu ropy. Zvýšení těžby se promítne do přebytku ropy na trhu, jejímž následkem poklesne cena ropy. Poklesne-li cena ropy, sníží se zároveň i příjmy vlády. Směr a dynamiku ekonomiky tedy nemůže určovat vláda, nýbrž jí de facto řídí naftové společnosti. Vláda pak musí čelit tlaku společností a zpravidla jim vyhovět v požadavcích. Pokud se chce vláda hydrocarbon society vyhnout zmíněným problémům, musí co nejvíce omezit potenciální nátlak ze strany těžařů prostřednictvím vypracování důkladné legislativy, která jí umožní stát se rovnocenným partnerem při vyjednávání. Libye, kupodivu, při všech svých problémech a nedostacích dokázala ve spolupráci se zahraničními experty uvést v život jednu z nejprogresivnějších legislativ naftového průmyslu na Blízkém východě, která jí nakonec umožnila strmý nárůst ropných příjmů a silnou vládní kontrolu všech naftových společností v zemi. Hydrocarbon society tak může v jistých podmínkách fungovat, nicméně vždy bude čelit nebezpečí uvázání se na jedinou surovinu, na níž bude stát celá ekonomika země.

Rychlý boom naftového průmyslu přiměl libyjskou vládu roku 1965 k novelizaci Naftového zákona z roku 1955, ani ten však příliš nesnížil vysokou míru korupce v zemi. Starý a nemocný král Idris se postupně stále více stahoval z aktivního politického i veřejného života, znechucen obrovskou mírou korupce ve státní správě a velkých městech. Řada Libyjců si však králův přístup vykládala jako znak neschopnosti a slabosti, zatímco oni musí jen poslušně ležet u nohou svého krále. Ve svých pamětech označil expremiér Bin Halim krále Idrise za „muže, který si sice přál reformy, ovšem v momentě, kdy zjistil, že by reformy znamenaly problémy a ovlivnění zájmů u jemu blízkých lidí, začal reformní plán pozvolna opouštět, až od něj ustoupil zcela“.²⁴¹ Zůstává samozřejmě diskutabilní, nakolik věrohodně zněl výrok od prvního muže vlády, který musel rezignovat kvůli dokázanému korupčnímu skandálu, nicméně Idrisova pasivita v závěru šedesátých let neustále rostla. Král zůstával populární už jen v Kyrenaice.

V srpnu 1969 přinesl týdeník Libyan Review článek o vojenské přehlídce u příležitosti Dne armády. Autor článku se však nezmínil o „libyjské armádě“, nýbrž o „Sanussiho armádě“.²⁴² Ani po 18 letech od získání nezávislosti tak Libye netvořila jeden národ, uspořádání záviselo na kmenové hierarchii, loajalitě a rodinných vazbách.

²⁴¹ BEN HALIM, Mustafa. *Libya: The Years of Hope*. London: AAS Media Publishers, 1998. 1st Edition. ISBN 978-0953296118. p. 328.

²⁴² VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 72.

Již několik měsíců před zářijovým převratem kolovala v zákulisí řada fám o nadcházející revoluci. Spekulace přinutily krále, aby rozestavil vojenské jednotky kolem hranic Libye v marném pokusu, že tak zabrání pokusu o puč na svou osobu. Králova váhavost a rostoucí nepopularita, způsobená jednak nevyřešením otázky korupce a dále vzedmutím arabského nacionalismu po Šestidenní válce, mu však bránila zasáhnout rázně. Když dne 1. září 1969 vypukl státní převrat, zůstaly kyrenaiské i tripolské obranné jednotky, které obě dohromady tvořily královu prétorskou gardu, v kasárnách, a umožnily tak nekrvavý průběh převratu. Vojenský převrat očekávali diplomaté ze Západu i Blízkého východu každou chvíli, pouze se domnívali, že se odehraje v režii starých důstojníků ještě z dob éry italského kolonialismu.²⁴³ Namísto toho se revoluce odehrála v podání mladých důstojníků a kapitánů, kteří neměli žádné vazby na monarchii ani staré armádní struktury. Mladé důstojníky spojovalo nadšení z arabského nacionalismu, odpor k silnému postavení západních mocností v Libyi a jejich vměšování se do vlády, touha dosáhnout panarabské jednoty a navázat lepší vztahy s východními zeměmi. Veřejnost si od mladých revolucionářů slibovala také vyřešení otázky nízké politické angažovanosti občanů – nutno dodat, že během prvních čtyř let vlády Revoluční rada mnohé nedosáhla, došlo pouze k vyhnání několika bývalých elit spjatých s monarchií a pouze k mírným náznakům snahy o vytvoření nového politického systému. Revoluční rada však musela postupovat opatrně v ekonomických otázkách kvůli závislosti na ropě, kterou měly pod kontrolou zahraniční naftové společnosti. Vedle naftového existoval v Libyi i další průmysl, obvykle zaostalý a neziskový, který však zaměstnával většinu domácí populace.

Krátce po zářijovém převratu sice některé těžbařské společnosti zorganizovaly menší protesty proti svržení monarchistické vlády, nicméně téměř nikdo se neobával znárodňování ropného průmyslu v zemi.²⁴⁴ Spíše se předpokládalo, že se režim vydá podobnou cestou, kterou nastoupila již Idrisova vláda, tedy pozvolným vytvářením libyjských naftových společností v čele s LIPETCO a stále větším ovlivňováním ropného trhu v zemi, především pak v otázce určování cenové hladiny a množství vytěžené produkce. Novým ministerským předsedou se stal 33 letý Sulejman Maghrebi, příznačně bývalý zaměstnanec společnosti Esso, který byl roku 1967 poslán na čtyři roky do vězení za organizování protiizraelských demonstrací.²⁴⁵ Maghrebi byl vždy ostrým kritikem vlády, zejména pro nevhodně prováděnou naftovou politiku. Podobný názor zastával i nový velitel ozbrojených sil, 27 letý Muammar Kaddáfí. Kaddáfí a Maghrebi

²⁴³ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 78.

²⁴⁴ FIRST, Ruth, op. cit., p. 199.

²⁴⁵ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, kr. 1, k. 262/71, čj. 115.322.

se shodovali v pohledu na stávající podobu libyjského naftového průmyslu, podle níž cizinci vysávali bohatství Libye, a libyjská veřejnost z toho nic neměla. Proto se rozhodli vyjednávat se SSSR o prodeji libyjské ropy do zemí Východního bloku a zároveň se snažili postavit proti sobě Independents a Majors.

Revoluční rada nařídila společnosti Occidental, aby omezila denní těžbu nafty z 680 tisíc na 500 tisíc barelů ropy denně.²⁴⁶ Snížení produkce se mělo stát prostředkem, jak získat kontrolu nad nastavováním a udržováním cen. Armand Hammer, ředitel společnosti Occidental, se pokusil vyjednat podporu u společnosti Esso. Esso však patřila mezi Majors, zatímco Occidental byla dominantní společností mezi Independents. Majors stále nepřekously zklamání z novelizace Naftového zákona roku 1965, který nadále umožňoval Independents odvádět nižší poplatky za vytěženou naftu, a proto společnost Esso odmítla pomoci Occidental, když po ní začal Kaddáfí požadovat stejně vysoké zdanění jako u Majors. Společnost Occidental tudíž musela přistoupit na podmínky nové libyjské vlády, čímž se jaksi mimoděk stala vůdcem ostatních naftových společností v Libyi, protože tyto musely obvykle následovat jejího příkladu, kdy odkývaly všechny požadavky na zvýšení dolovacích poplatků, daňových odvodů i ceny za barel ropy a také na snižování produkce ropy. Společnost Occidental si dobře uvědomovala možná nebezpečí plynoucí z nového režimu, neboť Kaddáfí od počátku hrozil znárodněním, pokud nebudou schváleny jeho požadavky. Podvolení se novým podmínkám znamenalo jednak konec éry, kdy konečnou cenu za vyvezený barel ropy stanovovala dominantní naftová společnost prostřednictvím trhu. Zároveň došlo k oslabení pozice naftových společností pro budoucí vyjednávání naftových společností s vládou, zejména společností Independents, které byly závislé na libyjské ropě, protože zpravidla naftu v jiných zemích netěžily, a neměly tak, jako společnosti Majors, možnost zvýšit produkci na území mimo Libyi.

Dobře propracovaná legislativa a nastavení podmínek zaručujících silnou pozici vládě, o které se zasadila monarchistická vláda, umožnily revolučnímu režimu přežít společné kolektivní akce těžářů. Nový režim se přiklonil k cenovému mechanismu jako k jednomu z nejdůležitějších aspektů těžby ropy, snažil se získat kontrolu nad určováním ceny. Všechny změny se však odehrávaly z vnitropolitických pohnutek a bez vědomí OPEC. V roce 1970 dosáhla výtěžnost libyjské ropy historického maxima, vytěžení 3,7 milionů barelů ropy za jediný den.²⁴⁷ Revoluční vláda se však k rekordu postavila negativně, neboť se jí tak velká produkce zdála spíše škodlivá. Vláda se proto rozhodla snížit počet vrtných zařízení, jejichž

²⁴⁶ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 198.

²⁴⁷ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 89.

provozní počet snížila z 56 v roce 1969 na pouhých 13 v roce 1970, což znamenalo nejnižší číslo od zahájení geologických průzkumů v Libyi.²⁴⁸

Režim se od počátku snažil dostat pod státní kontrolu soukromý sektor, protože právě odtamtud pocházelo nejvíce korupce během Idrisovy vlády, jak zdůvodňoval Kaddáfí.²⁴⁹ Na počátku sedmdesátých let se však vláda omezila jen na vydání prozatímních nařízení pro státní ekonomiku, protože republikánský režim ještě nebyl pevně usazen a příliš unáhlené změny by mohly vyvolat další převrat. V únoru 1970 došlo k vytvoření komise, která měla za úkol vyjednání nových podmínek se všemi naftovými společnostmi. Kaddáfí však odmítal jednat s blokem naftových společností, namísto toho upřednostňoval jednání s každou společností individuálně. Pozdější premiér Abdel Salem Ahmed Jalloud (*v úřadu od 16. července 1972 – 2. března 1977 – pozn.*) si při vyjednávání se zástupci těžařů sedal proti svému oponentovi za stůl, na který pokládal revolver.²⁵⁰ Armand Hammer se rozhodl zadržovat své ostatní finanční projekty a investice v Libyi, aby měl čím tlačit na Kaddáfího – kvůli tomu musel neustále nosit neprůstřelnou vestu a jezdit v opancéřovaném autě.²⁵¹

Revoluční rada chtěla posílit roli společnosti National Oil Corporation (NOC), která vznikla zákonem č. 24 roku 1970. NOC získala 23 koncesí, uvolněných na začátku sedmdesátých let v důsledku vyjednávání o zvýšení daňových podílů a prodejní ceny ropy. Vláda plánovala uvést v praxi dvojí druh koncesí. První druh měl být v právním souladu se zákonem o ropy a byl určen pro zahraniční naftové společnosti. Druhý typ koncesí byl určen pro smíšené naftové společnosti, popř. čistě domácí. Rozdíl spočíval v až polovičním rozdílu daňových úlev, samozřejmě ve prospěch druhého typu koncesí.²⁵² Libyjská vláda se zájmem sledovala kroky Alžírsko a důsledky tamějšího znárodnění naftových společností, v jehož rámci si alžírská vláda vyhradila 51 procent podílu v každé naftové společnosti v zemi.²⁵³ Na rozdíl od Alžírsko však Libyi stále trápil zoufalý nedostatek vlastních naftových expertů, kteří by mohli řídit naftový průmysl. Libyjská vláda proto začala vyjednávat s Jugoslávií a SSSR o

²⁴⁸ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-74, Libye, kr. 3, k. 262/111, čj. 021.388/71.

²⁴⁹ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., pp. 90-91.

²⁵⁰ SIMONS, Geoff, op. cit., p. 205.

²⁵¹ HAMMER, Armand – LYNDON, Neil. *Hammer: Witness to History*. New York: Simon Schuster, 1987. 1st Edition. ISBN 978-0671654580. p. 475; SIMONS, Geoff, op. cit., p. 205.

²⁵² AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-74, Libye, kr. 4, k. 262/312, čj. 022.681/70-6.

²⁵³ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-74, Libye, kr. 3, k. 262/111, čj. 021.388/71.

možnosti pomoci v geologickém průzkumu, těžbě nafty, dodávkách strojního zařízení i výchově naftových expertů.²⁵⁴

Libye nadále lákala zahraniční investory svou blízkostí k evropským břehům a vysokou kvalitou své nafty. Ačkoli se začalo vyjednávat o dovozu libyjské nafty do socialistických zemí, rozhodla se libyjská vláda nadále dodržovat základní tržní principy, tedy neposkytovat východním zemím cenové úlevy a v případě dovozu strojírenského zboží měla rozhodovat konečná cena a vyspělost technologie.²⁵⁵ S Libyí se pokoušela uzavřít dohodu Bulharská lidová republika, jednalo se o celkový objem 2,5 milionu tun nafty s ročním odběrem 500 tisíc tun v ceně 2,55 dolarů za barel a dalších 35 centů v rámci daně.²⁵⁶ V roce 1970 začalo libyjskou naftu odebírat také Rumunsko a Rakousko. Ve všech případech dodávala Libye naftu pouze za tvrdou volně směnitelnou měnu, což skýtal problém pro nepříliš bohaté země Východního bloku.

V dubnu 1973 představila revoluční vláda Tříletý plán ekonomického a sociálního rozvoje, který počítal s ekonomickým růstem 11 procent ročně s permanentním růstem ropných příjmů. Předpokládal se růst naftového průmyslu o pět procent a ostatního průmyslu o 16,5 procent ročně.²⁵⁷ Vláda poprvé kladla důraz na diverzifikaci průmyslu a ekonomiky, ve které sázela i na jiná odvětví než na ropu. Jednou z vládních priorit se mělo stát zemědělství – již roku 1970 došlo ke znárodnění zbylých italských farem. Došlo k podpisu kontraktů na výstavbu nových farem, které měly zbudovat a osídlivat arabské a východoevropské společnosti – šlo o celkem 356 tisíc akrů půdy. Dále se předpokládalo osídlení a zemědělská činnost na více než milionu akrech půdy, což ovšem bylo nereálné, protože Italové za přibližně 30 let kolonialismu dokázali osídlit pouze 300 tisíc akrů.²⁵⁸

Finance pro Tříletý plán se Kaddáfí rozhodl sehnat prostřednictvím vlny znárodnování naftových společností v červnu 1973. Pouze společnosti Occidental se díky vřelým kontaktům Kaddáfího s Armandem Hammerem dostalo poměrně štědré nabídky vyplacení 136 milionů dolarů v hotovosti za vynucené získání nadpolovičního podílu státu v této společnosti.²⁵⁹ Ostatní společnost nebyly vypláceny v hotovosti, nýbrž v ropě, kterou si samy musely vytěžit.

²⁵⁴ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-74, Libye, kr. 4, k. 262/312, čj. 022.681/70-6.

²⁵⁵ Podíl jednotlivých zemí světa vyvážejících naftu uvádíme v tabulce Přílohy 10.

²⁵⁶ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-74, Libye, kr. 3, k. 262/111, čj. 021.388/71.

²⁵⁷ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 93.

²⁵⁸ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 94.

²⁵⁹ SIMONS, Geoff, op. cit., pp. 205-206.

Několik naftových společností pak vláda znárodnila bez náhrady, např. americkou společnost Bunker Hunt, kterou vláda odměnila za „*přezíravé a chladné jednání v minulosti*“.²⁶⁰ Podobnou cestou se po Alžírsku a Libyi vydaly i ostatní arabské státy. Permanentní nebezpečí znárodnění mělo za následek vzestup cen ropy na světovém trhu.

V říjnu 1973 proběhl další konflikt arabských států s Izraelem – Jomkipurská válka. Ještě před jejím vypuknutím nashromáždila Libye takové zásoby ropy, které by jí umožňovaly v klidu vydržet čtyřleté ekonomické embargo,²⁶¹ což znamenalo obrovskou změnu oproti situaci z června 1967, kdy Libye následkem dvouměsíční námořní blokády Středomořského pobřeží téměř zbankrotovala. Navzdory snížení produkce po dosažení denního rekordu v dubnu 1970, produkovala Libye zhruba polovinu tehdejšího množství, tj. 1,85 milionů barelů ropy denně.²⁶² Jomkipurskou válku doprovázelo ropné embargo sedmi naftu produkujících zemí vůči USA, Japonsku a řadě evropských států. V roce 1975 však musela Libye embargo na ropné dodávky do USA zrušit, protože se ocitla na pokraji finančního bankrotu – poprvé od revoluce v roce 1969. Hrozba krachu vedla ke vnitropolitické krizi v Libyi a k neúspěšnému pokusu o převrat proti Kaddáfimu, který organizoval ministr Omar al-Meheshi.

Ačkoli Revoluční rada dlouho okázale prezentovala nadšení k investicím do všech hospodářských odvětví, postupně díky rostoucím ziskům přistoupila k neřízenému utrácení a kladla stále menší důraz na vypracování koncepce, která by pomohla nastartovat zaostalý libyjský neropný průmysl. Kaddáfí začal od sedmdesátých let využívat ropné příjmy k podpoře zemí třetího světa, zejména k nákupu zbraní a jejich dodávání mezi znesvářené strany v občanských válkách v Africe, pokoušel se i o financování výzkumu pro vývoj jaderné bomby. V polovině sedmdesátých let pak v důsledku vysoké ceny ropy poklesla její poptávka a Libye se po dlouhé době přestala jevit jako strategicky významná země. Západní státy začaly nakupovat ropu i na jiných místech, kde naftovým společnostem nebylo vyhrožováno znárodněním. Libye se však v průběhu sedmdesátých let v otázce nafty stabilizovala jako tradiční partner Západu.

²⁶⁰ SAMPSON, Anthony. *The Seven Sisters: The great oil companies & and the world they shaped*. London: Viking Adult, 1975. 1st Edition. ISBN 978—0670635917. p. 248.

²⁶¹ VANDEWALLE, Dirk, op. cit., p. 91.

²⁶² SIMONS, Geoff, op. cit., p. 187.

Závěr

Sledovali jsme vývoj libyjského naftového průmyslu od úplného počátku až do 70. let a nástupu revolučního režimu Muammara Kaddáfího. Libye během necelých dvaceti let přestala patřit mezi nejchudší státy planety a stala se jedním z ekonomicky i strategicky nejvýznamnějších států světa. Ropné příjmy byly připraveny nastartovat ostatní hospodářská odvětví – navzdory svému diktátorství se Kaddáfí v 70. a 80. letech snažil budovat nemocnice a školy, gramotnost v zemi rostla stejně závratným tempem jako vývoj naftového průmyslu.

Kaddáfího režim však postupně stále více inklinoval k prosazování panarabské myšlenky prostřednictvím terorismu. Patrně nejznámější akcí se stal tzv. atentát na letadlo společnosti Pan am, které vyhodili v prosinci 1988 do povětří teroristé financovaní Kaddáfím. Následovaly americké sankce a trvalé podezírání nevyzpytatelného Kaddáfího.

Po vypuknutí arabského jara na počátku roku 2011, které nemohlo nepostihnout i Libyi, zůstává budoucnost této země ve hvězdách. Kaddáfí odmítal připustit jakékoli reformy s odůvodněním, že nestojí v čele země, neboť nedisponuje žádnou veřejnou funkcí. Přesto si Kaddáfího našel rozzuřený dav, který diktátora vytáhl z auta během jeho marné snahy uniknout bombardování jednotek NATO. Ačkoli se Kaddáfímu napoprvé podařilo uniknout, našel si ho dav podruhé, tentokrát skrčeného v odpadní rouře. Dne 20. října 2011 Kaddáfího zlynčoval rozzuřený dav, paradoxně poblíž jeho rodného města Syrta. Vztekly pes, jak se Kaddáfímu přezdívalo na Západě, přestal štekat.

Libye se však dodnes, téměř tři roky poté, nedokázala vyrovnat s myšlenkou nového demokratického uspořádání. V zemi se těší obrovské vážnosti autorita více než 30 kmenových uspořádání, které suplují místní vlády i soudnictví. Libye demokracii v podstatě nezažila, staletí kolonialismu následovala krátká éra konstituční monarchie a po roce 1969 zákaz politických stran v zemi. Na rozdíl od sousedního Egypta se v zemi netěší příliš velké autoritě ani armáda. Většinu světa nechala chladnou poněkud zapadlá informace, že dne 14. února 2014 obsadily hlavní město Tripolis vojenské jednotky generála Khalify Hiftera, který krátce nato ve sdělovacích prostředcích ohlásil vojenský převrat. Sám Hifter, bývalý oblíbenec NATO, který pobýval třicet let v USA a během arabského jara bojoval proti Kaddáfího jednotkám, později upřesnil, že spíše než o převrat se jedná spíše o opravu revoluce. Současný chaos v zemi dokládá informace, že libyjská vláda po ohlášení převratu veškeré spekulace o svém pádu vyvrátila a na Hiftera vydala zatykač.

Kromě politické budoucnosti se nachází v nejistotě i budoucnost ekonomická. Od vypuknutí arabského jara Libye v podst. naftu nevyváží. V roce 2011 rovněž přestal fungovat provoz na většině libyjských rafinerií. Země se propadá do čím dál větší mezinárodní izolace, mj. v důsledku krvavé občanské války v nedaleké Sýrii. Libyjskou veřejnost rozdělují spory mezi západní a východní částí, ozbrojenci blokuji ropné přístavy. Dne 8. března 2014 se skupina ozbrojených povstalců zmocnila naftového přístavu v Benghází na východě země a prohlásila, že začne vyvážet naftu. Libyjská vláda nato pohrozila odvetnou ozbrojenou akcí. K vývozu nafty nakonec v březnu skutečně došlo, ovšem paradoxně prostřednictvím ropného tankeru plavícím se pod vlajkou KLCDR. Severokorejská vláda odmítla veškeré spekulace, že by organizovala transport libyjské ropy. Loď údajně provozovala egyptská firma, která od severokorejské vlády získala „*povolení plavit se šest měsíců pod severokorejskou vlajkou*“.²⁶³

Nezbývá než doufat, že se situace nejen v Libyi, ale i v ostatních neklidných částech Blízkého východu v brzké době uklidní natolik, aby tyto státy dokázaly opět nastartovat své stagnující ekonomiky. Navzdory současnému potenciálnímu nezájmu Libye zcela jistě nezůstane v izolaci, neboť její obrovské ropné zásoby zajímají – z ekonomického hlediska, nejsilnější mocnosti světa. Libye se rovněž nachází poměrně blízko neklidné Sýrie a také poblíž amerického spojence – Izraele. Ačkoli se nyní zájem veřejnosti z Libye i Blízkého východu přesunul do Koreje či k Rusku a Ukrajině, otázka Blízkého východu bude vždy zaujímat jeden z předních bodů zájmu světových diplomatů i naftových společností.

²⁶³ Lidovky.cz. *KLCDR odmítla odpovědnost za ilegální čerpání ropy v Libyi* [online]. 13. března 2014. [Cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/kldr-odmitla-odpovednost-za-ilegalni-cerpani-ropy-v-libyi-p3p-/zpravy-svet.aspx?c=A140313_111435_in_zahranici_msl.

Seznam použité literatury a pramenů

Archivní dokumenty

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky v Praze (AMZV ČR)

Politické zprávy 1918-1977 (PZ) – Libye (Tripolis) – 1961-1970

Teritoriální odbory – tajné (TO-T) – 1960-1964; 1965-1969; 1970-1974

Literatura

ALLAN, John Anthony. *The Experience of Oil*. London: Croom Helm, 1981. 1st Edition. ISBN 978-0709904205.

BEN HALIM, Mustafa. *Libya: The Years of Hope*. London: AAS Media Publishers, 1998. 1st Edition. ISBN 978-0953296118.

COOLEY, John K. *Libyan Sandstorm*. New York: Holt, Rinehart and Winston 1982. 1st Edition. ISBN 978-0030604140.

FIRST, Ruth. *Libya. The Elusive Revolution*. New York: Holmes & Meier Pub, 1975. 1st Edition. ISBN 978-0841902114.

GUNTHER, John. *Inside Africa*. London: Harper & Brothers, 1955. 1st Edition.

GURNEY, Judith. *Libya. The Political Economy of Oil*. Oxford: Oxford University Press, 1996. 1st Edition. ISBN 978-0197300176.

HAIMZADEH, Patrick. *V srdci Kaddáfího Libye*. Brno: Jota, 2011. 1. vydání. ISBN 978-80-7217-911-4.

HAMMER, Armand – LYNDON, Neil. *Hammer: Witness to History*. New York: Simon Schuster, 1987. 1st Edition. ISBN 978-0671654580.

HOURLANI, Albert. *Dějiny arabského světa od 7. století po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2010. 1. vydání. ISBN 978-80-7422-059-3.

SAMPSON, Anthony. *The Seven Sisters: The great oil companies & and the world they shaped*. London: Viking Adult, 1975. 1st Edition. ISBN 978—0670635917.

SIEBER, Karel – ZÍDEK, Petr. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 1. vydání. ISBN 978-80-86506-76-0.

SIMONS, Geoff. *Libya. The Struggle For Survival*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan Press Ltd, 1996. 2nd Edition. ISBN 0-333-65170-7.

TAWADROS, Edward. *Geology of North Africa*. London: CRC Press, 2012. 1st Edition. ISBN 978-0-203-13061-2.

VANDEWALLE, Dirk. *A History of Modern Libya*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 1st Edition. ISBN 978-0-512-61554-9.

WRIGHT, John. *Libya*. London: Ernest Benn, 1969. 1st Edition. ISBN 978-0510395216.

ZÍDEK, Petr. *Československo a francouzská Afrika 1948-1968*. Praha: Libri, 2006. 1. vydání. ISBN 80-7277-305-4.

Online zdroje

APS Review Downstream Trends. *Libya – Oil Refining & Petrochemical Sectors* [online]. The Free Library, 14 July 2003. [Cit. 10. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.thefreelibrary.com/LIBYA+-+Oil+Refining+%26+Petrochemical+Sectors.-a0105389422>.

Country Data. *Syria. Energy and Natural Resources* [online]. April 1987. [Cit. 8. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13532.html>.

DUVALE, Claude - LE LEUCH, Honore - PERTUZIO, Andre - WEAVER, Jaqueline Lang. International Petroleum Agreements-1: Politics, Oil Prices Steer Evolution of Deal Forms. *Oil & Gas Journal* [online]. 9 July 2010, [cit. 13. 7. 2013]. Dostupné z: <http://www.ogj.com/articles/print/volume-107/issue-33/general-interest/international-petroleum.html>.

El Source Book. *The Petroleum Law (25/55)* [online]. 11 May 2012. [Cit. 26. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.eisourcebook.org/cms/Libyan%20Petroleum%20Law,%20Amended%202002.pdf>.

IZZEDDIN, Adnan. *The General Company of Homs Refinery Homs – Syria. The Future Horizons of The Petroleum Products Specification in The General Company of HOMS Refinery* [online]. Beirut: 17-19 March 2004. [Cit. 14. 7. 2013]. Dostupné z: <http://unep.org/transport/pcf/PDF/WAsia-Syria.pdf>.

JUMR Václav - KOTRBA, Štěpán. Libyjské otazníky. Historie a východiska. *Britské listy* [online]. 26. 3. 2011 [cit. 1. 2. 2012]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/57915>.

National Oil Corporation. *NOC in Brief* [online]. Tripoli: NOC. [Cit. 10. 4. 2014]. Dostupné z: http://en.noclibya.com.ly/index.php?option=com_content&task=view&id=167&Itemid=55.

Organisation of Petroleum Exporting Countries. *About Us* [online]. Vienna: OPEC. [Cit. 10. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.opec.org/opec_web/en/17.htm.

Revolta.info. *Fakta o Libyi, plukovníku Kaddáfim a Zelené knize* [online]. 5. května 2011. [Cit. 24. 4. 2014]. Dostupné z: <http://revolta114.blogspot.cz/2011/05/fakta-o-libyi-plukovniku-kaddafim.html>.

U. S. Energy Information Administration. *Libya* [online]. Washington: U. S. Department of Energy, 10 October 2013. [Cit. 14. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=ly>.

Periodika a ostatní

Esso in Libya, Tripoli, Esso Standard Libya Inc., 1965.

Petroleum Intelligence Weekly, 13 September 1965.

STUDENOVSKÝ, Tomáš. *Československá pomoc rozvojovým zemím severní Afriky v 60. letech 20. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. s. 58.

Tarablus Al-Gharb, 18 January 1962.

SEZNAM ZKRATEK

Zkratka	Význam
A. G.	Aktiengesellschaft (akciová společnost)
AGIP	Aziendi Generale Italiana Petroliche
AMZV	Archiv Ministerstva zahraničních věcí
B. P.	British Petroleum
C. P. T. L.	Compagnie des Pétrole Total Libye
Co.	Company (společnost)
č.	číslo
č. j.	číslo jednací
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
EHS	Evropský hospodářský prostor
ENI	Ente Nazionale Idrocarburi
HDP	hrubý domácí produkt
Inc.	Incorporated (právnícká osoba v americkém právním řádu)
k.	karton
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
km ²	kilometry čtvereční
kr.	krabice
LIPETCO	Libyan Petroleum Company
LNOC	Libyan National Oil Company
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NDR	Německá demokratická republika
no.	numero (číslo)
NOC	National Oil Corporation
NOLCOL	National Oil Corporation of Libya
NV	Naamloze vennootschap (akciová společnost)
O. K.	all clear (vše v pořádku)
O. T. A.	Společenství libyjských naftařských přepravečů
OAPEC	Organisation of Arabian Petroleum Exporting Countries
OPEC	Organisation of Petroleum Exporting Countries
p.	page (strana)
pozn.	poznámka autora
pp.	pages (strany)
prof.	profesor
PZ	Politické zprávy
s.	strana
S. p. a.	Societa per azioni (akciová společnost)
SAR	Sjednocená arabská republika
SRN	Spolková republika Německo
ss.	strany
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik

TO-T	Teritoriální odbory - Tajné
U. S.	United State's (americký)
UNEP	United Nations Environment Programme
USA	Spojené státy americké

Přílohy

Příloha 1²⁶⁴

Seznam společností, které na podzim 1965 souhlasily se změnou Naftového zákona

Název společnosti	Výše plateb podle dosavadního zákona v milionech liber	Výše plateb podle změněného zákona v milionech liber
1) Esso (Standart and Sirte)	56	68
2) Amerada	7	17
3) Mobil	2	4
4) Gelsenberg	1	2
5) California Asiatic	1	1,5
6) Texaco Overseas	1	1,5
7) British Petroleum (jen s dodatečnými platbami)	0,2	0,2

Seznam společností, které na podzim 1965 odmítaly změnu Naftového zákona

Název společnosti	Výše plateb podle dosavadního zákona v milionech liber	Výše plateb podle změněného zákona v milionech liber
1) Marathon	9	19
2) Continental	7	9
3) Sinclair (Libyan American)	1,5	2,5
4) Grace Petroleum	1,5	2,5
5) Phillips Pan American	0,1	0,1
6) Bunker Hunt (jen dodatečné platby)	0,2	0,2
Celkem (přijaly+nepřijaly)	87,5	133,5

²⁶⁴ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-70, 1, 020.174/66-9.

Příloha 2²⁶⁵

Výpočet důchodů libyjské vlády starým způsobem podle původního Naftového zákona z roku 1955 – společnosti Majors

Základní ceny za 1 barel nafty	281 centů
Výrobní náklady na 1 barel nafty	30 centů
Slevy, poskytované společnostmi	29 centů
Hrubý zisk	162 centů
50% podíl vlády na zisku vč. royalties	81 centů

Při tomto přepočítávání se vycházelo z toho, že průměrná výše dolovacích poplatků (*royalties* – pozn.) činila 28 centů za barel. Podle původního Naftového zákona obdržela polovinu výše dolovacích poplatků libyjská vláda a druhou polovinu naftová společnost. Dolovací poplatky v této podobě byly započítávány do padesátiprocentního podílu libyjské vlády na celkovém zisku.

Výpočet novým způsobem podle novely Naftového zákona z roku 1965 – společnosti Majors

Základní cena za 1 barel nafty	221 centů
Výrobní náklady na 1 barel	30 centů
Slevy ve výši 7,5% činí	16 centů
Royalty	28 centů
Hrubý zisk	147 centů na jeden barel
50% podíl vlády na zisku	73,5 centů
+ royalties	28 centů
Příjem vlády	101,5 centů na jeden barel

S tímto novým způsobem výpočtu důchodu libyjské vlády souhlasila většina společností, které k roku 1965 těžily přes 65 procent libyjské nafty. Zbylé společnosti, tj. Independents, s takovým způsobem výpočtu nesouhlasily, ačkoli výpočet důchodů libyjské vlády se pro ně stanovovala odlišným a stále o něco výhodnějším způsobem než u Majors.

²⁶⁵ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-77, Libye (Tripolis), 1961-1970, 1, 020.174/66-9.

Výpočet důchodů libyjské vlády starým způsobem podle původního Naftového zákona z roku 1955 – společnosti Independents

Základní cena za 1 barel nafty	221 centů
Výrobní náklady	50 centů
Poskytované slevy	60 centů
Hrubý zisk	111 centů
50% podíl vlády	55,5 centů

Výpočet novým způsobem podle novely Naftového zákona z roku 1965 – společnosti Independents

Základní cena za 1 barel nafty	221 centů
Výrobní náklady	50 centů
Poskytované slevy	60 centů
Royalties	28 centů
Hrubý zisk	127 centů
50% podíl vlády	63,5 centů
Royalties	28 centů
Celkový podíl pro vládu	91,5 centů

Independents započítávaly do výrobních nákladů částku 50 centů na vytěžený barel, zatímco Majors jen 30 centů na barel. Částky se lišily, protože naftová ložiska, na kterých těžily Independents, nebyla tak mohutná, jako ložiska pronajatá Majors, příprava nafty z ložisek pronajatých Independents tak byla ve výsledku nákladnější, mj. i kvůli nedostatečné ropovodné infrastruktuře v Libyi v roce 1965.

Příloha 3²⁶⁶

Denní výtěžnost nafty ke dni 1. července 1960

Název společnosti	Denní kapacita (v barelech)
Esso Standard of Libya Inc.	39 000
Oasis Group	25 110
Libyan American	13 750
Amoseas	4 900
Mobil Oil	3 390
Gulf Oil	2 275
Libya Shell	700
C. P. T. L.	150

Společnost Esso Standard byla dlouhodobě nejúspěšnější těžební společností v zemi. Denní výtěžnost 39 tisíc barelů ropy získávala z pouhých šesti vrtů, zatímco společnost Oasis Group pro dosažení uvedené kapacity musela těžit ropu z třinácti vrtů.

Konsorcium Oasis Group sestávalo ze společností Amerada Petroleum Corporation of Libya, Continental Oil Company of Libya Inc. a Ohio Oil International of Libya Inc.

²⁶⁶ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, 1, 262/211, 028.755/60.

Příloha 4²⁶⁷

Seznam naftových společností, které měly pronajaté koncese ke dni 30. června 1961

Název společnosti	Rozloha koncese
Amerada Petroleum Company of Libya (USA)*	136 618 km ²
Ausonia Mineraria (IT)	30 462 km ²
British Petroleum Exploration Company (VB)	126 687 km ²
Compagnie des Pétroles Total (FR)	31 601 km ²
Compagnie Ricerche Idrocarburi S. p. a. (IT)	29 997 km ²
Continental Oil Company of Libya (USA)*	32 209 km ²
Deutsche Erdoel A. G. Libya / Wintershall A. G. Libya (SRN)	39 892 km ²
Gewekschaft Elwerath Libya (SRN)	15 824 km ²
Esso Standard (USA)	78 378 km ²
Gulf Oil Co. Libya (USA)	66 946 km ²
Libyan American Oil Company (USA)	10 907 km ²
Libyan American Oil Co. / Esso Sirte Inc. (USA)	9 838 km ²
Libyan Atlantic Company (USA)	27 046 km ²
Libya Shell N. V. (NIZ)	41 952 km ²
Mobil Oil of Canada Ltd. / Gelsenberg Benzin A. G. (KAN/SRN)	68 616 km ²
Nelson Bunker Hunt / B. P. Exploration Company (USA)	41 707 km ²
Ohio Oil International of Libya Inc. (USA)*	48 173 km ²
Pan American Libya Oil Company (USA)	98 666 km ²
Phillips Petroleum Company Libya (USA)	10 291 km ²
Texaco Overseas Petroleum Co. / California Asiatic (USA)	85 931 km ²

Společnosti označené *hvězdičkou patřily do konsorcia Oasis Group.

²⁶⁷ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, 2, 262/312, 024.006/62.

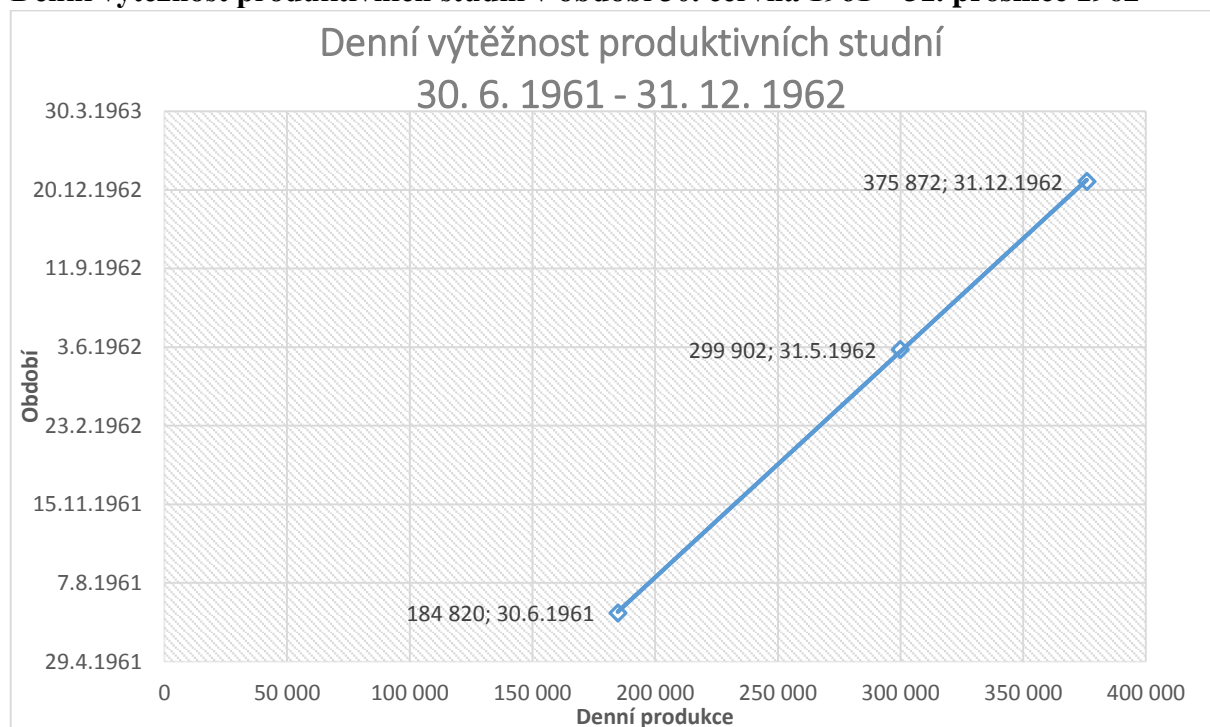
Příloha 5²⁶⁸

Hodnota vývozu libyjské nafty do jednotlivých zemí v období leden 1962 - březen 1963

Země	1962 (v librách)	Leden-březen 1963 (v librách)	Leden-březen 1963 (v procentech)
VB	16 909 691	6 003 306	25,6
Itálie	8 073 501	2 859 509	12,1
SRN	5 509 750	4 678 972	19,9
Belgie	5 051 892	1 205 377	5,1
Holandsko	4 939 682	1 830 686	7,8
USA	3 759 973	2 005 669	8,5
Francie	2 310 080	4 618 982	19,7
Panama	348 797	-	-
Španělsko	63 510	-	-
Portugalsko	-	186 274	0,8
Maroko	-	107 851	0,5
Celkem	46 966 876	23 476 626	100,0

Příloha 6²⁶⁹

Denní výtěžnost produktivních studní v období 30. června 1961 – 31. prosince 1962

²⁶⁸ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, 2, 262/312, 031.567/63.

²⁶⁹ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, 2, 262/312, 031.567/63.

Příloha 7²⁷⁰

Počet testovaných produkčních studní k datu 31. prosince 1962

Společnost	Počet produkčních studní	Výtěžnost (barelů/denně)
Oasis	131	184 854
Esso Libya	35	99 014
Esso Sirte	34	28 255
B. P. – Bunker Hunt	4	16 000
Amoseas	16	12 531
Gulf Oil Co.	17	13 001
Mobil Oil	16	11 462
C. P. T. L.	6	5 862
Phillips	1	2 265
Libya Shell	4	1 332
CORI	1	345
B. P. Exploration	1	160
Elwerath	1	157

²⁷⁰ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1960-64, Libye, 2, 262/312, 031.567/63.

Příloha 8²⁷¹

Seznam naftových společností, které získaly nové koncese dne 21. února 1966

Název společnosti	Země původu
AGIP	Itálie
American Mining & Exploration	USA
Auxirap	Francie
Bosco Midelo East Company	USA
Circle Oil Company	Švýcarsko
Hispanoil	Španělsko
Libyan Clark Oil	USA
Libya Desert Oil Company	USA
Libyan Texas Petroleum	USA
Lion Petroleum Company	Švýcarsko
Mercury Petroleum Company	Švýcarsko
Murphy	USA
Occidental Petroleum Company	USA
Scholven Chemie	SRN
Union Rheinische	SRN

²⁷¹ AMZV ČR v Praze. PZ 1918-1977, Libye (Tripolis), 1961-70, 1, 022.868/66.

Příloha 9²⁷²

Přehled o vývozu nafty v období 1. ledna – 30. září 1966

Země	Hodnota v dolarech	Hodnota v librách
Belgie	13 984 021	9 826 419
Curacao	487 451	287 596
Dánsko	4 713 826	3 291 696
Francie	47 027 005	30 376 007
Itálie	47 553 889	28 473 858
Jugoslávie	438 762	244 390
Kanada	3 442 686	2 527 700
Nizozemsko	39 544 383	26 406 114
Norsko	3 789 615	2 570 462
SAR	635 270	451 379
SRN	139 449 771	87 825 089
SSSR	196 898	143 385
Španělsko	14 679 043	8 581 969
Švýcarsko	2 427 061	1 724 268
Turecko	2 423 277	1 282 119
USA	21 790 835	14 607 735
Velká Británie	53 863 543	36 862 032
Celkem	396 447 336	255 482 218

Z tabulky vyplývá, že libyjskou naftu v roce 1966 dovážely dvě socialistické země. Jugoslávie odmítala poslušnost Moskvě již dlouhodobě a její účast v tabulce není překvapující. Překvapivé však je, že naftu v malém množství roku 1966 dovezl z Libye i SSSR. Názorně můžeme demonstrovat alibismus SSSR, který zakazoval svým satelitům ve východním bloku uvažovat o dovozu libyjské nafty, která byla nedostatečně pokrývána sovětskými dodávkami, zatímco sám se snažil libyjskou naftu dovážet a nadále přeprodávat.

²⁷² AMZV ČR v Praze. TO-T, 1965-69, Libye, 1, 262/211, 025.594.

Příloha 10²⁷³

Vývoz těžby nafty ve světě a podíl odběru zemí EHS dle stavu v závěru roku 1969

Země (oblast)	Výroba v %	Podíl odběru EHS v %
USA	23,9	0
Venezuela	8,8	3,9
Další země	6,4	0
Celkem západní hemisféra	39,1	3,9
Írán	7,9	16,0
Saúdská Arábie	7,0	27,8
Kuvajt	6,1	32,8
Irák	3,5	60,9
Katar	3,5	60,9
Ostatní	4,4	16,3
Celkem Střední východ	29,7	280,0
Libye	7,0	68,1
Alžírsko	2,1	85,6
Nigérie	1,2	31,2
Ostatní	0,5	5,3
Celkem Afrika	10,8	66,4
Evropa	0,9	-
Dálný východ	2,6	2,9
Východní Evropa a Čína	16,9	4,1

Země EHS dovážely 17 procent světové produkce nafty, přičemž absorbovaly 66,4 procent africké těžby a 85,6 procent alžírské výroby. Africká nafta byla populární díky blízkosti do Evropy.

²⁷³ AMZV ČR v Praze. TO-T, 1970-74, Libye, 3, 262/111, 021.388/71; *The Petroleum Industry, Libya*, February 1971.